

פנינים לשבת

ממעייני היהדות

פרשת "שלה לך"

ט"ז בסיוון תשע"ד, (14/06/2014)

מוקדש לע.נ. בתנו היקרה

אודליה פינקלר ע"ה

בת זהבה ושמעון תורג'מן יבדלא"ו
נלבי"ע ביום שלישי כ"ו סיון תשע"ג

ת.נ.צ.ב.ה

ליקט וערך:
שמעון תורג'מן

חשמונאים	באר-שבע	חיפה	תל אביב	ירושלים
----------	---------	------	---------	---------

19:26	19:23	19:18	19:26	19:10
20:30	20:27	20:32	20:30	20:27

כניסת שבת

יציאת השבת

תוכן עניינים

	<u>מס'</u>	<u>הנושא</u>	<u>עמ'</u>
2	1 .	פרשת "שלח לך" – על הפרשה	
20	2 .	לקח טוב מהפרשה	
32	3 .	דברי חכמה מחכמינו על הפרשה	
84	4 .	מיצירתם ומורשתם של רבותינו	
93	5 .	בין אדם לחבירו, מושגים ביהדות ודמויות חשובות בהיסטוריה היהודית	
119	6 .	סיפור ופתגם – עם מוסר השכל	
126	7 .	החיים הבריאים	
130	8 .	אירועים היסטוריים שקרו בשבוע זה	
135	9 .	המקורות מהם לוקטו הפנינים לפרשה ומוספיה	
	10 .	רשימת פרסומי גמ"ח תורג'מן בנושא מעגל השנה בכריכה ובנושא מעגל החיים של היהודי האחורית	

על הפרשה

1.

1. על הפרשה – פרשת שלח לך

1.1. נתונים על הפרשה

פרשת שלח לך היא פרשת השבוע הרביעית בספר במדבר. פרשת שלח לך מתחילה בפרק י"ג פסוק א' ומסתיימת בפרק ט"ו פסוק מ"א.

בפרשת שלח לך יש 119 – קי"ט פסוקים.

נתונים סטטיסטיים – מספריים על פרשת "שלח לך"													
מ"א	מ"ב	מ"ג	מ"ד	מ"ה	מ"ו	מ"ז	מ"ח	מ"ט	מ"י	ומסתיימת ב-		הפרשה מתחילה ב-	
										פסוק	פרק	פסוק	פרק
1	2	3	5,820	1,540	119	3	(3)7	198	פסוק	פרק	פסוק	פרק	
									מ"א	ט"ו	א'	י"ג	
5	5	6	5	5	6	6		5	דירוג פרשת "שלח לך" בפרשות חומש במדבר				
26	26	27	27	27	21	28		24	דירוג פרשת "שלח לך" בפרשות חמישה חומשי תורה				

1.2. הנושאים בפרשה

- החלק המרכזי בפרשה הוא תיאור חטא המרגלים ותוצאותיו. לפי ציווי של אלוהים שולח משה רבנו קבוצה של 12 מרגלים – נשיאי השבטים, הנמנים בשמותיהם (לשבטיהם) בתחילת הפרשה (י"ג, ד-טו) – לתור את ארץ כנען.

יוראיתם את הארץ מה היא, ואת העם הישב עליה – החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב? ומה הארץ אשר הוא יושב בה – הטובה הוא אם רעה? ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים? ומה הארץ השמנה היא אם רזה? היש בה עץ אם אין?

והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, והימים ימי בכורי ענבים" (י"ג, יח-כ).

- שליחות המרגלים נמשכה ארבעים ימים ובשובם הם מביאים איתם אשכול ענבים כבד עד כדי ששנים היו צריכים לשאת אותו על מוט: המרגלים מתארים את טובה של הארץ
- עשרה מהם צופים בעיות קשות בכיבוש הארץ: "אפס, כי עז העם הישב בארץ, והערים בצורות גדלת מאוד ... עמלק יושב בארץ הנגב, והחתי והיבوسی והאמרי יושב בהר, והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן"
- הם מוציאים את דיבת הארץ רעה בקביעתם כי היא "ארץ אוכלת יושביה".
- בני ישראל, ששומעים את הדברים מתלוננים ומתכננים לשוב למצרים.
- שני המרגלים המסתייגים מדברי הדיה על הארץ: יהושע בן נון וכלב בן יפונה, מהסים את האחרים ומנסים לעודד את העם: "עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה".
- אלוקים מתגלה למשה ומבקש להכות את העם כולו במגפת דבר ולהשמיד אותו.
- לאחר תחינות של משה מומתק העונש, ונקבע שבני ישראל ישהו במדבר סיני ארבעים שנה, כנגד ארבעים ימים שהיו המרגלים בארץ, עד שימותו כל בני הדור, מבן עשרים ומעלה, למעט יהושע וכלב
- קבוצה קטנה (המעפילים) מבני ישראל מנסה בניגוד לצו האלוקים להתקדם ולהיכנס לארץ ישראל באופן עצמאי, אולם הם ניגפים במלחמה מול העמלקי.
- בהמשך הפרשה מובאים מספר ציווים הלכתיים, ובהן הציווי על הנסכים, הפרשת חלה, ופר העלם דבר (קורבן המובא על חטא כללי של העם).

• בני ישראל מניחים במשמר אדם שנמצא מקושש עצים בשבת, עד שיינתן הדין לחטא מסוג זה. הם מצווים על ידי ה' להמיתו בסקילה וכך נעשה.

• בסוף הפרשה מובא הציווי על מצוות ציצית (אותו קוראים בכל יום בקריאת שמע).

1.3 . ההפטרה

ההפטרה היא בספר יהושע, פרק ב' פסוק א-כד. בהפטרה מסופר על המרגלים ששלח יהושע ליריחו לפני הכניסה לארץ ישראל ועל הקורות אותם בבית רחב ביריחו.

1.4 . הקשר בין פרשת "שלח לך" להפטרות

הפרשה והפטרות – בין סיפור התרים את הארץ לבין סיפור המרגלים ביריחו (יהושע ב')

א. הפטרה אחידה בכל המנהגים

ב. שתי שליחויות שונות באופיין לשם מטרות שונות לגמרי

ג. המימוש השונה של כל אחת משתי השליחויות

ד. מסקנות השלוחים בכל סיפור – ההפטרה כתיקון לפרשה

א. הפטרה אחידה בכל המנהגים

הפטרות פרשת שלח, לפי כל המנהגים הידועים לנו, היא ביהושע ב', א:
"וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן הַשְּׁטִים שְׁנַיִם אַנְשִׁים מְרַגְלִים..."

בתחילת פרשת שלח מתחיל סדר קריאה חדש גם לפי מנהג הקריאה הארצישראלי הקדום. והנה, אף לפי מנהגם של בני ארץ ישראל, ההפטרה לסדר שלח לך היא במרגלים ששלח יהושע. זהו מקרה נדיר שבו ההפטרה

הארץ ישראלית וההפטרה במנהג הקריאה הבבלי שאנו נוהגים בו היא אותה הפטרה עצמה.

החזית האחידה הזאת במנהג קריאת ההפטרה היא בוודאי תוצאה של הדימוי המתבקש בין סיפור המרגלים בפרשתנו לסיפור המרגלים ששלח יהושע ליריחו. מעיניהם של מתקני ההפטרה הזאת, כמובן, לא נעלמו ההבדלים הרבים שבין שני הסיפורים. מסתבר שהם קבעו הפטרה זו גם, ואולי בעיקר, מפני ההבדלים הללו. דבר זה יתבאר בסיום עיוננו.

רמב"ן בפירושו לפרשתנו (י"ג, ב ד"ה שלח לך אנשים), בבואו לבאר את המטרה הצבאית הראויה של שליחת המרגלים לקראת כיבוש הארץ, מזכיר את המרגלים ששלח יהושע:

זו עצה הגונה בכל כובשי ארצות, וכן עשה עוד משה עצמו, כנאמר (במדבר כ"א, לב) "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגְלֵ אֶת יַעֲזָר" וכן ביהושע בן נון – "שְׁנַיִם אַנְשִׁים מֵרְגָלִים" ... כי הכתוב לא יסמוך בכל מעשיו על הנס... ואמר לו (– ה') "שְׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" וידעוה ויגידו לכם, ועל פיהם תתייעצו בעניין הכיבוש.

אולם באמת השוואת הסיפור בפרשתנו לסיפור המרגלים ששלח יהושע אין בה כדי לחזק את התפיסה הצבאית של פרשתנו, אלא אדרבה, יש בה כדי ללמד כי המטרה של שליחת המרגלים בפרשתנו שונה לגמרי.

ב. שתי שליחויות שונות באופיין לשם מטרות שונות לגמרי

קבוצת ההבדלים הראשונה מתבלטת כבר בהשוואת הפתיחות של שני הסיפורים, בקביעת האישים שעליהם מוטלת השליחות בכל אחד מן הסיפורים ובהגדרת שליחותם. הבה נפרט את ההבדלים על פי סדר הקריאה בשני הסיפורים:

1. צו ה' לעומת יזמה של יהושע

ההבדל הראשון הנכבד והקודם לכל שאר ההבדלים: בפרשתנו ה' מצוה על משה "שְׁלַח לְךָ אַנְשִׁים", ואילו בהפטרה נאמר "וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִן

הַשָּׁטִים שְׁנַיִם אָנָשִׁים...", וברור שהדבר נעשה ביזמתו של יהושע וללא כל צו א-לוהי.

2. שנים-עשר נשיאי שבטים נקובי שם לעומת שני אלמונים

בפרשתנו מצוה ה' לשלוח שנים-עשר אנשים "אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטַּת אֲבֹתָיו... כָּל נָשִׂיא בָהֶם" (י"ג, ב), וכך אכן עושה משה: "וַיִּשְׁלַח אֹתָם מִשָּׁה... עַל פִּי ה', כָּל־אָנָשִׁים רָאִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הֲמָה" (שם, ג). בהמשך, מפרט הכתוב את שמותיהם ואת שייכותם השבטית של כל השנים-עשר (שם, ד-טז).

שונה הדבר בשליחותו של יהושע: הוא שולח שני אנשים בלבד, ולא שמותיהם ולא שייכותם השבטית נזכרים בכתוב; גם לא נאמר דבר על מעמדם בישראל. משתיקה זו של הכתוב אתה למד שהללו היו אלמונים, ומסתבר שנבחרו לתפקידם על פי כישוריהם לתפקיד הקשה ורב הסכנות שהוטל עליהם.

3. בין 'תרים' ל'מרגלים'

ההבדל העקרוני ביותר בין שני הסיפורים הוא בהגדרת המטרה של השליחות המוטלת על האנשים בכל אחד מהם, ושוני זה גם יוצר מינוח שונה בכל סיפור.

מטרת השליחות בפרשתנו היא:

ב ... וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

יז וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן.

ובהתאמה להגדרה זו של תפקידם, משמש השורש תו"ר, המופיע שתיים-עשרה פעמים במהלך הסיפור, כ'מילה מנחה' מובהקת, והאנשים קרויים (י"ד, ו) "הַתְּרִים אֶת הָאָרֶץ". השורשים הרגילים בפרשות הריגול במקרא - רג"ל, חפ"ר, חק"ר - אינם מופיעים כלל בפרשתנו.

בספר יהושע נאמר "וישלח יהושע... שנים אנשים מרגלים חרש" (ב', א),
ואילו אנשי יריחו ומלכם מתארים את מרגליו של יהושע כאנשים שבאו
לחפור את הארץ" (שם, ב ו-ג).

הבדל זה אינו לשוני גרידא, אלא הוא מהותי: לרגל' ולחפור' עיר או
ארץ, פירושו לגלות את סודותיה, או בלשון מטפורית "מרגלים אתם,
לראות את ערות הארץ באתם" (בראשית מ"ב, ט). מטרה זו – לעולם
צבאית היא, והיא נועדה להקדים פעולת מלחמה וכיבוש. לפיכך אין
יהושע צריך להכביר מילים בהטילו את השליחות על שני המרגלים
חרש', ודי במילים "לכו ראו את הארץ ואת יריחו" (יהושע ב', א).
המרגלים, המסתירים את זהותם האמיתית ובכך הם פועלים 'חרש',
מסתננים לתוך העיר במסווה כל שהוא, ומטרתם הובנה היטב לאנשי יריחו
שחשפו אותם: הם "באו הנה... לחפור את הארץ" – לגלות את הטמון
בתחתית העיר, בדרך כלל תעלות סתר המאפשרות כניסה לתוכה. גילוי
'ערוות העיר' הזאת, המכוסה, עשויה לאפשר לאויב לחדור לעיר
בהפתעה, ולכבוש אותה בקלות וללא מצור ממושך.

שונה לגמרי המשימה המוטלת על שנים-עשר הנשיאים בפרשתנו: הם
נשלחים לתור את ארץ כנען כולה, ולענות על סדרת שאלות שמשה מציג
בפניהם. שאלות אלו, מטרתן לקבל מן התרים את הארץ תיאור נאמן של
הארץ בשתי דרכים: ראשית, באמצעות תיאור "העם הישב עליה" –
הארץ היא ארץ מיושבת, ועל כן ניתן ללמוד על טיבה של הארץ ועל
נופיה מתיאור העם ואופי התיישבותו בה; שנית, באמצעות תיאור הארץ
כשלעצמה, תכונותיה ומראה פניה (גם במקומות שאינם מיושבים), ולשם
מטרה זו גם מצוה עליהם משה להביא עמם מפרי הארץ. אין בשאלותיו
של משה שום שאלה שמטרתה היא צבאית-אופרטיבית.

בהתאמה למטרה בלתי-צבאית זו של התרים את הארץ, אין פעילותם
נעשית "חרש": הם "תרים" את הארץ לאורכה הלוך ושוב בגלוי במשך
ארבעים יום, ואיש אינו מפריע להם כנראה בדרכם. שנים-עשר אנשים
נכבדים בעמם אינם יכולים לשמש מרגלים. זוהי קבוצה מסורבלת וגדולה

מדי, החסרה את הגמישות, ואולי גם את הכישורים הנחוצים ל"מרגלים חרש". אולם כאמור, הללו לא באו לחפור את הארץ, ולא ניכר בהם שום איום צבאי, ועל כן יכלו למלא את שליחותם בגלוי וללא הפרעה, במשך תקופת זמן ממושכת ועל פני שטחים נרחבים.

בכל האמור עד כאן, לא נתבררה מטרת שליחת הנשיאים "לתור את הארץ". אם אין זו מטרה צבאית – הכנת המלחמה וכיבוש הארץ – מהי מטרת השליחות?

המטרה מוגדרת באותה מילה המאפיינת את סיפורנו כמילה מנחה: "וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל". "לתור" פירושו 'לברור', 'לאתר' את הדבר המבוקש'. ובהקשר המסוים שבו אנו דנים: ללכת בארץ על מנת לבחור בה.

וכאן ישאל השואל: והרי ה' הוא שבחר בארץ זו, ולא עתה הוא בחר בה, אלא מימות עולם הוא עשה כן, וכרת עם האבות ברית על נתינתה לזרעם! אמנם כן, ועתה עומד ה' לקיים את שבועתו ולתת את הארץ לבני ישראל. אולם הם הרי אינם מכירים את הארץ, וה' חפץ למען צדקו, כי הבחירה בארץ תבוא מאת ישראל גם כן. לפיכך כאשר הגיעו הללו אל גבול הארץ, מצוה ה' על משה בחגיגות רבה, לשלוח שנים – עשר נציגים נכבדים של כל שבטי ישראל, שילכו בארץ לאורכה, ויראו כי טובה הארץ מאוד מאוד, וישבו אל העם כולו ויתארו את מה שראו עיניהם. וכך יבחרו ישראל באמצעות שלוחיהם את הארץ, ויצטרפו אל הבחירה האלוהית בשמחה וברצון.

בדרך זו פירש רמב"ן (בשולי פירושו העיקרי לפרשתנו, שבו הלך בדרך ה'צבאית'):

ה' ציווה "וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן" והוא כטעם בַּרְרָה, כְּבֵאִים לִקְנוֹת דָּבָר, מִלְּשׁוֹן "לְבַד מֵאֲנָשֵׁי הַתְּרִים וְהַסְּחָרִים" (דה"ב ט', יד), וכן "אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לָהֶם" (יחזקאל כ', ו), וכן "לְתוֹר לָהֶם מְנוּחָה" (במדבר י', ג).

ועל כן ציווה אותן משה לפרוט "הטובה הוא אם רעה... השמנה הוא אם רזה" וגו', והכול לשמחם, כי "צבי היא לכל הארצות" (יחזקאל שם), ויעלו בה בחפץ גדול.

כל ההבדלים שנידונו עד עתה בין הסיפור בפרשתנו לסיפור בספר יהושע מוסברים היטב על פי המטרות השונות כל כך של שתי השליחויות. נמצא כי הפטרה משמשת רקע ניגודי לסיפור שבפרשה, ובכך מסייעת להבנת הנכונה של סיפור התרים את הארץ. אלא שספק אם זו הייתה מטרת בחירתה של הפטרה זו.

ג. המימוש השונה של כל אחת משתי השליחויות

ההבדל העקרוני בין שתי השליחויות שעליהן מסופר בפרשה ובהפטרה מתבטא גם בהמשך ההשוואה בין שני הסיפורים. בסעיף הנוכחי נדון בהשוואת המימוש שמימשו השליחים את שליחותם בכל אחד מן הסיפורים.

4. שליחות חרש נקודתית ושליחות גלויה וממושכת

כבר אמרנו כי אופי פעולתם של מרגלי יהושע היה "חרש", וכי מטרתם הייתה מצומצמת בהיקפה, ונגעה בעיקר לאיתור נקודות התורפה בעיר יריחו כדי לאפשר את כיבושה המהיר. שליחות מעין זו חייבת מטבעה להיות קצרה ביותר, שהרי יש בה סיכון רב: המרגלים חרש עלולים להתגלות ולהיתפס.

שליחותם של התרים את הארץ הייתה גלויה כמשתמע, רחבת היקף (כל הארץ) ונמשכה ארבעים יום. נראה שבשליחות זו לא ארב סיכון לנשיאים, ועל כן הם יכלו לפעול בנחת.

5. הצלחה לעומת כישלון

כתוצאה מן ההבדלים שהזכרנו זה עתה, הסתיימה כל אחת מן השליחויות
בדרך שונה בהתאמה לנסיבותיה.

שליחותם של התרים את הארץ הוכתרה בהצלחה מלאה:

י"ג, כא ויעלו ויתרו את הארץ ממדבר צן עד רחב לבא חמת.

כב ויעלו בנגב ויבא עד חברון...

כג ויבאו עד נחל אשכול ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד

וישאהו במוט בשנים ומן הרמנים ומן התאנים.

...

כה וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום.

הם פעלו על פי הוראותיו של משה, והם שבים עתה אל המחנה עם
הרשמים שאספו על הארץ ועל העם היושב עליה באותם ארבעים יום, וגם
עם פרי הארץ שנצטוו לקחתו עמם. הצלחה זו צפויה בשליחות שאין בה
מלכתחילה סיכון ממשי.

שליחותם של המרגלים ששלח יהושע נכשלה כבר בראשיתה:

ב', א ... וילכו ויבאו בית אשה זונה ושמה רחב וישכבו שמה.

ב ויאמר למלך יריחו לאמר: הנה אנשים באו הנה הלילה מבני ישראל
לחפור את הארץ.

ג וישלח מלך יריחו אל רחב לאמר:

הוציאי האנשים הבאים אליך אשר באו לביתך כי לחפור את כל הארץ
באו.

אין הכתוב מגלה לנו כיצד נחשפו המרגלים חרש: מי האנשים שגילו את
דבר בואם למלך יריחו, וכיצד ידעו לזהותם כאנשים מבני ישראל. באמת
אין בכך צורך. שליחות מסוכנת זו, מטבעה עשויה להתגלות במהרה,

והכישלון להיתפס אורב לה בכל רגע. ובכן, אירע מה שעלול היה להתרחש, ואשר כל מנהיג ששולח מרגלים ובל מרגל שמוכן ללכת בשליחות כזו, לוקחים בחשבון שיקרה.

אלא שכאן מגיע עיקרו של הסיפור: כיצד תושייתה המפליאה של רחב ונכונותה להציל את המרגלים הביאו לחילוצם מן העיר הסגורה ולהימלטותם מרודפיהם. לבסוף מתייצבים הללו לפני יהושע משלחם כשהם בריאים ושלמים, אך שליחותם נכשלה: אין בניהם שום מידע צבאי מעשי שעשוי לסייע בכיבושה של יריחו, והרי לשם כך נשלחו! אל ירע בעינינו הדבר הזה: כי כזה וכזה יקרה למרגלים חרש.

6. למי מדווחים?

שליחותם של מרגלי יהושע הייתה שליחות צבאית-טכנית שנעשתה ביזמתו של יהושע מנהיגם של ישראל. עם סיום שליחותם (שנכשלה) הם מתייצבים כראוי לפני משלחם:

כג וַיָּשׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיְרִדוּ מֵהָר

וַיַּעֲבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון

וַיִּסְפְּרוּ לוֹ אֵת כָּל הַמְצָאוֹת אוֹתָם.

העם אינו צד בשליחות זו, ואין כל סיבה שהמרגלים ידווחו לעם על המוצאות אותם.

אולם על התרים את הארץ בפרשתנו נאמר:

י"ג, כה וַיָּשׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ מִקֶּץ אַרְבָּעִים יוֹם.

כו וַיָּלְכוּ וַיָּבֹאוּ אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהָרֹן וְאֶל כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל...

וַיִּשִׁיבוּ אוֹתָם דְּבַר וְאֵת כָּל הָעֵדָה וַיִּרְאוּם אֵת פְּרֵי הָאָרֶץ.

כז וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בָּאֲנֹו אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּנוּ...

הטעם להופעתם לפני העם מובן: הרי הנשיאים הללו הם שלוחי העם, נציגי כל שבט ושבט, ומטרת שליחותם אינה צבאית-טכנית, אלא ציבורית ודתית: הם אמורים לתאר את מראה הארץ ואת טיבה וטובה לפני העם, כדי ש"יעלו בה בחפץ גדול". הם נשלחו 'לתור' את הארץ – לבחור בה בשם העם כולו, אם כן עיקר דיווחם צריך להימסר לעם. הצו הא-לוהי על שליחתם הוא שמחייב את אסיפת העם קודם לבואם, וכך פעלו משה ואהרן כשאספו את העם וכשהכול חיכו בלב נרגש לסיפורם... אלא שאז אירע מה שאירע, והשעה הוחמצה.

השוואת הסיפורים בפרשתנו ובהפטרות שבספר יהושע מגלה הבדלים כה רבים וכה עמוקים, עד שניתן לסכם ולומר שאין כל קשר אין כל דמיון בין שניהם. הם עוסקים בשליחויות שונות לחלוטין: אין כל קשר בין המטרות של כל אחת מהן, אין כל דמיון בדרך הוצאתן אל הפועל, וגם התוצאות שלהן שונות לגמרי. גם ברמה הלשונית אין קשר בין הסיפורים הללו. הפער ביניהם כה גדול ועמוק עד שאתה תמה: מה ראו החכמים הקדמונים שקבעו את סיפור המרגלים בספר יהושע כהפטרה לסיפור התרים את הארץ בפרשת שלח?

ד. מסקנות השלוחים בכל סיפור – ההפטרה כתיקון לפרשה

ההשוואה שערכנו בין שני הסיפורים לא נשלמה עדיין. חסר בה פרט אחד שהוא החשוב ביותר: מה הייתה מסקנת השלוחים משליחותם בכל אחד מן הסיפורים?

ההשוואה האחרונה שערכנו בסעיף הקודם הייתה בין תיאור שובם של התרים את הארץ אל משה ואל אהרן ואל כל העדה לבין תיאור שובם של המרגלים ששלח יהושע אל יהושע בלבד. בשני הסיפורים מדווחים השליחים על מה שעשו או על מה שעבר עליהם. התרים את הארץ אומרים למשה "בָּאנוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ", ואילו על המרגלים של יהושע נאמר "וַיִּסְפְּרוּ לוֹ אֵת כָּל הַמַּצְאוֹת אֹתָם". אולם לא אלו ולא אלו הסתפקו בכך, אלא הוסיפו הערכה ביחס לאפשרות הכניסה לארץ בעתיד,

הערכה המבוססת על ניסיון שליחותם. מובן שהערכה זו היא בעלת חשיבות יתרה, שהרי היא נשמעת מפיהם של אנשים שראו ושמעו בארץ דברים שהעם ומנהיגיו לא נפגשו עמם. לפיכך ניתן לראות בדברי ההערכה שלהם את שיאו של הסיפור על שליחותם.

בסיפור התרים את הארץ גוררים דברי ההערכה של התרים תוצאות מפליגות, המשנות את כל המהלך ההיסטורי של אותו דור, ולפיכך אף לאחר שסיימו את דבריהם הסיפור הולך ונמשך. בסיפור המרגלים של יהושע לעומת זאת, דברי ההערכה של המרגלים אינם גוררים כל תוצאה, והם מצויים בחתימת הסיפור.

ובכן, מה הם דברי ההערכה של השלוחים בכל סיפור? הבה נשווה:

הערכת עשרת התרים את הארץ הערכת המרגלים

כח ... אָפֶס בִּי עֵז הָעַם הַיֵּשֵׁב בְּאֶרֶץ

וְהָעָרִים בְּצָרוֹת גְּדֹלַת מְאֹד...

לא לא נוֹכַל לָעֲלוֹת אֶל הָעַם

בִּי חֶזֶק הוּא מִמֶּנּוּ. כִּד ... בִּי נָתַן ה' בְּיַדְנוּ אֶת כָּל הָאָרֶץ

וְגַם נִמְגְּוּ כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵינוּ.

ובכן, גם בנקודה זו הפוכים הסיפורים זה מזה:

אולם ראה זה פלא: דווקא במקום זה ההיפוך בין שני הסיפורים מעלה נקודת דמיון מעניינת ביניהם.

מפרשים אחדים דנו בשאלה במה חטאו התרים את הארץ. על פי התפיסה כי מטרת שליחותם הייתה לתור-לבחור את הארץ בשם העם ולמענו, ולהצטרף בכך אל הבחירה הא-לוהית, התשובה על שאלת המפרשים ברורה לגמרי: הללו מעלו בשליחותם והפכו את מטרתה על פניה: במקום "לתור את הארץ" - לבחור בה - הם פעלו להסיט את המהלך הא-לוהי

ממסלולו המתוכנן, ולגרום לכך שהעם יסרב להיכנס לארץ ויחפוץ לשוב על עקבותיו.

ברם הם עשו זאת בצורה מתוחכמת, בדרך שבה לא תורגש כל כך מעילתם בשליחות: הם דיווחו ומסרו הערכה כמרגלים ששליחותם צבאית. הם ענו על חלק משאלותיו של משה כאילו היו אלו שאלות שנועדו לברר את אפשרות הכיבוש הצבאי של הארץ (וכאמור בסעיף ב ובהערה 11, לא זו הייתה כוונתן). באמצעות שינויים קלים בתשובותיהם ממה שנתבקשו להשיב הם תיארו מציאות, המובילה מאליה למסקנה הצבאית העגומה כי לא ניתן לנצח את העם היושב בארץ. וכך הם הפכו שליחות שמטרתה דתית ביסודה – לצרף את הבחירה האנושית אל הבחירה האלוהית של הארץ – לשליחות בעלת אופי צבאי-מעשי. 'זיוף' זה בהגדרת שליחותם הוא שאפשר להם לפעול להסתת העם כנגד הכניסה לארץ.

שליחותם של מרגלי יהושע אכן הייתה צבאית-מעשית, אך היא לא עלתה יפה. הללו דיווחו ליהושע על כישלון שליחותם, בספרם לו "את כל המצאות אותם". אולם בסיום דבריהם ליהושע, הם חורגים לפתע מתפקידם כאנשי צבא מקצועיים, ומוסרים את מסקנת שליחותם כשהיא מנוסחת כהצהרה אמונית מפתיעה: "כִּי נָתַן ה' בְּיַדְנוּ אֶת כָּל הָאָרֶץ וְגַם נִמְגּוּ כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵינוּ". גם הם אפוא חורגים מתפקידם, ועוברים למלא שליחות אחרת שלא הוטלה עליהם: חיזוק האמונה בכך שה' ייתן בידינו את כל הארץ ובכך שננצח את כל יושבי הארץ הנמוגים מפנינו.

ובכן, כאן מתגלה הדמיון הסבמתי בין שני הסיפורים: בשניהם חורגים השליחים משליחותם, ומוסיפים הערכה אישית, המהווה מסקנה שלהם מאירועי השליחות שאותה מילאו. בכך הם עוזבים את תפקידם, וממלאים תפקיד שונה מהותית, שלא הוטל עליהם. אך כיוון שהתפקיד שהוטל על התרים את הארץ שונה במהותו מזה שהוטל על מרגלי יהושע, יוצא שכאשר חרגה כל משלחת משליחותה בשעה שמסרה את מסקנותיה, התהפכו התפקידים ביניהם: התרים את הארץ הפכו עצמם למרגלים, ובמקום לפעול לחיזוק אמונתו של העם בכיבוש הארץ, הם מסרו מסקנה

צבאות שלילית בקשר לכך; ואילו המרגלים המקצועיים של יהושע הפכו לאנשי אמונה, הממלאים תפקיד של 'תרים את הארץ' ומחזקים את האמונה בכיבושה הקרוב.

כמובן, אין להעריך את שתי החריגות הללו בקנה מידה אחד: חריגתם של התרים את הארץ להיות מרגלים הייתה נפשעת. היא נעשתה בערמה, בכוונה רעה ומתוך מניעים שפלים, והביאה לאסון נורא על ראשם שלהם ועל ראש בני דורם; לעומת זאת חריגתם של מרגלי יהושע מתפקידם כמרגלים מהווה זכות להם. בתום לב ומתוך אמונה נלהבת בדבר ה', הם מוסרים את מסקנתם הדתית המרוממת מאותו מפגש מופלא שהיה להם עם נציגת העם הכנעני – רחב – שהתרוממה מחמת האירועים באותו דור להכרה בה' ובישראל עמו.

התרים את הארץ נפגשו במהלך מילוי שליחותם ב'בני ענק' מיושבי הארץ, ועצמת הברשן שנפגשו גרמה להם להתגמדות רוחנית "וַיִּנְהִי בְּעֵינֵינוּ בְּחָגְבִים..."; מרגליו של יהושע נפגשו במהלך שליחותם באישה גדולת רוח, ונתרוממו על ידה אף הם לגדלות אמונה, ומכאן הצהרתם באזני יהושע: "כִּי נָתַן ה' בְּיַדְנוּ אֶת כָּל הָאָרֶץ!".

* * *

ההשוואה שעשינו בין שני הסיפורים בסעיף הנוכחי של עיוננו יכולה להאיר את תקנתם של קובעי הפטרות במה שנוגע לפרשתנו: בהצמידם את סיפור המרגלים בספר יהושע כהפטרה לסיפור התרים את הארץ בפרשת שלח, על אף השינויים הרבים והעמוקים בין שני הסיפורים הללו, אפשר שרמזו לנו כי בסיפור המאוחר ישנו תיקון לקלקול שבסיפור המוקדם: חריגתם החיובית של מרגלי יהושע מתפקידם הצבאי המקצועי, אל המסקנה האמונית החיובית שלהם ביחס לירושת הארץ, יש בה תיקון לחריגתם ההפוכה של התרים את הארץ.

1.5. תקציר מהנושאים בהם עוסקת פרשת שלח לך

א. הסיפור המרכזי בפרשת השבוע הינו "פרשת המרגלים", פרשה אשר הטביעה את חותמה על כל מהלך ההיסטוריה של עם ישראל כשיצא ממצרים.

ב. נשיאי השבטים בוחרים שנים עשר נציגים בכירים מכל שבט ומשה מטיל עליהם משימת ריגול בארץ ישראל. בפקודת המבצע משה דורש מהם לחזור עם תשובות למספר שאלות אשר מכסות את מה שנחויך לדעת לפני שנכנסים לארץ. שאלות על הרכב האוכלוסייה, על שיטת ההתיישבות, על ההתבצרות של התושבים וכן על כלכלת הארץ. "וַרְאִיתֶם אֶת הָאָרֶץ, מָה הוּא; וְאֵת הָעָם, הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֲחָזֵק הוּא הַרְפָּה, הַמְעַט הוּא אִם רַב. וּמָה הָאָרֶץ, אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הַטּוֹבָה הוּא, אִם רָעָה; וּמָה הָעָרִים, אֲשֶׁר הוּא יֹשֵׁב בָּהֶנָּה הַבְּמִחְנִים, אִם בְּמִבְצָרִים. וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׂמֵנָה הוּא אִם רְזָה, הַיֵּשׁ בָּהּ עֵץ אִם אֵין"

ג. ואכן שנים עשר המרגלים הולכים לתור את הארץ לאורכה ולרוחבה במשך ארבעים יום ואוספים מידע כפי שהתבקשו. בדרך גם מביאים עימם מפירות הארץ. אגב, הסמל של משרד התיירות הינו שני אנשים אוחזים במוט ועליו אשכול ענבים. סמל זה נלקח מהפסוק בפרשתינו " וַיְבָרְתוּ מִשָּׁם זְמוּרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד, וַיִּשָּׂאֵהוּ בַּמּוֹט, בְּשָׁנִים". גם נחל אשכול, פארק אשכול והמועצה האזורית אשכול בצפון הנגב נקראים על שם אשכול הענבים של המרגלים.

ד. כשחוזרים המרגלים משליחותם הם מתייצבים בפני משה, אהרן והעם ומתחילים בדיווח ואולם הם לא הסתפקו במסירת דיווח מודיעיני גרידא, אלא הוסיפו דברי פרשנות (שילבו בין מחלקת האיסוף למחלקת המחקר באגף המודיעין). בפרשנות שלהם היה הטלת ספק בכוחם של בני ישראל לכבוש את הארץ, ואי אמונה בצדקת הדרך, ובכוחו של הקב"ה להביא את בני ישראל לארצם הפחד מבני הענק "וְשָׁם רָאִינוּ, אֶת הַנְּפִילִים

בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִלִים, וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים, וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם" המוזר בדברי המרגלים הינו רגש הנחיתות בה נתקפו. ניתן להבין שהענקים ראו אותם כקטנים ואולם לפי דבריהם אנו רואים שקודם כל המרגלים בפני עצמם המעיטו ביכולתם ונראו כחגבים בעיני עצמם " וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ כַּחֲגָבִים " ורק לאחר מכן את התייחסות הענקים אליהם " וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם" לקח חשוב מאד שעלינו ללמוד ממנו

ה. על הפסוק "וַיֹּאמְרוּ, בָּאֲנֹנִי, אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּנוּ; וְגַם זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ, הוּא וְזֶה פְרִיָּהּ. אָפֶס כִּי עָז הָעָם, הֵיִשָּׁב בְּאָרֶץ; וְהָעָרִים, בְּצֻרוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד, וְגַם יְלָדֵי הָעֲנָקִים, רָאִינוּ שָׁם" אומר רש"י שכל הרוצה לשקר (דיבת הארץ) יוסיף בדבריו דברי אמת (ארץ זבת חלב ודבש).

ו. שנים מהמרגלים לא היו שותפים לתהליך השמצת הארץ של שאר המרגלים, יהושע בן נון (שלאחר מותו של משה היה המנהיג של עם ישראל שהכניס את העם לארץ) וכלב בן יפונה. שניהם פנו כאחד אל העם ואמרו שיש אפשרות לבני ישראל לרשת את הארץ והוסיפו "טוֹבָה הָאָרֶץ, מְאֹד מְאֹד" אולם עדת בני ישראל עמדה לרגום אותם באבנים, ורק הופעת כבוד ה' על ידי ירידת הענן הציל אותם מפגיעה (ליניץ) של המון העם.

ז. הקב"ה לאחר האירוע אומר למשה שברצונו להשמיד את העם ולבנות עם חדש מזרעו של משה ואולם משה מתחנן בפני הקב"ה כדי לשכנעו להמשיך בתוכנית המקורית. משה אף משתמש בטיעון המתייחס לכך שיש סיכוי שאומות העולם אשר שמעו על כל הניסים שנעשו לבני ישראל לא יאמינו בכוחו של הקב"ה להתמודד עם האירוע "וַיֹּאמְרוּ, הַגּוֹיִם, אֲשֶׁר שָׁמְעוּ אֶת שְׁמֵעֶךָ, לֵאמֹר. מִבְּלַתִּי יִכָּלֵת ה', לְהָבִיא אֶת הָעָם הַזֶּה, אֶל הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם וַיִּשְׁחָטֵם, בְּמִדְבָּר". בנוסף משה פונה לרגש הרחמים של הקב"ה בתפילה. "ה', אֲרָךְ אַפִּים וְרַב חַסֵּד, נִשְׂא עֹן, וּפָשַׁע; וְנִקְּהָ, לֹא יִנְקָה פֶקֶד עֹן אָבוֹת עַל בָּנִים, עַל שְׁלִשִׁים וְעַל רִבְעִים סֵלַח נָא, לְעֹן הָעָם הַזֶּה כַּגְּדֹל חַסְדְּךָ; וְכַאֲשֶׁר נִשְׁאַתָּה לְעָם הַזֶּה, מִמִּצְרַיִם וְעַד הַנֵּה". הקב"ה ברוך הוא נענה לתפילתו של משה "וַיֹּאמֶר ה', סַלַּחְתִּי

בְּדָבָרָךְ". קטע זה מופיע בתפילת הסליחות אותן אנו נוהגים להגיד בתקופה שלפני ראש השנה ועד לתפילת נעילה שביום כיפור.

ח. הקב"ה מתרצה ואולם מטיל עונש על המרגלים אשר הוציאו את דיבת הארץ וכן על עם ישראל. העונש היה דחיית הכניסה לארץ ישראל בארבעים שנה כנגד 40 יום שמרגלים הסתובבו בארץ ישראל ועד אשר כל אותם מבני ישראל אשר יצאו ממצרים ולא האמינו ביכולת הקב"ה להכניסם לארץ ימותו במדבר למעט כלב בן יפונה ויהושע בן נון.

ט. בהמשך הפרשה מובאות מצוות הנוהגות רק בארץ ישראל, ללמד שעל אף הדחיה בכניסה לארץ – יגיעו אליה לבסוף. אחת המצוות היא "הפרשת חלה". דהיינו, שכל מי שיש בידו כמות קמח על מנת ללוש אותו לבצק בכמות של 1.6 ק"ג עליו להפריש ממנה כמות כלשהי הנקראת "הפרשת חלה". כמות ההפרשה היא אחד חלקי עשרים וארבע לאדם פרטי ואחד חלקי ארבעים ושמונה למאפיות. מצוה זו תקפה אף בזמן הזה בשנים האחרונות בחל מנהג שכלה לפני חתונתה מארגנת "מסיבת רווקות" ובהם לומדים קצת על הנושא ומקיימים את המצווה.

י. כבר בשבת השניה לאחר שצו בני ישראל על שמירת השבת, היה אדם שחילל את השבת "וַיִּמְצָאוּ, אִישׁ מִקֵּשׁ עֲצִים בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת". לפי המסורת שמו היה צלופחד אשר היה "אבו אל בנאת" (היו לו רק בנות ועל כך בעוד כמה שבועות). בני ישראל לא ידעו מה עונשו ולכן "וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ, בְּמִשְׁמֶר" עד שמשה קיבל ציווי מפי הקב"ה שיש לרגום אותו באבנים וגם כאן, התורה כדרכה לא מסתירה את חטאי בני ישראל, אלא מגלה אותן לעין כל ומוקיעה אותם.

יא. בסיום הפרשה מופיעה "מצות ציצית". כל איש שלובש בגד שיש לו ארבע כנפות, מחוייב לקשור בארבע קצות הבגד חוטי ציצית, שלשה מהם בצבע לבן ואחד מהם בצבע תכלת. צבע התכלת המופק מסוג מסויים של חלזון אשר אבד מעם ישראל במשך הגלויות. ולכן מתקיימת המצוה היום בארבע חוטי לבן. אמנם במאה שנים האחרונות ישנם מחקרים שונים המנסים לגלות את החלזון ממנו מופק התכלת, ויש אנשים אשר משלבים חוט תכלת בחוטי הציצית

יב. מטרת מצוות הציצית להזכיר לנו את מצוות הקב"ה ועל הדרישה של הקב"ה מאיתנו לא ללכת אחר מה שענינו רואות. "וְרָאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה', וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם; וְלֹא תִתְּנוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם, וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם, אֲשֶׁר אֹתָם זִנִּים, אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ, וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי; וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים, לֵאלֹהֵיכֶם".

2.1 . "נקודה טובה" – רעיון מהפרשה, במבט עכשווי.

על מצוות ציצית / ר' משה רוט

פרשת "שלח לך", הינה פרשה סוערת העוסקת בחטא המרגלים. בשנים הקודמות עסקנו בפרשה זו מהיבטים שונים – בחובה לעשות צעדים מעשיים ולא לסמוך על הנס, בסוגיית חוסר הביטחון העצמי של עם ישראל מול יושבי הארץ ובשאלה מדוע הוציאו המרגלים – ראשי העם את דיבתה של ארץ ישראל.

הפעם נעסוק בפרשיה קצרה וחשובה, החותמת את הפרשה והיא – פרשת ציצית.

המחזמר "כנר על הגג", המבוסס על סיפורי טוביה החולב של "שלום עליכם", עוסק במתח שבין המסורת למודרנה. ואלה מילות השיר "מסורת" מתוך המחזמר (מילים: שלדון הרניק, לחן: ג'רי בוק, תרגום: דן אלמגור):

...מְסֹרֶת! מְסֹרֶת! מְסֹרֶת!

מְסֹרֶת, בְּזִכּוֹת הַמְסֹרֶת הַצְּלַחְנוּ לְשֹׁמֵר עַל
שְׁוֵי הַמְשָׁקֵל שְׁלָנוּ, הַרְבֵּה מְאֹד שָׁנִים.

כָּאֵן בְּאַנְטִבָּקָה (שֵׁם הָעִירָה) הַקְטָנָה שְׁלָנוּ יֵשׁ לָנוּ מְסֹרֶת לְכֹל דְּבַר:

מָה לְאָכֵל, אֵיךְ לְעַבֵּד, אֵיךְ לִישֵׁן, מָה לְלַבֵּשׁ.

הִנֵּה לְדַגְמָא: אֲנַחְנוּ הוֹלְכִים עִם כְּפוּי רֹאשׁ, טְלִית וְצִיצִית, בְּגָלֵל

דְּבִקוּתָנוּ בְּקִדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא.

אִז עֲכָשׁוּ בְטַח תִּשְׁאַלוּ: אֵיךְ הִתְחִילָה הַמְסֹרֶת הַזֹּאת?

אֲנִי אֶגִּיד לָכֶם: אֵין לִי מִשְׁג.

"מָה?" אָבֵל, זֹאת מְסֹרֶת.

וּבְזִכּוֹת הַמְסֹרֶת הַזֹּאת, יוֹדַע כָּל אֶחָד מֵאַתָּנוּ

מִיְהוּ וּמִה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מְצַפֶּה מִמֶּנּוּ...

במאמדנו זה נשתדל לענות לשאלתו של מנביה החולב איך התחילה
המסורת הזאת של הציצית...

וכך אומרת התורה:

דִּבֶּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל פְּנֵי בְּגָדֵיהֶם
לְדַרְתָּם וְנָתַנּוּ עַל צִיצִית הַכֹּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית
וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וְעָשִׂיתֶם אֹתָם... (במדבר טו,
לח-לט).

הציצית הינה בגד בעל ארבע פינות, כאשר בכל פינה (כנף) קשורים
פתילים (גדילים). הפתיל הארוך האוגד, מלפף וקושר את קווצת החוטים
נקרא "שמש" והוא פתיל התכלת (בצבע כחול) המוזכר בפסוק. המראה
המתקבל מקשירה זאת, הינו שילוב של כחול ולבן. בעבר, היה צבע
התכלת הצבע המוביל במבנה המשכן ובבגדי הכוהנים.

את צבע התכלת מפיקים מדמו של חילזון מסוים. עם השנים איבד עם
ישראל את המסורת לזיהוי של חילזון זה. וכך בציצית אותה אנו לובשים
כיום, יש רק פתילים לבנים ופתיל התכלת ניכר בחסרונו.

בעשרות השנים האחרונות, עסקו רבים בניסיון לזהות את החילזון
ה"אבוד" במטרה לחדש את מצוות ה"תכלת" ואכן, בבתי מדרש רבים,
ניתן לראות כיום ציציות עם פתיל תכלת.

עם יסודה של התנועה הציונית, היתה התלבטות מה יהיה דגלה של
התנועה (שלימים הפך להיות דגל המדינה). הרצל הציע את הדגל הלבן
עם שבעת כוכבי הזהב. אולם, הדגל שנבחר היה דגל הכחול – לבן המוכר
לנו. דגל ובו סמלים יהודיים. פסי הדגל המזכירים את פסי הטלית (ציצית)
צמר גדולה בה נהוג להתעטף בשעת התפילה) וצבעי הכחול – לבן, הלא
הם צבעי הציצית.

כך כותב דוד וולפסון עוזרו של הרצל ולימים נשיאה השני של ההסתדרות
הציונית העולמית:

בפקודת מנהיגנו הרצל באתי לבזל, כדי לעשות את כל ההכנות
לקונגרס הראשון (1897). בין השאלות הרבות שהעסיקוני אז הייתה
אחת... באיזה דגל נקשט את אולם הקונגרס? מה הם צבעיו? הן דגל

אין לנו. הרעיון הזה הכאיבני מאוד. צריך ליצור את הדגל. ואולם באיזה צבעים נבחר?

והנה הבהיק רעיון במוחי. הרי יש לנו דגל לבן כחול – הטלית אשר בה נתעטף בתפילתנו – טלית זו היא סמלנו. נוציא נא את הטלית מנרתיקה ונגולל אותה לעיני ישראל ולעיני כל העמים. הזמנתי אז דגל כחול לבן ומגן דוד מצויר עליו. וכך בא לעולם דגלנו הלאומי. כבר בשנת 1864 (33 שנים לפני כן), פרסם הסופר לודוויג אוגוסט פרנקל שהיה מזכירה של הקהילה היהודית בווינה את שירו "צבעי ארץ יהודה" ובו השורות הבאות:

וְעַת רַחֲשֵׁי רוּמְמוֹת לְבוּ מֵלֵא
עוֹטֵר הוּא צְבָעֵי אֲרָצוֹ
עוֹמֵד הוּא בְּתַפְלָה וְעֵטוֹף הוּא
גְּלִימָה לְבָנָה מִזְהִירָה.
שׁוּלֵי הַגְּלִימָה הַלְּבָנָה
פְּסִי תַכְלֵת רְחָבִים יִכְתִּירוּ
כְּמוֹ מְעִילוֹ שֶׁל כֹּהֵן גָּדוֹל
עֵטוֹר סְרָטִים שֶׁל חוּטֵי תַכְלֵת.
צְבָעֵי הָאָרֶץ הָאֲהוּבָה הֵם
תַכְלֵת-לְבָן הֵם גְּבוּלוֹת יְהוּדָה
לְבָן הוּא זֵיו הַפְּהֶנֶה
וּכְחָלִים זֵהָרֵי הָרְקִיעַ.

והנה, כך הפכה מצוות הציצית על צבעיה, לסמל לאומי המלווה ומוביל את שיבת ציון המתחדשת.

בעת, הבה נחזור אל מצוות הציצית. פסוקי מצוות הציצית מסבירים לנו מהו "מנגנון הפעולה" של מצווה זו: "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וְזִכַּרְתֶּם".

ועל כך מוסיפים ומסבירים חז"ל: "תכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד" (מדרש אגדה, במדבר, פרשת שלח פרק טו).

השילוב של ראייה, התבוננות וחשיבה חופשית – אסוציאטיבית (ים, רקיע, כסא הכבוד של הקב"ה), מובילים אותנו אל התובנות הבסיסיות של

יעודנו ותפקידנו... זיכרון המוביל אותנו ממחשבה טובה אחת לאחרת וממצווה זו לחברתה.

והמעגל ממשיך ומתרחב, מן הראיה אל הזיכרון ומן הזיכרון אל עולם המעשה, ככתוב: "לִמְעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתַי..." (שם, מ).

כולנו מכירים את ה"מהלך" של חמדת הלב וההשתוקקות: העיניים רואות, הלב חומד ואומר "גם אני רוצה" וכלי המעשה (אברי הגוף), קמים ועושים.

על כך הזהירה אותנו התורה: "לֹא תַחַמַּד בֵּית רֵעֶךָ. לֹא תַחַמַּד אִשְׁתׁ רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וְאִמָּתוֹ וְשׂוֹרוֹ וְחֹמְרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ" (שמות כ, יד).

כנגד מהלך שלילי זה המוליך את האדם למחוזות לא טובים, מציעה בפנינו התורה מהלך חיובי של מצוות הציצית, הסובב סביב ה"ציר" של:

וּרְאִיתֶם – וּזְכַרְתֶּם – וַעֲשִׂיתֶם.

ראיה, זיכרון (התבוננות ומחשבה) ועשייה. מהלך המתחיל בהתבוננות בפתילי הציצית כ"סמל" ואמור להוביל אותנו למחוזות של עשייה חיובית.

אם כן, מהו ההבדל בין שני מעגלי ההחלטה הללו? בשני המקרים, מתחיל המהלך בהסתכלות ונגמר בעשייה. השאלה היא, האם אנו משתפים את

השכל במעגל קבלת ההחלטות ("וזכרתם" את יעודכם ותפקידכם), או שמא אנו פועלים רק על פי נטיית הלב.

ומדוע הציצית קשורה ומחוברת דווקא לבגד?

בחטא אדם הראשון, אנו מוצאים מהלך של ראיה והתפעלות מיופיו של פרי עץ הדעת: "וַיִּתְּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמֵאֲכָל וְכִי תֵאֱוָה הוּא לְעֵינַיִם

וַנַּחֲמַד הָעֵץ..." (בראשית ג, ו). מהלך בו מקומם של השכל, של החשיבה ושל זיכרון ציווי ה' על איסור האכילה, נפקד מן התהליך...

כתוצאה מחטא זה, התעוררה הבושה בלב אדם וחווה והם תפרו לעצמם בגדים מעלי התאנה.

והנה אם כן, הבגד נולד לעולם, כתוצאה ממעשה של תאווה הוא לעינים – הליכה אחרי הלב, בניגוד לשיקול דעת שכלי. ולכן, ראוי ונכון לחבר את

הציצית המלמדת אותנו לשלב את השכל (ואת זכירת יעודנו ותפקידנו) בתוך מעגל קבלת ההחלטות, אל הבגד, שנולד מתהליך קבלת החלטות

שגוי של "לב נטו", ללא שכל (על פי פירושו של רש"ר הירש, לפרשת הציצית).

המסר של פרשת הציצית, הוא גם מסר אנושי בסיסי, העוסק במוותר האדם מן הבהמה – בקבלת החלטות בוגרת, מושכלת ונבונה, שאינה מושפעת רק מתאוות, רצונות ודחפים.

מסר הקורא לנו לוותר על נסיעה פרועה, כי היא מסוכנת ולוותר על העישון כי הוא לא בריא. לוותר על מאכלים עתירי כולסטרול וקלוריות כי... ולהמעיט באלכוהול כי הוא פוגע בשיקול הדעת שלנו וגם, לוותר על ה"כבוד" והאגו ואפילו להתנצל כשצריך, כדי להרבות שלום ולמעט במחלוקת...

בעידן ה"ריאליטי" שלנו, בו הצרכנות היא המנוע הכלכלי, המותגים וה"צעצועים" הטכנולוגיים המתקדמים מוצגים כחזות הכל (לפחות לפי הפרסומות...), וסממני היוקרה הפכו להיות מדד לאיכות אנושית... האתגר הזה גדול שבעתיים.

הבגד והציצית הקשורה בו, קוראים לנו יחד להיות "בני אדם" נבונים ולא לתת לעיניים וללב, להוביל אותנו למקומות לא רצויים. ומאחר ודגל ישראל עוצב לאורה של הטלית והציצית, אולי גם בו יש קריאה לאומית, לעצב את חיינו במדינת ישראל המתחדשת, ברוח זו. וכך, כדברי טוביה החולב: ובזכות המסרת הזאת, יודע כל אחד מאתנו, מיהו ומה הקדוש ברוך הוא מצפה ממנו...

בברכת שבת שלום וחג שבועות שמח

משה רוט

ארכיון "נקודה טובה": http://www.pirsuma.com/nekuda_tova

יש לך הערה או הארה? אשמח לקבל למייל:

nekudatova.roth@gmail.com

אהבת? הפץ בין חבריך

2.2. השבוע בפרשה – מסרים אקטואליים הנלמדים מהפרשה

ארץ ישראל שלי יפה וגם פורחת / ניר אביעד

חטאים רבים חטאו בני ישראל במהלך שנות נדודיהם במדבר ועל כולם נתרצה הקב"ה, אולם על חטא אחד הוא לא סלח ומהשלכותיו אנו סובלים עד היום – המאיסה בארץ האבות, הארץ המובטחת. כזכור, בפרשה משה רבנו מינה את שניים – עשר ראשי השבטים לצאת לתור את ארץ כנען טרם הם יכבשו אותה והוא ציווה עליהם לבחון את אופי הארץ ואת חוזקו וגודלו של העם היושב בה. המרגלים תרו את הארץ במשך ארבעים יום וחזרו בתאריך ט' באב (מועד חורבן שני בתי המקדש כמה מאות שנה מאוחר יותר) כשבידיהם פרות ענק המעידים על טיבה. הם סיפרו כי הארץ "זבת חלב ודבש", אך הוסיפו דברים קשים על עוצמת האויב ועל כך שהארץ "אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ". המרגלים, להוציא את כלב בן יפונה ויהושע בן-נון, ביטאו דברי כפירה קשים ואף הסיקו: "לא נוכל לעלות אל-הָעָם כִּי-חָזַק הוּא מִמֶּנּוּ" (ממנו – כביכול מהקב"ה). העם, ששמע את דברי המרגלים, פרץ בסערה של בכי, כעס ומרדנות. בגין אותם הרינונים של המרגלים ושל העם כולו, והספקות באמיתות הדרך ובטובה של הארץ המובטחת, בני ישראל נענשו בחומרה רבה ונגזר על כל אותו הדור (מלבד כלב בן יפונה ויהושע בן נון) לחוג במדבר 40 שנה ולמות בו מבלי להיכנס אל הארץ אותה השמיצו. מתגובת הקב"ה על חטא דיבור הסרה על ארץ ישראל ניתן ללמוד רבות על הקשר בין עם ישראל לארצו, ועל כן ננסה לדון היום בנושא חשוב ורחב היקף זה. כיום, לאחר אלפיים שנות גלות, אנחנו גרים, חיים ופועלים בארץ המובטחת ונראה כי רובינו כבר התרגלנו לעובדה זו ואנחנו לא נותנים על כך את הדעת. כוחו של ההרגל גורם לנו לשכוח וכבר לא להעריך את המעלה הגדולה של הישיבה בארץ, ולכן טוב אם נזכר שעבור הסבים והסבים של הסבים שלנו ובמשך דורות רבים מאוד מה שעבורנו הוא מובן מאליו היה בגדר משאלת לב בלבד וכיסופים רחוקים. על פי האמונה היהודית, בנשמה של כל יהודי מוטבע מעין "מטען גנטי"

שבבסיסו השייכות לארץ ישראל. כמו דגי הסלמון שישחו מאות קילומטרים בנהרות ענק ותמיד יחזרו להשריץ את ביציהם במקום הקינון הבסיסי והמאוד ספציפי שלהם אליו הם מתייחסים כאל "בית", וכמו אלפי זני העופות שינדדו מאות ואלפי קילומטרים כדי לדגור על ביציהם במקום ספציפי אליו הן מתייחסות כאל "בית", כך גם עם ישראל – המקום היחיד על פני כדור הארץ בו נרגיש ב"בית" ובמקום הטבעי לנו ביותר הוא רק בארץ ישראל.

מדוע זה כך? מה מחבר אותנו כה חזק דווקא אל חבל ארץ זה? התשובה היא ישראל אינה רק שטח טריטוריאלי בו העם היהודי סוף סוף מצא מנוחה (יחסית) אחרי אלפיים שנות גלות, שואה ורדיפות. לארץ ישראל יש סגולות אחרות, רוחניות ונעלות הרבה יותר. כל מי שקצת טייל בעולם יוכל להעיד שעל פני הגלובוס ישנם מקומות מרהיבים הרבה יותר ביופיים, ישנם מקומות שמשופעים במשאבי טבע וישנם מקומות עם פחות אויבים מסביב, ובכל זאת אין כמו ארץ ישראל. העובדה שמדובר בארץ שקיבלנו במתנה ישירות מהקב"ה בכבודו ובעצמו מעידה על מעלתה הפנימית והרוחנית וקוראת לנו לפתוח את העיניים והלב ולגלות את כוחה ועוצמתה.

התורה, לכל אורכה, מתייחסת לארץ ישראל כ"ארץ רחבה". זה כמעט מצחיק, שכן בכל קנה מידה ישראל היא ארץ קטנטנה. אפילו בימי המקרא בהם היא היתה גדולה יותר מאשר כיום, עדיין ישראל נחשבה לפיסת ארץ מזערית המוקפת אימפריות גדולות. חז"ל אומרים לנו ש"רחבה" אינו בהכרח תיאור גאוגרפי, כי אם רוחני. ישראל היא ארץ "רחבה" משום שהיא מרחיבה את דעתם של האנשים החיים בה. בכלל, המתבונן במקורות היהדות עומד נפעם מול הילת הזוהר בה תוארה ארץ ישראל בדברי חז"ל וגדולי הדורות. על אוויר הארץ נאמר שהוא מחכים, על תורתה ועל חכמתה נאמר שאין כמוהם בעולם, על המהלך בה ארבע אמות אמרו כי מובטח לו שהוא בן עולם הבא, ועוד כהנה וכהנה אמרות המצויות בידינו, שכולן מדברות בשבח הארץ. הרמב"ן הגדיל ואמר שלקיום המצוות מחוץ לארץ ישראל אין באמת חשיבות ומשמעות.

הקדושה האמיתית נאחזת במצוות רק כשהן נעשות וקשורות לארץ והסיבה שבכל זאת קיימו מצוות בגולה במשך אלפיים שנה הייתה כדי שלא נאבד את המסורת והידע ושהם ישמשו אותנו בחזרתנו הצפויה לארצנו.

התיאורים המופלאים הללו אינם מפתיעים, שכן ה' הבטיח בתורה שיעמוד בקשר תמידי 365 ימים בשנה עם ארץ ישראל ושובניה: "אַרְץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ – מֵרֵאשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה" (דברים י"א).

אפשר להגדיל ולומר שעוד לא קם מי שאהב ואוהב את ארץ ישראל כמו הקב"ה בכבודו ובעצמו. הסיבה לקביעה הזו היא פשוטה, שכן הוא אומר זאת בספרו שוב ושוב. אין חוברת תיירות בעולם שמשבחת את ישראל כמו התורה ואין אף קמפיין פרסומי שמהלל אותה כמו ספר הספרים. לפי התורה, ישראל אינה רק מקום יפה ומיוחד (כמו מקומות יפים ומיוחדים אחרים על פני הגלובוס), אלא היא בראש ובראשונה פיסת ארץ הקשורה בצורה עמוקה ושורשית לנפשו של העם היהודי. "ארץ זבת חלב ודבש" אינו מקום בו בהכרח נוח יותר מבחינה חומרית לחיות, אלא מקום בו התורה (שהומשלה לחלב ולדבש) ממש זבה ופורצת בכל עוצמתה.

ראשית הקשר הזה בין העם וארצו מתחיל, על פי רש"י, כבר בסיפור בריאת העולם. בפרשנותו על פרשת "בראשית" שואל רש"י, בשם המדרש, מדוע לא התחילה התורה במצוות קידוש החודש? שהרי אם מטרת התורה היא ללמד אותנו את המצוות הרי היה ראוי לפתוח במצווה הראשונה שניתנה לעם ישראל עם יציאתו ממצרים – מצוות קידוש החודש. התשובה שהוא נתן היא שמטרת סיפור בריאת העולם ע"י הקב"ה נועדה לספק ליהודים תשובה כנגד אומות העולם, אשר בבוא מן הימים עתידים היו לטעון כנגדם על שהם גזלו את הארץ משבעת העממים שישבו פה לפניהם. התשובה, על פי רש"י, היא שכפי שכתוב שהקב"ה ברא את הארץ (והעולם כולו), כך זכותו ליטול אותה ולתת אותה לנו כעם שנבחר על ידו לאכלס את השטח המיוחד הזה.

הרבי מלובביץ הקשה על הסבר זה ושאל במה יועיל שנאמר לגויים שה' ברא את העולם ונתן לנו את הארץ, שהרי הגויים לא מאמינים בתורה? והוא תירץ זאת באומרו כי לא לגויים אנו צריכים לומר שהארץ שייכת לנו, אלא עלינו לומר זאת בראש ובראשונה לעצמינו! בהמשך התורה, אנו קוראים על הקשר המיוחד בין העם והארץ בציווי הראשון של ה' בפני היהודי הראשון, אברהם אבינו: "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב). אחרי המלה "לך" מופיעה המלה "לך", כלומר – לעצמך. אחד מפרשני התורה המרכזיים, 'אור החיים', טען כי הליכה לארץ ישראל מובילה להליכה אל האני העמוק ביותר, אל תמצית הנשמה. ההבטחה לרשת את הארץ חוזרת על עצמה בתורה בפני אבותינו מספר רב של פעמים (מספר דוגמאות ספורות):

- ✓ לאחר שאברהם מילא את הציווי ראשון הוא זכה להתגלות נוספת: "וַיֵּרָא ה' אֶל-אַבְרָם וַיֹּאמֶר לְזָרְעֶךָ אֶתְנֶן אֹת-הָאָרֶץ הַזֹּאת."
 - ✓ כאשר רצה יצחק לרדת לגרר אמר לו ה': "וַיֹּאמֶר אֵל-תֵּרַד מִצְרַיִם, שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ. גֹּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת, וְאַהֲיֶה עִמָּךְ וְאַבְרַכְךָ. כִּי-לֶךְ וּלְזָרְעֶךָ, אֶתְנֶן אֹת-כָּל-הָאֲרָצוֹת הָאֵל" (בראשית כו).
 - ✓ בעת ההתגלות האלוקית ליעקב בחלומו נאמר לו: "הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שׁוֹכֵב עָלֶיהָ - לֶךְ אֶתְנַנֶּה, וּלְזָרְעֶךָ" (בראשית כח).
 - ✓ כאשר יוסף היה על ערש דווי הוא אמר לאחיו שיום יבוא והם יחזרו אל הארץ שהובטחה לאבותיהם: "ה' פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם, וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן-הָאָרֶץ הַזֹּאת, אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לֵיִצְחָק וְלֵיעֲקֹב" (בראשית נ).
 - ✓ כשה' התגלה למשה בסנה הבורע, הוא הצהיר שהוא מודע לסבלם של בני ישראל תחת עול המצרים, ואז הוא גילה את תוכנית הגאולה שלו: "וַיֹּארֶד לְהַצִּילוֹ מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלוֹתוֹ מִן-הָאָרֶץ הַהִיא, אֶל-אֶרֶץ טוֹבָה וְרַחֲבָה, אֶל-אֶרֶץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבָשׁ" (שמות ג).
- אנו למדים מכל ההתייחסויות האלה כי הברית שכרת ה' עם אברהם, יצחק ויעקב מבטיחה שני דברים לצאצאיהם: את נצחיותו של העם

היהודי ואת ארץ ישראל. כל מי שמאמין בתורה ובקב"ה לא יכול להתעלם מעובדה זו ולא יכול שלא לחיות את חייו בהתאם.

רבי יהודה הלוי בספרו "הכוזרי" מתאר את התוכנית האלוקית לטיפול העם היהודי כשתילת כרם. כרם זקוק לארבעה דברים: גפנים, חלקת אדמה, שמש וגשם. הכוזרי מסביר כי הגפנים הם העם היהודי, האדמה היא ארץ ישראל, השמש היא ההשגחה הפרטית, והגשם הוא התורה. מובן שאם שותלים גפנים צרפתיות במדבר סהרה, יצמחו עליהם ענבים שונים מאשר היו צומחים בצרפת. בדיוק כך, העם היהודי – כשהוא נמצא במקום שאינו ארץ ישראל, אינו יכול למלא את ייעודו האלוקי, ולממש את הפוטנציאל הטמון בו.

אין ספק כי הבעיות הביטחוניות, הכלכליות, הדמוגרפיות והגיאוגרפיות פה רבות מורכבות ביותר. בקלות ניתן לראות את "חצי הכוס הריקה" ולקטר על מציאת החיים הקשה באמרינו, כמו אותם מרגלים, כי זו "ארץ אוכלת יושביה". ובכל זאת, מהעונש שקיבל דור המדבר ומוסר ההשכל שלמד, עלינו לשוב ולהתאמן בלמצוא את נקודות האור (הרבות!!) שישנן פה. יש להתמקד בדיבורים חיוביים על הארץ ועל תושביה ובחזיון הזהות היהודית. מספיק להסתכל 70 שנה אחורה ולהיזכר בגורלנו כעם ללא מולדת כדי לשוב ולהרגיש מה טוב חלקינו על שיש לנו ארץ ומדינה כה נפלאים משלנו. פסוק מיוחד נאמר בתהלים ביחס לירושלים: "וראה בטוב ירושלים" (תהלים קכ"ח, ה'). ברכה גדולה היא לזכות לעדן את עינינו, כדי שאלו תזכינה לקלוט רק את הטוב שבארץ ובירושלים. למעשה, אין זו רק ברכה, אלא גם משימת קודש שחייב כל אדם להציב לעצמו כאתגר: להשתדל שהעין עצמה תדלג על הצדדים השליליים ותבחר לראות רק את הטוב. "על כל פשעים תכסה אהבה". כאשר אדם חדור כולו בתחושה של אהבת הארץ, שוב אינו יכול לראות את פגמיה. מעיינות האהבה הנובעים ממקורותיה הרוחניים של הארץ, שוטפים ומכסים כל עיוות חומרי, עד שהוא נעלם. לא מדובר חלילה בעצימת עיניים ובאמונה עיוורת. מדובר דווקא בפקיחתן אל הטוב שישנו.

כיצד אהבת הארץ יכולה לבוא לידי ביטוי בתקופתנו אנו? בראש ובראשונה בחשיבה על טובת הכלל! בעידן פוסט-מודרניסטי מנוכר, בו הערך העיקרי הוא פיתוח האינדיבידואל, ה"כיף לי" וה"נעים לי", יש לשוב לערכים הבסיסים של אהבת הזולת ודאגה ואכפתיות כנה אחד לשני. יש לחזור ולחדד את האידיאות הישנות שנראה שכבר פחות "נחשבות" כמו שירות בצבא ושירות מילואים (במקום השתמטות חסרת תקדים ובושה), תשלום מיסים (במקום העלמות מס המוניות שמערערות את היציבות הכלכלית), שמירה על ניקיון הטבע והשטחים הציבוריים (במקום ערימות האשפה שמלוות כל מי שהחליט לצאת מהקניון וכורסת הטלוויזיה לטובת הנחלים ושמורות הטבע), התנדבות בעמותות שמסייעות לשכבות החלשות באוכלוסיה ושעבורם ארוחה חמה היא פריבילגיה שאינה בנמצא ועוד ועוד. אהבת הארץ ואהבת הזולת פירושם לזכור שמי שבאמת "פראיר" הוא מי שחושב רק על עצמו...

לרובנו כבר ברור שדיבור סרה, רכילות ולשון הרע על אדם אחר הם בגדר מוקצה ושעלינו להתרחק מהם כמו מאש. יחד עם זאת, כשמדובר בלשון הרע על מדינת ישראל, מוסדותיה, תושביה ומנהיגיה משום מה נראה לנו לגיטימי "לשחרר את הנצרה" מעל לשוננו ולזרוק עליהם רפש של ממש תחת התחפושת של שיחה לגיטימית על האקטואליה ודאגה לעתיד. מי מאתנו לא מוצא את עצמו מתלונן על מגזר מסוים מקרב אחינו היהודים (חילונים/ חרדים/ קיבוצניקים/ עשירים/ מתנחלים/ שמאלנים וכו') באומרו ש"אילו הם רק היו משתנים לכולנו היה טוב יותר..."? ומי מאתנו לא העביר ביקורת קשה על מוסדות המדינה ומנהיגיה בחשבו כי "כל הצרות שלנו יפתרו אם יקרה כך וכך...". הרב אברהם יצחק הכהן קוק, שהיה הרב האשכנזי הראשון של ארץ ישראל ומראשי הציונות הדתית, התייחס לסוגיית היחס הראוי למדינה המתהווה ולבעיות הטעונות שיפור באומרו: "אהבתנו לאומה לא תסמא את עיננו מלבקר את כל מומיה". אם כך, בדבריו הוא מלמד אותנו כי אהבת המולדת אין פרושה עצימת עיניים והתעלמות מבעיותיה, נהפוך הוא – אנו נדרשים למודעות מוגברת לנעשה כאן מתוך רצון כן ואמיתי לשפר את המציאות, אך זאת

צריכה להיעשות מתוך אהבה ומתוך נכונות להיות שותפים פעילים למלאכת התיקון ולא רק להצבעה על הליקויים תוך צקצוקי לשון ציניים. אותם מרגלים, שחזרו משליחותם ובפיהם התיאורים הקשים, לא השכילו להציג נכוחה את הבעיות ולפעול למציאת פתרונות, אלא הסתפקו בשימת דגש על השלילי ותו לא. כולנו יודעים שלמצוא מגרעות בכל אדם / /סיטואציה / מדינה קל הרבה יותר מאשר לראות את הטוב שקיים, ועל כן הם נענשו בחומרה. לצערנו, גם רובנו נוטים להקצין את הרע ולקחת כמובן מאליו את הטוב שישנו או לחלופין להתעלם ממנו. מהבחינה הזו הרינונים של המרגלים ושל העם, הספקות באמיתות הדרך והמחשבות שעולמו של הקב"ה רע ואכזר היו כה חמורים עד כי ביום זה – ט' באב – ניטע השורש הרוחני לכל הפורענויות שיבואו על עם ישראל לאורך הדורות בעתיד (חורבן בתי המקדש והיציאה לגלויות), ובתלמוד אף מיוחסת לקב"ה ביחס למאורע זה האמירה: "אתם בכיתם בכייה של חינוס ואני אקבע לכם בכייה לדורות".

יש לומר את האמת ולא לפחד ממנה – א"י אינה רק "עוד" פיסת נדל"ן כשאר המדינות, כשם שהתורה אינה רק "עוד" ספר כשאר הספרים ועם ישראל אינו רק "עוד" עם כשאר העמים. אנו מאמינים בכל ליבנו שמכל המקומות שבעולם, ארץ ישראל הינה הכור האטומי לייצור אנרגיה רוחנית וחיובית, לא רק לעם ישראל, אלא לכל העולם כולו, ועל כן יש לאהוב אותה ולשמור עליה מכל משמר.

"הייתי בפרז וגם ברומא, ראיתי את שבעת פלאי תבל, בקוטב הצפוני וגם דרומה, אך אין מקום כמו ארץ ישראל!!!"

שבת שלום, ניר אביעד

א . סיכום מתומצת של פרשת השבוע

המרגלים • הוצאת דבה • החטא ועונשו • המצוות בדרך לארץ • המקושש • וגם: מצוות ציצית • על כל אלו ועוד בפרשתנו המוגשת בלשון קלה וברורה

משהתקרבו בני-ישראל לארץ המובטחת, כדי מהלך של יום אחד בלבד, התקרבה גם שעת תחילת המלחמה עם יושבי הארץ. פחד הקרב עם העמים החזקים אחז בכל שכבות העם. רבים התאספו סביב משה ודרשו לשלוח מרגלים, כדי לסייר בארץ ולבדוק את אופי תושביה וכוחם. משה אומנם ידע שמסע המרגלים מיותר וסמך על הבטחת הקב"ה, אך מאידך חשש להכניס את העם בעל כורחם לארץ. לכן החליט לשאול את דעתו של הקב"ה. תשובת ה' הותירה את ההחלטה ביד משה: "שלח לך" – לדעתך.

משימת ריגול

משה הסכים לדרישות העם וזה בחר שנים-עשר אנשים, מראשי העם, שהיו מקובלים על כולם. לפני צאתם הטוה משה בפני המרגלים את מסלול הליכתם ופירט בפניהם את מטרות משימתם. יהיה עליהם לבדוק את סוג האנשים היושבים בארץ "החזק הוא הרפה, המעט הוא אם רב", האם מרוכזים הם בערי מבצר בעלות חומה, או שמא בערי שדה ומה סוג הארץ עצמה – "השמינה היא אם רזה".

ארבעים יום סיירו המרגלים בארץ כנען, לאורכה ולרוחבה. הם פגשו ביושביה ופחד תקף אותם למראה ילידי הענק שישבו בחברון. בדרכם חזרה לקחו מפירותיה המובחרים והגדולים של הארץ: את אשכול הענבים שהביאו איתם נשאו שמונה אנשים!

הוצאת דיבה

בהגיעם למחנה ישראל מסרו המרגלים דיווח מסכם על מסע הריגול שערכו. תחילה דיברו בשבח הארץ ואף הציגו דוגמאות שהביאו מפריה. יחד עם זאת הזכירו כי תושבי הארץ הם אנשים חזקים הגרים בערים הבצורות ויש בניהם גם ענקים. לפתע, באמצע דבריהם, קם כלב בן יפונה, בעלה של מרים אחות משה, והשקיט את כולם. הוא לא יכול היה לסבול את האיומים וההפתדות וצעק לעבר כולם: "עלה נעלה וירשנו אותה (את הארץ)!" דבריו התסיסו את המרגלים שתיארו את הארץ כאוכלת את יושביה, שעסוקים כל הזמן בקבורת המתים. "לא נוכל לעלות אל העם, כי חזק הוא ממנו", סיכמו הללו את מסקנות שליחותם.

החטא וענשו

העם כולו, מפשוטיו ועד לשופטיו, נשא את קולו בבכי. שוב התאספו כולם סביב משה ואהרון והתלוננו: "למה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת? לנפול בחרב נשינו וטפינו יהיו לבז? (אם-כך): הלא טוב לנו שוב מצריימה!" ה' גוער על עמו: "עד מתי ינאצוני (ירגיזוני) העם הזה?". בכוונתו להכות בעם ולבנות עם חדש ממשה רבנו. משה מפיל את תחינתו לפני ה', שלא יגרום לחילול שמו הגדול בעיני העמים, לבל יאמרו שאין ביכולת ה' להביא את עמו לארץ ולכן המיתם במדבר. "סלח נא לעם הזה כגודל חסדך" – מבקש משה.

ה' נענה לתפילתו של משה וסולח לעוון העם אך נשבע כי כל אנשי אותו דור המדבר, מגיל עשרים ומעלה, ימותו במדבר ולא יזכו להכנס ולראות את הארץ. כנגד ארבעים הימים שהמרגלים סיירו בארץ גזר הקב"ה על עם ישראל כולו ארבעים שנות נדודים במדבר, בטרם יכנסו לארץ. כצעד ראשון למימוש הגזירה מתים ביום אחד כל עשרת המרגלים שהוציאו דיבה רעה על הארץ. העם שרוי באבל כבד ונמצאים כאלה שמגיעים עד כדי מעשה יאוש; כמו אותם "מעפילים" שהחליטו לעלות – על אף גזירת

הנבחרים במדבר – לארץ-ישראל. משה צועק אחריהם: "אל תעלו, כי אֵין ה' בקרבכם", אלה לא שומעים בקולו ועמלק, שיושב בהר, מכה בהם.

מצוות בדרך לארץ

את הבטחתו לתת את ארץ כנען לנחלת עולם אין הקב"ה מפר וכאות לכך הוא מוסר ביד משה דינים שונים הקשורים בכניסה לארץ. בתחילה מפרט ה' את דיני המנחות, העשויות מסולת ובאות בנוסף לקרבנות, ונסכי היין.

החל מכניסתם לארץ מצווים בני-ישראל להרים תרומה מעיסת הבצק, לפני שיאפו ויאכלו ממנו, ולתיתו לכהן. היות וארץ כנען שורצת בעבודות אלילים מזהיר אותם הקב"ה פן יכשלו בחטא עבודה-זרה, המוזכר בראש עשרת הדיברות ואשר העובר עליו כאילו ביטל את כל התורה כולה. אם בכל זאת יתירו ראשי העם בלי כוונה את האסור, יהיה עליהם להביא קרבנות חטאת ועולה. כך גם דין היחיד שחטא בשוגג. אך אם חטא במידה (מתכוון): "ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה."

המקושש

לאחר שנצטוו על השבת שמרו בני-ישראל את השבת הראשונה על כל דיניה ודקדוקיה. אולם, כבר בשבת השניה נמצא אדם שחילל את קדושת השבת כשקושש (טלטל או תלש) עצים על אף שהתרו והזהירו אותו. עונשו נקבע על ידי הקב"ה בסקילה, "ויוציאו אותו כל העדה אל מחוץ למחנה וירגמו אותו באבנים וימות...".

ציצית

כדי להזכיר לכל אחד את חובתו בקיום התורה ומצוותיה נצטוו בני-ישראל במצוות הציצית, ככתוב: "וראיתם אותו זכרתם את כל מצוות ה' ועשיתם אותם". בגד הציצית הוא בעל ארבעה קצוות אשר מכל אחד

מהם משתלשלים הוטטים בצבע תכלת (במרוצת הדורות נעלם מאיתנו סוד הכנת צבע התכלת זאנו מסתפקים בחוטי ציצית בצבע לבן)

ראיה רוחנית וראיה חיצונית

פרשת השבוע מספרת את סיפור המרגלים ומגלה לנו פן חשוב בתפיסת המציאות שלנו – הצורך בראייה פנימית שתחליף את הראיה החיצונית אשר בדר"כ מובילה לטעויות גדולות והשלכות ארוכות טווח.

פתיחה

אנו חיים בתקופה לא הגיונית, תקופה שיותר ויותר דורשת מכולנו לזנוח את ההסתכלות החיצונית לטובת הסתכלות פנימית. מסעי הקניות, הבילויים, הנסיעות לחו"ל כבר אינן משביעות את נפשו של אף אחד, ובסופן תמיד נשארת ריקנות מלווה בשאלות אל נוכח המציאות היומיומית הקשה. תורת הקבלה מלמדת אותנו שכל המציאות המורכבת של חיינו בנויה סה"כ משני חומרים – אור וכלי, שני מושגים בסיסיים שאותם אנו חייבים ללמוד. למעשה, יש רק אור וכלי, אורות וכלים, זה מה שמרכיב את כל הבריאה כולה. העבודה שלנו היא הכנת הכלים הנכונים בשביל לתפוס את המציאות של האור, את התענוג הגדול, בצורה הנכונה. הפרשה באה ללמד אותנו על ראייה אמיתית, ראייה אל הצורה הרוחנית של המציאות. לימוד על מעבר מראייה חיצונית וחיפוש תענוג באמצעות חמשת החושים שלנו, הפועלים מן החוץ פנימה, אל ראייה פנימית שמקורה בדעת ותפיסה חדשה-עתיקה של עולמנו. במרכז הפרשה עומד סיפור שנים-עשר המרגלים. ננסה לבחון מה היה חטאם של המרגלים ומה היה הטבע הרוחני של שליחותם?

פעולת הריגול

דעות רבות יש במפרשים על פעולת המרגלים. עצם העניין של המרגלים, זה דבר טוב או לא טוב? האם ביציאתם היו אנשים כשרים או שמלכתחילה היו חוטאים? מה היתה תכלית יציאתם למשימה ומה היה חטאם הגדול שבעבורו נענש כל אותו הדור?

דבר בדור הוא שבמלחמה שולחים מרגלים כחלק מתכסיסי מלחמה. אבל המרגלים שמשה הבנו שלח זה היה עניין אחר. בצבא, כשמדבדים על מלחמה ושילוח מרגלים זוהי פעולה חשאית ביותר ולא כפי שקורה בפרשה, שבאה משלחת גדולה של אנשים, נשים וילדים, ומודיעה למנהיגות שצריך לשלוח מרגלים, אלא הצבא עצמו מחליט לשלוח אותם, אנשי הצבא הם המקצוענים שיודעים מה לעשות. בסיפור שלנו זה בא מתוך העם והקב"ה מכבד את רצון העם. אפילו שידוע שתהיה טעות, צריך לכבד את רצון העם. בכל אופן, זאת ממש לא דרך של שליחת מרגלים לצורך מלחמה.

כתוב, "וַיִּתְּרוּ אֶת-אֶרֶץ כְּנָעַן". משה רבנו שלח משלחת של שנים-עשר אנשים מכובדים, תיירים, רבנים גדולים, נשואי פנים, והם הלכו עם כל הלבושים שלהם, עם המקלות שלהם, בטח גם הלכו עם ספרים, הרי לא ביטלו תורה. הסתובבו בחוצות הארץ, איזה מין ריגול זה?

תפקידם האמיתי של המרגלים

הרב שיינברגר שליט"א מכניס אותנו ישר בסוד הפנימיות ומסביר שתפקידם האמיתי של השליחים הנכבדים היה ללמוד את הצורה הרוחנית של ארץ ישראל ולהביא ציור של ארץ ישראל לעם השוהה במדבר. המרגלים נשלחו לעשות מפות, לא מפות של מרגלים רגילים – איך להיכנס ולעשות מלחמה, אלא ציורים, איך להכניס נשמה בתוך ארץ ישראל.

מי שמבין בציור שכזה, זה אנשי צורה. הם יודעים לצייר בדיוק מה שהם רואים, לא צריכים לראות את המראה החיצוני, אלא לצייר ציור פנימי. כמו שהקב"ה מצייר צורה בתוך צורה. "וַאֲיֵן צוּר, כַּאֲלֵקִינוּ" (שמואל א' ב' ב') – רש"י אומר, "איין צייר כאלקינו, הצר צורה בתוך צורה, מצייר צורה בתוך צורה, מכניס נשמה בבני מעיים."

הצדיקים מצווים להעתיק את מידותיו של הקב"ה. כפי שאומר הספר 'תומר דבורה', לא רק את מידותיו, אלא גם איך להתנהג לפי הספירות. להידמות לכתר, לחכמה ולדעת... אם הקב"ה הוא צייר, מי שרוצה להידמות לו, צריך גם כן להיות צייר. לא צייר כמו שאנו מכירים, אלא

צייר שמכניס נשמה בכל דבר, צר צורה בתוך צורה. התפקיד היה לצייר את הצורה הרוחנית של הארץ על מנת שכאשר יגיעו עם ישראל, הם יגיעו לנשמת ארץ ישראל עצמה.

ארץ ישראל

בצורתה, לכאורה, ארץ ישראל היא כמו כל ארץ אחרת בעולם. מה שונה? יש אבנים, יש עצים, סלעים, הרים, נוף, הכל כמו בכל מקום. מסביר הרב שיינברגר שליט"א, העין הפשוטה אינה רואה הבדל. אבל הארץ הזאת היא בעצם לא ארץ אחת רגילה, אלא כל הארצות כלולות בה. לכן מי שמתבונן באמת, יראה שכל שטח קטן בה שונה כל כך, כל עיר זה כאילו מדינה אחרת. למעשה, כל כדור הארץ נמצא בתוך השטח של ארץ ישראל.

יש סיפור על יהודי פשוט שחי בחוץ לארץ ושם סיפרו לו שאבני ארץ ישראל מאירות כספיר. הוא היה תמים וכשבא לארץ ראה שהאבנים הם אבנים כמו בכל מקום. הוא לא התאכזב. הוא לא אמר ששיקרו לו ושזה היה דמיון, אלא הבין שהחיסרון נמצא בו. הוא לא רואה, לא זכה. הוא חי בצפת ועשה סיגופים ותעניות ארבעים שנה כדי שיזכה לראות את האבנים של ארץ ישראל כמו שהן. בסוף, ביום אחד, זכה, ראה שזה בדיוק כמו שסיפרו לו. הוא עשה סעודה גדולה ושמח עד אין קץ. (הרב שליט"א מכיר יהודי, שהכיר זקן שהיה בסעודה הזאת). אנו לומדים שמי שרוצה לראות את ארץ ישראל במהותה האמיתית, חייב לעבור תהליך של זיכוך, לקנות את ה"עיניים האמיתיות".

תפקיד נשגב

עם ישראל צריך להיכנס אל הארץ. המילה להיכנס מרמזת לנו על תהליך של התכנסות, כניסה אל רבדים פנימיים. הרב זוננפלד זצ"ל אמר פעם, לחותנו ומורו של הרב שיינברגר שליט"א, הרב ברנדווין זצ"ל, על הציווי לאברהם אבינו, "קום התהלך בארץ, לארצה ולרחבה: פי לך, אתננה" (בראשית י"ג י"ז), כי המילים "קום התהלך בארץ לארצה", זה ראשי תיבות קבלה. הדרך לראות את ארץ ישראל זאת דרך הפנימיות, עם הקבלה נכנסים לארץ ישראל. מקומה של הקבלה זה בארץ ישראל כי

ארץ ישראל זה הפנימיות של כל העולם. לכן תמיד אלה שנמשכו אל הפנימיות – הארזים, ר' יוסף קארו, ר' שלמה אלקבץ, הרמח"ל, כולם, נמשכו ובאו אל ארץ ישראל. היתה להם נשמה מבחינת פנימיות התורה וחיברו אותה לארץ שהיא מבחינת פנימיות התורה.

צריך עיניים רוחניות כדי לראות את המעלות העליונות של ארץ ישראל.

צריך להיות במדרגה של 'אנשי צורה' המציירים צורה רוחנית בתוך הצורה

הגשמית. הם אלו שמסוגלים להכניס נשמה בארץ ישראל. המרגלים

נתבקשו לראות את כל הארץ, איך היא נראית, שמנה (שזה אותיות

נשמה) או רזה (אותיות זרה "וזהר לא יקרב"), איזו נשמה צריך להכניס בה?

עד בא המרגלים, היתה ארץ ישראל העליונה (בחינת נשמה) רק בכח,

אבל לא בפועל. עכשיו צריך להוציא מהכח אל הפועל את כל מה שיש

בארץ – כל התורה, הסודות, המשנה, החסידות, הפנימיות, מידות,

מעשים טובים – לגלות את הקב"ה בארץ ישראל. שם הוא נמצא בכל

נקודה קטנה. "ארץ, אשר-ה' אלקיך דרש אתה: תמיד, עיני ה' אלקיך

בה-- מרשית השנה, ועד אחרית שנה" (דברים י"א ב). אם יש עיניים

אפשר לראות את ההשגחה הפרטית, את שם הוי-ה בכל מקום וכל דבר,

במיוחד בארץ ישראל. לשם כך נשלחו המרגלים. זה היה תפקידם הנשגב.

שליחות של ראייה

המרגל הוא העיניים של מי ששלח אותו. אמרנו שגם מרגל רגיל מצייר

מפות, משחזר את תנאי המקום, איזה אנשים חיים שם, איזה ערים יש, מה

האקלים והגיאוגרפיה של המקום, מצייר ציורים. הציור עושה שכל מה

שהוא ראה, גם מי ששלח אותו רואה. המרגל ראה באופן בלתי אמצעי,

והם רואים דרך האמצעי. האמצעי זה המרגל, הוא העיניים, ולכן שליחותו

חשובה כל כך.

המרגלים ששלח משה מעבירים את הראייה שלהם לבני ישראל. תפקידם

חשוב יותר ממרגלים רגילים כי הם צריכים לתת גם את הכח לראות את

הדברים שלא נראים בגלוי. זוהי שליחות של ראייה. בכלל, אומר הרב

שיינברגר שליט"א, 'לראות' זה כוחו של משה. כשמשה התחנן אל השם

לראות את הארץ, "אֶעֱבְרָה-נָא, וְאֶרְאֶה אֶת-הָאָרֶץ הַטּוֹבָה" (דברים ג')

כ"הג השם אמר לו שהוא לא ייכנס אל הארץ, אבל, "עלה ראש הפסגה, ושא עיניך ימה וצפנה ותימנה ומזרחה -- וראיה בעיניך" (דברים ג' כ"ז).

משה נכנס אל הארץ בכח הראיה הפנימית. זה גם הכח שמשה ניסה להאציל על המרגלים.

ראיה שגויה

כשנכנסו המרגלים לארץ, עשה הקב"ה מגפה בקרב תושבי הארץ, כדי שיהיו עסוקים בקבורה ולא ישימו לב אל המרגלים. במקום לראות את זה בראיה פנימית ולהכיר בהשגחה, המרגלים פירשו זאת לרעה ואמרו, "אֶרֶץ אֲכָלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הוּא."

כמו כן, כשחזרו, בישרו המרגלים לעם על הענקים שיש בארץ. הם אמרו "וְנַהֵי בְּעֵינֵינוּ כַּחַגְבִּים, וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם". בגלל ראייתם המקולקלת, הם ראו את עצמם כחגבים ואף הוסיפו שכך גם היינו נראים בעיניהם. לעיתים הראיה הלא נכונה של האדם יכולה לגרום לו לעוות את כל מראה המציאות.

גילוי אור החכמה

אמרנו שהבריאה מורכבת מאורות וכלים וזה גם מתקשר לזמן המיוחד בו הגיעו המרגלים לארץ, זמן המרמז על תכלית עבודתם. כתוב, "וְהַיָּמִים -- יָמֵי, בְּפוּרֵי עֲנָבִים". ביכורי ענבים זה עניין של ראיה גם כן. ענבים זה אותיות 'בס עין'. בקבלה עיניים מרמז על ספירת החכמה, מרמז על אור החכמה.

אומר הרב שיינברגר שליט"א, אור החכמה הוא החיות של העולם. אם יש חכמה, יש הכל, אם אין חכמה אין כלום. אם יש לאדם חכמה, יש לו את כל החיות של המציאות, כל התנועה של המציאות זה תנועת החכמה, זה כל העונג. התענוג שבפרי זה המיץ שלו, כל השאר זה לבושים וצורה. עצם הדבר זה המיץ. העצמות זה החכמה, כל השאר זה לבושים על אור החכמה. בחכמה יש הכל, יש חיים, יש תענוג.

יש עשר ספירות ובספירות צריך לחבר בין המשפיע והמקבל, שזה נקרא תפארת ומלכות, כי בזיווג זה יש גילוי של אור החכמה בעולם. אבל, כאשר עושים פירוד בדברים אלה, אז אין גילוי נכון של החכמה ולא רק

שהיא לא עוזרת, אלא להפך. כתוב, "חכמים המה להרע, ולהטיב לא ידעו" (ירמיהו ד' כ"ג). במצב כזה מוטב לאדם להיות שוטה ולא חכם.

אחד שהוא רשע – עסוק ברצון של עצמו – עדיף שיהיה שוטה. אם הוא חכם והוא עושה פירודים ע"י היישות והגאווה שלו, אז הפירודים גדולים ומזיקים יותר. לכן עדיף שיהיה שוטה ולא יקלקל כל כך הרבה.

הכנת הכלי לאור

כבר אמרנו שארץ ישראל אינה ככל הארצות, זו היא ארץ של חכמה, שנאמר עליה בגמרא, "אזירא דארץ ישראל מחכים" (נזיקין, בבא בתרא) בשפה שלנו, זאת ארץ עם הרבה יותר אור מכל מקום אחר וצריך לדעת איך לקבל את חכמת א"י, צריך הכנה גדולה לזה, צריך להכיר אותה לפני שנכנסים אליה. זה היה תפקיד נוסף של המרגלים, להכין את הכלי של עם ישראל לקבלת החכמה שבארץ ישראל.

כתוב בדניאל, "יִהְיֶה חֲכֻמָּתָא לְחַכְמֵי, וּמְנַדְעָא לְיַדְעֵי בִינָה" (דניאל ב' כ"א) וכתוב, "וּבְלֵב כָּל-חָכֵם-לֵב, נִתְּתִי חֲכָמָה" (שמות ל"א ו'). מה זאת אומרת? נותנים חכמה למי שהוא כבר חכם לב. כן! חכמת הלב היא הכנה לחכמה. צריך יראה, אהבה, הכנה, תיקון המידות, כדי שהחכמה תכנס בכלים הנכונים, בלבושים הנכונים, בצורה הנכונה. על זה נאמר, "אם אין דרך ארץ, אין תורה" (אבות ג' כ') – דרך ארץ זה תיקון המידות והתורה זה האור.

האור הוא אחד אבל יכול לבא לביטוי בחיים שלנו לטוב או לרע, בהתאם להכנת הכלי. משל ליינ – כתוב בגמרא, "יש שותה יין וטוב לו יש שותה יין ורע לו" (מסכת זרעים). תירוש זה תהי רש – זכה, נעשה לראש, לא זכה, נעשה לרש. אדם צריך את היין אבל כשהוא שותה הרבה, הוא לא עושה שום מלאכה, הוא עסוק בעצמו. כל הכסף הולך ליינ והוא נהיה רש. אבל מי שידע איך לשתות את היין, כתוב עליו, ש"העומד ביינו, יש בו מדעת קונו". מי שיכול להישאר שפוי ויציב בשתיית יין, יש בו מדעת קונו, זה המבחן. צריך שיהיה יין המשמח ולא יין המשכר.

כולנו מחויבים להיות בבדיקה תמידית – איזה כלי יש לנו לקבלת היין, אור החכמה? האם את עצמי אני מהנה או שהשתייה היא לשם מצוה? מה

המיניות שלי? קבלה לעצמי או השפעה? אני רואה רק את עצמי או שאני רואה את התכלית?

הסתלקות האור

כאשר המרגלים חוזרים ממשימתם ומסיתים את כל העם כנגד משה, מעשיהם גורמים לגזירה קשה של כליה על עם ישראל. משה רבנו נושא תפילה אל השם ומנסה לישפר את המצב בשביל עם ישראל. בתפילתו משה אומר, "וְעַתָּה, יְגַדֵּל-נָא כַחַּ אֲדֹנָי, כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ, לֵאמֹר". המילה 'יגדל' כתובה עם 'י' רבתי, 'י' גדולה. יש מספר מקומות בתורה שישנן אותיות גדולות ואותיות קטנות יותר מהגודל הקבוע. האות 'י' מרמזת על החכמה, אור החכמה.

רבנו בחיי מפרש את דבריו של משה, "ועתה יגדל נא כח, יושפע וימשך הכח הפנימי במידות ולא יסתלק למרום מרומים". אמרנו שהמידות אלה הכלים לאור. חטא המרגלים גרם להסתלקות האור מהכלים. כל חטא שהאדם עושה גורם לכך וזה בעצמו העונש. כאן ההסתלקות של אור החיות היתה כה גדולה שכאמור, עם ישראל נידון לכליה ח"ו. לכן משה מבקש בתפילתו, להמשיך את האור בחזרה אל המידות, בחזרה אל הכלים, על מנת להציל את עם ישראל מהגזירה. ה- 'י' רבתי היא כמו זריקת חיסון כנגד המצב הקשה שנקלעו אליו.

לפעול רק דברים של תועלת

המרגלים עשו נזק גדול לעם ישראל. אומר הרב שיינברגר שליט"א, יש עניין שכל הדברים שאדם עושה יהיו רק דברים של תועלת. כמובן שלא מדובר על הימנעות מעבירות, מזה האדם צריך להתרחק כמו מאש. אלא מדובר על כל דבר או דיבור שלא יכול להביא תועלת, פשוט לא להוציא אותו החוצה. הרמ"ק זי"ע אומר אם אדם קוטף עלה מעץ סרק, אפילו לא מדובר על עץ פרי, שלא יוריד את זה מהעץ אם זה לא יביא תועלת גדולה יותר. בסדר של הטבע, כשהצומח לוקח משהו מהדומם, הוא מעלה אותו, כשהחי לוקח מהצומח, הוא מעלה אותו, כך גם האדם, המדבר, מעלה את החי. לכן נאמר שלעם הארץ אסור לאכול בשר. אם הוא לא יודע איך להעלות אותו ולהביא תועלת, עדיף שלא יאכל.

בדרך שלנו, אין לעשות דברים בגלל שככה 'בא לי'. 'בא לי' להגיד לך ככה, לא חשבתי שתיעלב. תחשוב אם יהיה בזה תועלת או לא תהיה בזה תועלת. מילה מהפה זה הדבר היקר ביותר והבלתי הפיך ביותר. אתה בעל הבית על המילה לפני שאמרת אותה. אחרי שאמרת, אז כל העולם הם בעלי הבית, כל אחד יפרש את זה איך שהוא רוצה, אי אפשר להכחיש ולקחת בחזרה. היום במיוחד, הכל מוקלט. אומרים לו, הנה אתה אמרת, ומוציאים לו את המעיים. "סייג לחכמה שתיקה" (אבות ג' ט"ז). רק לחשוב על דברים של תועלת. משה שלח את המרגלים שיגידו דברים שיש בהם תועלת והם חזרו עם דברים מחוסרי תועלת. התאנה שהביאו מארץ ישראל, במקום להעיד על הטוב של הארץ, הפכה להיות תואנה.

תוצאה הרסנית

במקום הכי גבוה שיהודי עומד בו במהלך היום, אל מול עולם אצילות, בסיום תפילת שמונה עשרה, רגע לפני שאנחנו יוצאים מלפני המלך, אנו מוסיפים עוד בקשה קטנה, "אלקי, נצור לשוני מרע, ושפתי מדבר מרמה...", להראות כמה חשובה הזהירות בענין שמירת הלשון, שאנו מוסיפים אותה בשיאה של תפילה. חז"ל אמרו שנסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים שלקתה על עסקי דיבה, שדיברה באחיה, בסיום הפרשה הקודמת, מפני שאותם רשעים ראו את מה שקרה למרים ולא לקחו מוסר (במדבר רבה .)

כשחזרו המרגלים, עמדו כנגד משה והוציאו דיבת הארץ בפני כל בני ישראל. אח"כ התפזרו והלכו איש אל שבטו והחלו להפיץ את שמועת השקר על ארץ ישראל. השמועה עברה מאוהל לאוהל, כפי שמספר לנו המדרש (במדבר רבה), עד שכל ישראל התחילו בוכים, "וַתִּשָּׂא, כָּל-הָעֵדָה, וַיִּתְּנוּ, אֶת-קוֹלָם; וַיִּבְכוּ הָעָם, בְּלַיְלָה הַהוּא". הלילה ההוא היה תשעה באב.

על הבכיה הזאת אמר להם הקב"ה, אתם בוכים בכיה של חנינם, חייכם שאקבע הלילה הזה ליום בכיה לדורות. נגזרה הגזרה ובמשך ארבעים שנה, בכל תשעה באב היו מתים עוד אנשים מאותו הדור, עד שמתו כל הדור ההוא. אבל הגזירה לא הסתיימה שם כידוע. חורבן בית ראשון וחורבן בית

שני קרו בתשעה באב, גם גירושם הסופי של יהודי ספרד היה בתשעה באב, גם הוכרז על מסע הצלב הראשון, מלחמת העולם הראשונה פרצה, גירוש יהודי גטו ורשה החל ביום הזה, ועוד פורענויות ר"ל.

אנו רואים את הכוח ההרסני של לשון הרע, הוצאת דיבה וכלל המעשים שאין בהם תועלת. התוצאות אינן מסתכמות רק באותו הרגע, כמו מרים שהפכה למצורעת בו במקום, אלא יש להן השלכה מרחיקת לכת והן יכולות להופיע גם זמן רב לאחר העניין עצמו. לכך נותן לנו דוד המלך את העצה התמידית, "נִצֹר לְשׁוֹנֵף מִרָע; וּשְׁפָתֶיךָ, מִדְבַּר מְרָמָה" (תהילים ל"ד י"ד).

סוף דבר

בסוף הפרשה מופיעה פרשת ציצית, כמו חתימה מרפאת לחטא המרגלים. כתוב בה, "וְלֹא-תִתְּרוּ אַחֲרַי לְבַבְכֶם, וְאַחֲרַי עֵינֵיכֶם", באותה הלשון שכתוב על המרגלים, "ויתורו את-אָרֶץ כְּנָעַן". בראיית הציצית יש סגולה לשמירה. הציצית היא כנגד כל המצוות - "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מצוות ה'" - שמירה עלינו שנזכה ללכת בדרך הישר ולא לנטות ימינה ושמאלה. אומר הרב שיינברגר שליט"א, "וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מצוות ה', וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם" - לא אותם, אלא אתם! אתם תעשו אותם, אתם. תזכרו שהמעשים שאתם עושים זה אתם, זה לא תנועה מחוצה לכם. כל תנועה שלכם זה מאתכם והיא תלך אתכם לכל מקום שתלכו. העצה היא, "וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים, לְאֱלֹהֵיכֶם" - תתקדשו ע"י המעשים שלכם. אדם יכול להיות קדוש כמו מלאך אם הוא ידע לשמור על החושים שלו, על הדעת שלו, על האמונה שלו.

רבי שמעון בר יוחאי הסתכל עלינו, הדור האחרון, ואמר, אוי לדור ההוא ואשרי הדור ההוא. שני ניגודים בנשימה אחת. אם האדם עסוק בלימוד הפנימיות ומפתח לאט, לאט את הראיה הרוחנית, את היכולת לראות ולצייר את הצורה הרוחנית שיש בכל דבר, אז הוא יכול, גם בתקופה זאת, לחיות במצב של 'אשרי'. אבל אם הוא ממשיך להיאחז בצורות החיצוניות, להאמין רק לחושים שלו, להיתלות בהיגיון בלבד, אז חלילה הוא יכול למצוא את עצמו במצב של 'אוי'. ב"ה, שנזכה כולנו לראות את האור שבכל דבר, בכל מקרה, בכל מעשה ובכל אדם.

ב . פרפראות מהפרשה

א . דיבת המרגלים על הארץ

"שִׁלַח לְךָ אַנְשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אַבְתָּיו תִּשְׁלַחוּ כָּל נָשִׂיא בָהֶם" (י"ג, ב') – אומר רש"י: "למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים? לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר". רש"י משווה בין הדיבה של מרים על משה אחיה ולבין דיבת המרגלים על ארץ ישראל. ונשאלת השאלה, וכי דומה דיבה על עצים ואבנים ללשון הרע שדיברה מרים על משה? אלא עיקר חטאם של המרגלים היה בהתייחסותם אל ארץ ישראל כאל עצים ואבנים, ולא כאל דבר שיש בו קדושה ונשמה. בארץ ישראל יש רוח חיים, והיא תובעת את עלבונה מן המוציאים עליה דיבה, ומקיא מתוכה את החוטאים המטמאים אותה במעשיהם, כנאמר (ויקרא יח, כה): "ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה". המרגלים ראו כיצד לקתה מרים שדיברה לשון הרע על משה איש האלוהים, לא לקחו מוסר, והוציאו דיבה על ארץ ישראל – ארץ האלקים...

ב . טובת העם

פרשת שלח לך מספרת על שנים עשר האנשים ששלח משה רבנו לתור את ארץ כנען. עשרה מהם הביאו עמם דיווחים שליליים אשר עוררו אכזבה בקרב בני ישראל וריפו את ידיהם, עד כדי כך שהם רצו לשוב מצרימה. עשרה מרגלים אלה נכשלו בשליחותם, משום שלבם היה מלא פחד. ואילו בהפטרה של פרשה זו מסופר שיהושע שלח שני מרגלים בשליחות דומה, אך הללו חזרו ובפיהם מסר חיובי, אשר מילא את העם ברוח לחימה והביא לכיבושה של יריחו.

חז"ל שואלים: מדוע נכשלה שליחות מרגליו של משה, בעוד ששליחות המרגלים ששלח יהושע הצליחה? יהושע הלוא היה תלמידו של משה,

ותמוה הדבר שהתלמיד יצליח במקום שבו רבו נכשל. האם בושר השיפוט של יהושע היה טוב מזה של משה?

הסיבה שבגללה נכשלה שליחות מרגליו של משה נרמזת בתורה עצמה: יהושע שלח שני מרגלים ששמותיהם אינם ידועים לנו, ואשר לא ייצגו שום קבוצה מסוימת בתוך העם; ואילו משה בחר בשנים עשר מנהיגים, אשר כל אחד מהם היה אחראי לשבטו—שלו ולכל אחד מהם הייתה נקודת השקפה שונה וייחודית. שנים עשר מנהיגי השבטים ייצגו אפוא אינטרסים שונים, ומשום כך נכשלה שליחותם.

ג. לראות את הטוב

"ומה הארץ אשר הוא יושב בה, הטובה היא אם רעה" (במדבר יג:ט) עשרה מתוך שנים-עשר המרגלים שמשה שלח לתור את הארץ טענו, שהסיכויים לכבוש אותה קלושים הם. הם לא הצליחו לראות את הטוב שבארץ, על אף שאשכול ענבים שהביאו עמם היה כל-כך גדול, עד שהיה צריך לשאת אותו "במוט בשניים".

הרב הראשי של ארץ ישראל נהג לברך כל אחד מאורחיו במלים: "יברך ד' מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חייד" (תהלים קכח:ה). והוא הוסיף והסביר שבארץ הקודש יש כמה דברים שעשויים להיראות כאילו אינם טובים כל כך, אבל מי שמחפש לראות את הטוב - ימצא טוב.

ואז הוא סיפר על קבצן אחד, אשר פנה לעשיר אחד בשם גרשון וביקש ממנו צדקה. גרשון שאל אותו מאין בא, והקבצן השיב שהוא מוילנה.

"וילנה!" קרא גרשון, "אני

נולדתי ולמדתי שם! מה נשמע בוילנא?"

"טוב מאוד", השיב הקבצן, "בתי הכנסת ובתי המדרש משגשגים".

גרשון שמח מאוד לשמוע זאת ונתן לקבצן עשרה רובלים. הקבצן הודה לנו והלך.

מחוץ לבית הוא פגש בקבצן אחר, והלה שאל אותו כיצד התייחס אליו העשיר. "בנדיבות רבה", השיב הקבצן, "כאשר הוא שמע שאני מוילנה, עיר הולדתו, הוא נתן לי עשרה רובלים".

נכנס גם הקבצן השני אל ביתו של העשיר ואמר לו שהוא יליד וילנה.
"גם אני בא מוילנה", אמר גרשון, "מה נשמע שם?"

"לא כל כך טוב", השיב הקבצן השני, "יש שם הרבה מסבאות, בתי
הימורים וקברטים, ושחיתות רבה".

"האמנם?" אמר גרשון, ונתן לו חצי רובל. שאל אותו הקבצן ברוח נכאה:
"גם הקבצן הקודם וגם אני באים מוילנה. מדוע נתת לו עשרה רובלים ולי
רק חצי רובל?"

"אה", השיב גרשון, "הוא דיבר על בתי כנסת ובתי מדרש, ומכך הסקתי
שהוא גם הולך אל המקומות הללו. ואילו אתה מספר לי על מסבאות ובתי
הימורים, משמע שאתה מסתובב במקומות כאלה. לכן לך מגיע רק חצי
רובל".

והרב הראשי סיים את דבריו באומרו: "טוב ורע יש בכל מקום. מה שאתה
רואה תלוי בגישה שלך ובמה שאתה מחפש. עלינו לחפש את הטוב שבכל
אדם ובכל מוסד, וללמוד לדון כל אחד לכף זכות".

ד . מדוע בטל פתיל התכלת

"דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם
לדורותם ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת" (במדבר טו:לח)
בני ישראל נצטוו לעשות על כנפות בגדיהם ציצית ובה פתיל תכלת.
ואולם זה כבר כאלפיים שנה שאין אנו עושים פתיל תכלת, משום שלפי
דעתם של כמה מפרשים נשכחה מאתנו דרך עשיית התכלת.

העובדה שעשיית התכלת נשכחה תמוהה היא, שכן זוהי מצווה מפורשת מן
התורה! יש האומרים שצבע התכלת הופק מחילזון החי בסביבת העיר צור
שעל חוף הים התיכון, ואחרים טוענים שהוא הופק מתולעת כלשהי.
הייתכן שיצורים אלה אינם קיימים עוד?

המקובלים נותנים טעם אחר לדבר. הם אומרים שהיהודים אכן ידעו כיצד
להפיק את צבע התכלת, ואולם הם לא רצו להשתמש בו משום שהוא
הזכיר את מחלוקת קורח ועדתו, מחלוקת שעליה מסופר מייד אחרי
הפסוקים שבהם מובאת מצוות ציצית.

מחלוקת קורח ועדתו פרצה מתוך רצונו של קורח להוכיח למשה, שהוא גדול ממנו בתורה. אמר קורח למשה: "טלית שכולה תכלת, מהו שתהא פטורה מן הציצית? אמר לו [משה]: חייבת", ואז קורח צחק ולגלג עליו. אומרים המקובלים: המחלוקת על פתיל התכלת היא שהובילה לאותו מרד, שעלה בחייהם של אלפי בני אדם. ומשום שפתיל התכלת היה קשור באסון לאומי זה, הוחלט שלא להשתמש בו.

ה. הרואים לא יראו

המחילה לעם ישראל על חטא המרגלים לא הייתה מלאה וה' סייג אותה בשבועה: "וְאֹלֶם חִי-אָנֹכִי וַיִּמְלֵא כְבוֹד-יְהוָה אֶת-כָּל-הָאָרֶץ. כִּי כָל-הָאֲנָשִׁים הָרְאִים אֶת-כְּבֹדִי וְאֶת-אֹתוֹתַי אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי בְּמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיִּנְסוּ אֹתִי זֶה עֲשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי. אִם-יֵרְאוּ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּם וְכָל-מְנַאֲצֵי לֵא יֵרְאוּהָ." (במדבר יד, כא-כג). כלומר, מי שראו את הניסים שהקב"ה חולל במצרים לא יראה את ארץ ישראל. מופיע כאן הקבלה בין "הְרֹאִים" ל"אִם יֵרְאוּ" ולא בכדי, יש לכך משמעות. לתהליכי יציאה ממצרים ונסיעה במדבר רצופי הניסים היו מטרה

של חינוך בני ישראל לאמונה בה'. ההרס שסבלה מדינה מסודרת כמו מצרים כאשר התעקש מנהיגה להחזיק בעברים המשועבדים לו למרות צו ה' לעומת יכולת השהיה במדבר כאשר ממלאים את רצונו היה צריך לחזק את אמונתם בכך שה' ישמור אותם בכל משימה. החששות והפחד הוכיחו שאמונתם של יוצאי מצרים לא הייתה חזקה כמצופה ממי שעבר את החוויות של מצרים ושל המדבר והם אינם מתאימים להתיישבות בארץ ישראל. בכדי שהחיים בארץ יצליחו לממש את הפוטנציאל של "ארץ זבת חלב ודבש", צריך לראות את הנהגת ה' בעולם ולבטוח בו. מי שלא הושפע מראית אותות מצרים גם אין טעם שיראה את הארץ. (ע"פ רש"ר הירש)

ו. במה חטאו המרגלים?

פרשת שלח לך הידועה גם "כפרשת המרגלים" עוסקת בין השאר בחטא המרגלים. החלק המרכזי בפרשה הוא תיאור החטא המרגלים ותוצאותיו. לפי ציווי של הקב"ה שולח משה קבוצה של 12 מרגלים - נשיאי

השבטים, הנמנים בשמותיהם (לשבטיהם) בתחילת הפרשה (י"ג, ד-טו) – לתור את ארץ כנען "וראיתם את הארץ מה היא, ואת העם הישב עליה – החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב? ומה הארץ אשר הוא יושב בה – הטובה הוא אם רעה? ומה הערים אשר הוא יושב בהנה הבמחנים אם במבצרים? ומה הארץ השמנה היא אם רזה? היש בה עץ אם אין? והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, והימים ימי בכורי ענבים" (י"ג, יח-כ). נשאלת השאלה, מה היה בעצם חטאם של המרגלים? כולם מכירים את הפירוש המפורסם "שהוציאו דיבת הארץ רעה". אולם ישנו פירוש נוסף לחטאם

שפת אמת" כתב שבחינת ארץ ישראל היא כנגד התורה שבעל פה. התורה שבעל פה נקנית . לאדם לאחר שהוא התאמץ והתייגע בלימודה. כך כיבוש ארץ ישראל, תלוי ברצון עם. ה"שפת אמת" בעצם אומר, כי המרגלים ידעו היטב את כל מקצועות התורה, הם היו דבקים בתורה וכל היום ישבו ולמדו בבית המדרש. אבל התנגדו לעשות מעשים ולהיכנס לארץ ישראל "

גם. שאלת הסמיכות של פרשת המרגלים לפרשת הנסכים מתיישבת אף היא. ה"שפת אמת מסביר שהנסכים המלווים את הקורבנות, באים מתוצרת אדמת ארץ ישראל, דגן, תירוש ויצהר, הנסכים באים לתקן את חטא המרגלים בשימת דגש על חשיבות עבודת האדמה, בארץ ישראל ,ומכאן אנו למדים כי הקב"ה רצה להדגיש את הקשר שבין מעשי ידי האדם לבין הקרבת הקורבנות הגמרא במסכת בבא קמא אומרת שגדול הלימוד המביא לידי מעשה, לעומת זאת לימוד תורה שלא מביא לידי מעשה, מאבד מערכו. אנו למדים מכאן, שהמעשה עדיף על לימוד תורה כך רש"י מפרש שם, המצוות המעשיות של כיבוש הארץ מצוות התלויות בארץ ובניין בית המקדש לא עניינו את המרגלים.

כדי להתקרב לקב"ה אנו צריכים לעשות מעשה, ולא לחכות שהכל יעשה מן השמיים

זהו בעצם חטא המרגלים, כאשר הם לא רצו לצאת מבית המדרש כדי להיכנס לארץ. הם לא רצו להתגייס לצבא כדי לכבוש את ארץ ישראל, והם לא דרשו את ציון כדי לבנות את בית המקדש. ויהי רצון שנדע אנו ומנהיגנו, להתחזק ולעשות מעשה. ושנזכה במהרה בימינו לראות את בית מקדשינו מתנוסס בהר הבית

ז . לאן נעלמו שבעת העמים שחיו בכנען?

שבעה עמים מוזכרים כמי שישבו בכנען טרם כיבושה על ידי יהושע . מי הם? ואיפה הם היום?

בפרשיתנו , פרשת שלח לך , אנו נתקלים במשה, השולח מרגלים, לתור את ארץ ישראל, המרגלים חוזרים ומתארים את הארץ .

וַיֹּאמְרוּ בְּאָנּוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֵלֶב וּדְבַשׁ הוּא וְזֶה-פְּרִיָּהּ.

אָפֶס כִּי-עַז הָעַם הַיֹּשֵׁב בְּאֶרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרוֹת גְּדֹלַת מְאֹד וְגַם-יְלָדֵי הָעֵנָק

רָאִינוּ שָׁם. עַמְלֶק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב וְהַחִתִּי וְהַיְבוּסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשֵׁב בְּהַר

וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל-הַיַּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן.

מה שמתואר כאן, הוא ציון חלקי של שבעת עממי כנען שישבו בארץ.

וּכְנַעֲן, יֶלֶד אֶת-צִידֵן בְּכַרְזֵי--וְאֶת-חֵת: וְאֶת-הַיְבוּסִי, וְאֶת-הָאֱמֹרִי, וְאֶת-

הַגְּרִגְשִׁי.

אחרון היבוסים שהוזכרו בתנ"ך היה ארונה ממנו רכש דוד המלך את

הגורן , על הר המוריה, שעליה הוקם בית המקדש.

אף הנביא יחזקאל אומר " בֶּן-אָדָם, הוֹדַע אֶת-יְרוּשָׁלַם אֶת-תּוֹעֲבֹתֶיהָ.

וְאָמַרְתָּ בָהּ-אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה, לִירוּשָׁלַם, מְכַרְתֶּיךָ וּמְלַדְתֶּיךָ, מֵאֶרֶץ

הַכְּנַעֲנִי; אָבִיךָ הָאֱמֹרִי, וְאִמְךָ חֵתִית" (יחזקאל ט"ז)

איפה הם, העמים הללו , שהוזכרו כאן בפירוט? להם הם נעלמו? האם הם

קיימים היום?

התורה מצווה עלינו מלחמה בשבעת עממים, מלחמת שבעת העממים לפי

הכתוב בספר דברים פרק ז "ונשל גויים רבים מפניך החיתי והגרגשי

והאמורי הכנעני והפריזי והחוי והיבוסי שבעת גויים רבים ועצומים ממך

ונתנם ה' אלוקיך לפניך והכיתם החרם תחרים אותם וגו'".

הרב קוק , בהסתמכו על הרמב"ם, אומר, כי מצוות כיבוש הארץ היא

מלחמת מצווה, שכן במלחמה בשבעת העממים היא מלחמת מצווה, גם

אם היא אינה מכוונת ישירות נגד עממים אלו אלא הם מכשיר לכיבוש

הארץ. הרמב"ן כותב בפירוש שיש מצווה לכבוש את כל ארץ ישראל, וזו

מצווה לכל הדורות.לא די לשבת בה, ולא די ליישב אותה, אלא חובה

עלינו להחיל עליה את ריבונותינו. ישנה מצווה למחות את שבעת

העממים, והאפשרות המעשית היחידה לעשות זאת היא על ידי כיבוש הארץ. מלחמת שבעת העממים היא מצווה דתית ולאומית גם יחד. העמים הללו לא קיימים יותר, אין להם זכר, ופליטה.

ח. ומה לגבי עמלק? איפה הוא נמצא היום?

מעשיו אבי אדום יצא גם עמלק. עמלק – שורש הרשעה העולמית, יסוד הכפירה. "אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע, ולא ירא א-להים". לפיכך, "מלחמה לה' בעמלק מדור דור". אין השם שלם ואין הכיסא שלם עד שימחה שמו של עמלק.

היכן עמלק היום?

איש לא יודע בוודאות, נראה כי עמלק הרשע פיצל כוחותיו, חלקו השתרש באירופה, ובמיוחד בגרמניה הנאצית, וחלקו שלח יונקותיו לפרס, הלא היא איראן, וממנו יצא המן בן המדתא

האגגי. וממשיך דרכו אחמדיניגאד האגגי. מה שנשאר לנו כאן היום, זה אפילו לא שריד משבעת עמי כנען, הערבים הגרים כאן היום, מקורן במדבריות ערב, בגלי פולשים חלקם סוחרים, חלקם עבדים. מהגרים, שניצלו את העובדה שעם ישראל הוגלה מארצו, וישראל נשארה שוממה וחרבה. ופלושו לתוכה. להם אין כל קשר היסטורי דתי לאומי או קשר כלשהוא לשבעת עממי כנען, ולכן מקומם לא כאן. והי רצון, שנדע ונזכה ליישב ולגאול את ארצנו. ולסלק את כל מבקשי רעתנו. מרגלים יוצרי משבר

ט. שניים מול המון

מתוך מחנה המסיתים קמו שניים, שאזרו אומץ ויצאו חוצץ נגד ההסתה המכוונת. השניים – כלב בן-יפונה ויהושע בן-נון. אף הם בין השבים מתור את הארץ. בשמעם את דברי המרגלים חשו, כי פורענות נוראה מתקרבת. על כן, בניסיון למנעה, פעלו מיד. הם התייצבו בעוז מול זרם הבגידה באלוקים ובארץ, שהלך וגאה: "ויהס כלב את העם אל משה ויאמר: עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה" (שם, ל).

זוהי שפת האמונה, המסוגלת להבחין גם באמיתות שמעבר לאופק הרגע והעכשיו. אף הם הכירו היטב את העובדות בשטח. גם הם פגשו בארץ את ילידי הענק, הבחינו במבצרי "הבופורים" המרובים, וידעו, "כי עז העם". אולם, ההתייחסות לכל אלה היתה שונה. למרות הכל אמרו: "עלה נעלה"...

חכמי המדרש מתארים, כיצד הצליח כלב להשתיק את העם הנרגז והמתמרד. שתי מילים בפסוק שהוזכר, מילים הנראות מיותרות במבט ראשון – מרמזות על התכסיס שנקט. שתי המילים הן: "אל משה". מה פירוש "ויהס כלב את העם אל משה"? ממתי משתיקים מישהו אל מישהו אחר? אולם, כלב ראה, כי אוזני העם אטומות. הם כבר לא יקשיבו לקול התבונה, לא יטו אוזן למילים, אם לא תהיה בהן הבעת גנאי והתנגדות למשה. על כן, פתח כך:

"השתיק את כולם לשמוע מה שידבר במשה. צווח (כלב) ואמר: וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם? השומע היה סבור, שבא לספר בגנותו, ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים, שתקו כולם לשמוע גנותו. אמר (כלב): והלא קרע לנו את היס והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו" (רש"י בשם המדרש).

כלב יצר, בדבריו, אפקט פסיכולוגי חיובי. הפיח בהם תקווה מחודשת, שאכן יוכלו לעלות ולכבוש את הארץ. הזכרת מעשיו המופלאים של משה בעבר, ערובה הם לעזרת ה' לעם גם בעתיד. כתגובה, הסירו המרגלים את מעטה הרמז, בו עטפו את דבריהם הראשונים. החשש, שמא יצליח כלב להטות את לב העם, הניע אותם לדבר גלויות.

י. "לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו" (שם, לא).
ובפסוק שלאחריו, דיברו בשלישית אל העם. הפעם ישירות אליו, בלא הקדשת שימת לב למשה, לכלב ולדברי המאמינים בהבטחת ה', כי אכן ינחלו את הארץ:

"ויוציאו דיבת הארץ אשר תרו אתה... ארץ אוכלת יושביה היא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות. ושם ראינו את הנפילים בני ענק מן הנפלים ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם" (שם לב-לג).
הדברים נקלטו בלבבות, והאסון נחת. העם נשא קולו בבכי, ועל דור המדבר נגזר להישאר בו, ואל הארץ המובטחת - לא יבוא.
חשש מאיבוד משרה

השאלה המכאיבה והמתבקשת מאליה היא:

כיצד יתכן קיטוב עמדות שכזה, בתוך מחנה המרגלים, בהערכת אותן העובדות? מדוע היתה מסקנת הרוב, שאין כל סיכוי לכבוש את הארץ, בעוד טענת כלב היא: "עלה נעלה"? האם ההגיונות כה מנוגדים?
חז"ל גילו לנו את צפונות התת-מודע של המרגלים בעת יציאתם לשליחות הריגול. צפונות, שהשתתפו השתתפות פעילה ביצירת "קונספציית המרגלים".

"שכבות שונות מנפשנו משתפות פעולה, עד שהמעשה יוצא אל הפועל ובכדי להבחין, איזו מיד הפעילה בקרבנו, עלינו לדעת, כיצד מתרקם מעשה..."

...מעשה המרגלים. המסקנה ההגיונית השכלית (ה'שיטה') היתה שם: 'לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו'. האחיזה במציאות: 'ארץ אוכלת יושביה' - 'בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים' (רש"י) מצב המעורר את המידה: הכניסה הקרובה לארץ, והחשש, שיפסידו את משרותיהם כנשיאים (חז"ל). המידה שהתעוררה: רצון השררה והקנאה...

מקור המעשה נעוץ תמיד במידה. המידות הן הן מקור המעשים! השיטה או ההסברה השכלית, שניתנת כדי לנמק את המעשה, היא התולדה של המידה. אין "שיטה", שאין מקורה במידות. מה שמפעיל את המידה הוא בדרך כלל מצב חיצוני. כמעט אין מידה מצד עצמה, בלי גורם מן החוץ. ביותר אנו שמים לב לעובדה, כי תמיד מוצאת לה המידה, שהתעוררה לפעול, איזו אחיזה, המצדיקה את פעולתה, לכאורה... המרגלים מצאו בכל מקום בואם קוברי מתים" (עלי שור, דעת עצמנו עמ' קס-קסא).

זהו, אם כן, סוד ההגיונות המנוגדים שנחשפו בפרשה זו. ההיגיון כמשרתם הנאמן של המידות. היגיון, המצדיק את נטיות הלב ומסביר את העובדות, ובלבד שיתאימו לרצון הכמוס.

י"א . איך ליצור סביבה אוהבת ובטוחה עבור ילדינו.

אחד מזיכרונות הילדות החזקים ביותר שלי הוא שאבא שלי ע"ה החזיק אותי בידיו. גם היום, כשאני עוצם את עיני אני יכול להרגיש את ידיו החזקות אוחזות בי, ואת סנטרו הלא מגולח מתחכך בפני הילד בן הארבע שלי, והזיכרון כל כך מוחשי, עד ש-48 שנים אחר כך, הוא עדיין מעורר בי תחושת ביטחון. תחושה פנימית של אהבה, חמימות, קשר ושהכול יהיה בסדר. אבא מחזיק אותי, הכל בסדר. וגם אני בסדר.

התורה אומרת לנו שמשה רבנו נשא את בני ישראל כמו שאם מיניקה נושאת את עוללה. אנחנו רק צריכים להושיט את היד ולפתוח את עצמנו, כדי לחוש בחיבוק. אנחנו צריכים ללכת בעקבותיו.

אנחנו יודעים שחלק מתפקידנו כהורים, ואולי החלק החשוב ביותר, הוא המשימה ליצור בבתינו "סביבה תומכת" או "מחבקת", שתתמוך בכל ילד ושכל ילד ירגיש בה נתמך. הדבר הראשון בסביבה מחבקת הוא תחושת הביטחון. כל ילד צריך לחוש בטוח בכך שאף אחד לא יפגע בו בכוונה, בטוח בידיעה שאוהבים אותו, ושהוא חלק ממהו גדול מעצמו – שהוא שייך ומקובל.

כל ילד צריך לחוש בטוח בידיעה שאוהבים אותו, ושהוא חלק ממהו גדול מעצמו

אנחנו תומכים בילדים שלנו כשאנחנו נזהרים ברגשותיהם. אנחנו תומכים בילדינו כשאנחנו מעניקים להם תשומת לב, כשאנחנו מקדישים להם זמן ומאזינים באמת כשהם משוחחים איתנו. אנחנו תומכים בילדינו בחיוכים שלנו, במילים הטובות ובדברי העידוד. אנחנו תומכים בילדינו כשאנחנו סלע עליו הם יכולים להישען, כתף לבכות עליה, לב מבין, שמחים בשמחתם ומשתתפים בצערם.

אנחנו תומכים בילדינו גם כשאנחנו נותנים להם להיות אחראים למעשיהם, כשאנחנו מתעקשים שעליהם לשאת באחריות על התפקידים שלהם או כשאנחנו מבקשים באסרטיביות להתנצל כשהם פוגעים באחרים. אולם גם כשאנחנו רואים בהם בני אדם האחראים להתנהגותם, אסור לנו לשכוח שאנחנו עדיין תומכים בהם, והמסר חייב להיות: "אני אוהב אותך ואתה חשוב לי, ואני מצפה ממך ליותר".

אנחנו ממשיכים לתמוך בילדינו בבגרותם. ואנחנו ממשיכים לתמוך בהם כשאנחנו רואים את ההנאה והנחת שמשודרת בצורה ברורה מהעיניים שלהם. אנחנו תומכים בילדינו כשאנחנו מובילים אותם לחופה, וכשאנחנו תומכים בילדיהם.

י"ב . יעלו בנגב ויבואו עד חברון (יג,כב)

הגמרא שואלת והרי היה צריך להכתב "ויבואו"? ומיישב רבא: מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים והלך ונשטח על קברי אבות, אמר להם: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים, ולכן נאמר "ויבוא" – רק כלב בא עד חברון.

מכאן אומר בעל ה"קב וישר" – רבי צבי הירש קיינובר זצ"ל, נתפשט המנהג שהולכים על קברי אבות להתפלל ביום שמת בו אביו או אמו... כשהולכים על קברי ישראל להתפלל, מתעוררים כל הנשמות שבגן עדן באותה התפילה, כי הקדוש ברוך הוא גזר על נפשות הצדיקים שיהיו מצויין על הקברות לטובת ישראל, שיהיו שומעין לתחינות ותפילות ישראל הבאים להתפלל על הקברות. בעת שהנשמות ונפשות שומעין תפילתן של החיים המתפללין על צערן, אז הם מעלין התפילות לגן עדן

י"ג . איפה ישנם עוד אנשים, כמו האיש ההוא.

פרשתינו עוסקת בעיקר בחטא המרגלים, משה קבוצת אנשים מראשי העם נשלחים לתור את ארץ ישראל, אמת, הכשרה צבאית לא היתה להם, גם לא רקע במודיעין, ברם הם היו אנשים מבוגרים, מיושבים,

מנהיגים, שנתבקשו לדווח את אשר ראו, לא להסיק מסקנות, ומכאן חטאם הגדול. וַיִּסְפְּרוּ-לוֹ, וַיֹּאמְרוּ, בְּאָנּוּ, אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר שְׁלַחְתָּנוּ; וְגַם זִבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ, הוּא--וְזֶה-פְרִיָהּ. אָפֶס כִּי-עַז הָעֵם, הַיֵּשֵׁב בְּאָרֶץ; וְהָעָרִים, בְּצִרּוֹת גְּדֹלֹת מְאֹד, וְגַם-יְלָדֵי הָעֵנָק, רָאִינוּ שָׁם..

וכך מבאר הרמב"ן את חטא המרגלים: "והיה להם לאמר שהעם היושב עליה עז והערים בצורות, כי יש להם להשיב אמרי אמת לשולחם, כי כן צוה אותם 'החזק הוא הרפה הבמחנים אם במבצרים', אבל רשעם במלת 'אפס', שהיא מורה על דבר אפס ונמנע מן האדם שאי אפשר בשום ענין".

השליחים, היו פוליטיקאים מתוחכמים, הם לא היו מנהיגים, המרגלים זיהו את רצון העם ונטו בעקבות העם, לא בעקבות האמת, המרגלים חשו שצאן מרעיתם מהוסס, מפוחד, לא שש אלי קרב, לא שש לצאת מהבועה הנוחה של המדבר, בה הוא קיבל אוכל והגנה מידי שמיים, הם הוסיפו מילה אחת לדבריהם, שהפכה את הקערה על פיה, אָפֶס, אין לנו סיכוי שמה בארץ הרחוקה והבלתי ידועה הזו שנקראת ארץ ישראל,

נסו לדמיין את התמונה, והקהל כולו, המתגודד סביב השליחים חסר מנוחה, זועף, בשלב זה התחילה סערה בעם. הם שמעו על הקשיים ונמוג לבם. התסיסה פשטה כמו מחלה מידבקת, כאן החלו השליחים, להיות מרעילי בארות. הם זיהו את כיוון הרוח ויישרו את עצמם לפיה. כנגד קריאתו של כלב: "עלה נעלה", קראו הם: "לא נוכל לעלות". המרגלים הרעילו את לבות האנשים ברעל הייאוש, רק כלב בן יפונה, היה ונשאר מנהיג אמיתי, למרות שנטה נגד רצון העם, נגד האווירה הציבורית שפשטה בקהל, הוא קרא "עלה נעלה", כלב הוא מנהיג אמיתי בכל רמ"ח איבריו, היחיד שלא חשש להביע את דעתו, הרוח של דבקות במטרה, שלא נכנעת לרפיון הכללי ולא רוכבת על גבי הפופולאריות הכללית היא מנהיגותו של כלב.

ויהי רצון, שנזכה לקבל מנהיגים זקופי קומה, ובעלי בטחון בה' שישכילו להובילנו בדרך החתחתים הארוכה המצפה לנו.

י"ד. סלח נא לעוון העם הזה

במאמר זה לא נעמוד על מהות חטאם של המרגלים, שכאמור רב הנסתר על הנגלה, אלא על תפילתו של משה רבינו לפני הקב"ה לבל יכה אותם בדבר...

הרב שמואל רבינוביץ – רב הכותל המערבי –

אחת הפרשיות הנסתרות ביותר מהשגתנו היא פרשת שילוח המרגלים כדי לתור את ארץ כנען כאשר "כולם אנשים ראשי בני ישראל המה". ובמקום ששליחותם תביא מנוף לכניסה לארץ ישראל, הסתיימו הדברים בגזירה הקשה להיות במדבר ארבעים שנה, וכל הדור ההוא, למעט כלב בן יפונה ויהושע בן נון, לא יראו את הארץ. כמאמר הכתוב "ארבעים שנה אקוט בדור ואומר עם תועי לבב הם והם לא ידעו דרכי, אשר נשבעתי באפי אם יבואו אל מנוחתי" (תהילים צ"ה).

בתוצאותיו הכואבות של חטא המרגלים אנו חשים עד עצם היום הזה, כדברי חז"ל במסכת תענית (כ"ט) שבתשעה באב שבו המרגלים ממסעם בארץ. אותו לילה שהם הוציאו דיבת הארץ רעה וגרמו בכך לבכייה של חינם, נקבע לבכיה לדורות, וחורבן בתי המקדש והגלות הממושכת שממנה אנו סובלים עד היום הינם תוצאה ישירה של מאורע זה.

בשורות אלו לא נעמוד על מהות חטאם, שכאמור רב הנסתר על הנגלה, אלא על תפילתו של משה רבינו לפני הקב"ה לבל יכה אותם בדבר, כדבריו של הקב"ה: "עד אנה ינאצני העם הזה ועד אנא לא יאמינו בי...אכנו בדבר ואוריחנו ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו".

משה רבינו פותח מיד בנאום סניגורי, שתחילתו בטענת חילול השם מה יאמרו מצרים שכביכול כנגדם יכולת להלחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להלחם, וממשיך באמירת שלוש עשרה מידות של רחמים עד שמסיים במילים: "סלח נא לעוון העם הזה כגודל חסדך וכאשר נשאת לעם הזה ממצרים

ועד הנה" והקב"ה משיבו "ויאמר ה' סלחתי בדבריך".

מילים אלו משמשות אותנו בכל תפילת סליחות. מיד לאחר אמירת י"ג מידות של רחמים, אנו נוהגים כפי שעשה משה רבינו ומשתמשים במילים אלו, וגם בהיכנס היום הקדוש יום הכיפורים מיד לאחר תפילת "כל נדר" זועק החזן "סלח נא לעוון העם הזה". והקהל משיב ג' פעמים "ויאמר ה' סלחתי בדבריך".

החתם סופר ועוד מפרשים שואלים על טענה זו של משה רבינו שאינה מובנת; משה בדבריו מבקש מהקב"ה שיסלח לעוון העם הזה, וזאת מדוע? כי נשאת להם בעבר – ממצרים ועד הנה, כמו: ברפידים, מרה, ים סוף, ואפילו חטא העגל, וזה תמוה! האם בגלל זה יש לסלוח להם? שמא דווקא בגלל שהקב"ה כבר סלח להם פעמים כה רבות לכן הם ממשיכים לחטוא, לו לא היה סולח להם בעבר, לא היו מגיעים לפרשת המרגלים? משל למה הדבר דומה, לאב אשר בנו חטא חטאה גדולה, והבן מבקש את סליחת האב בטענה כי בעברו חטאים רבים אשר נסלחו ע"י האב ועל כן האב צריך להמשיך ולסלוח, הרי כל אבא ישיב לבנו כי אולי טעותו היא על שסלח בעבר, לו לא היה עושה זאת בעבר, הבן לא היה מגיע לחטא גדול זה.

לא זו בלבד שאין בטענה זו סיבה לסליחה אלא יש בה תזכורת לחטאי העבר ומעלה חלילה ייאוש מהאפשרות שעם ישראל יתקן את דרכיו?.

התשובה לכך היא דברינו בתפילה המפורסמת "נשמת כל חי" הנאמרת בשבתות, במועדים ובליל חג הפסח בהגדה, לאחר שאנו מזכירים שאין בידינו יכולת מספיקה להודות לקב"ה על הטובות הניסים והנפלאות שעשה עמנו ועם אבותינו מלפנים, אנו אומרים: "עד הנה עזרונו רחמך ולא עזבונו חסדיך, ואל תיטשינו ה' אלוקינו לנצח" כלומר שאם הקב"ה היה משלם לנו במעשינו, הרי לא היינו מגיעים עד הלום.

כל יכולת הקיום שלנו היא רק בגלל שעד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך; בגלל רחמים והחסד של הקב"ה, ולפיכך אנו מבקשים שזה ימשיך לנצח "ואל תטשינו ה' אלוקינו לנצח".

בטענה הזו השתמש משה רבינו, באומרו הרי כל מה שסלחת לעם הזה ממצרים ועד הנה היה משום מידתו לנהג את עולמו בחסד ובירותיו ברחמים, על כן מבקש משה: "סלח נא לעוון העם הזה כגודל חסדך", אנא תמשיך להשתמש במידת הנהגה זו ותסלח לעוון העם הזה. והקב"ה משיבו: "סלחתי כדברייך", אכן כל התנהגותי לעם ישראל היא בהנהגה של חסד ורחמים, שלא כמידת בשר ודם שהסליחה והויתור הוא משום ההיגיון, על כן במקרה זה טענתך צודקת, כי מידתו של הקב"ה אינה משתנה.

ברעיון זה אנו משתמשים גם בברכה השניה לפני קריאת שמע (בנוסח ספרד): "ורחמיך ה' וחסדיך הרבים אל יעזבונו נצח סלה ועד", כיון שהנהגת הקב"ה כלפינו היא של חסד ורחמים, אנא מבקשים כי ימשיך בזה.

ט"ו . משהו למחשבה

חלמתי חלום שבו הגעתי לגן עדן ומלאך עשה לי סיור. תחילה נכנסנו לחדר גדול מלא במלאכים.

המלאך-מדריך שלי עצר ליד האזור הראשון ואמר: " זו מחלקת הקבלה. כאן, כל הבקשות שנאמרו בתפילות לאלוהים מתקבלות". הבטתי סביבי וראיתי המון מלאכים עסוקים במיון בקשות על דפים וניירות רבים מאנשים מכל רחבי העולם. אז המשכנו לאורך מסדרון ארוך עד שהגענו לחדר נוסף.

המלאך אמר לי: " זו מחלקת האריזה והמשלוח. כאן, כל הבקשות והחסדים שהאנשים בקשו מאלוהים ממוינים ואז נשלחים לאנשים שבקשו אותם."

שוב התרשמתי מהפעילות הרבה. המון מלאכים עבדו פה, כי היו כל כך הרבה בקשות שצריך לארוז כדי לשלוח אותם ארצה.

לבסוף בסוף המסדרון, עצרנו בדלת של חדר מאד קטן. להפתעתי הרבה, ישב שם רק מלאך אחד ולא עשה שום דבר. "זו מחלקת האיטורים," חברי המלאך אמר במבוכה.

"איך זה? אין פה עבודה?" שאלתי.

"כל כך עצוב," נאנח המלאך. "אחרי שאנשים מקבלים את הברכות שהם

בקשו, מעט מאד מהם שולחים חזרה אישור."

"איך מאשרים ברכות של אלוהים?" שאלתי

"פשוט מאד," ענה המלאך. "רק צריך להגיד: תודה אלוהים "

"אלו ברכות צריך לאשר?" שאלתי

"אם יש לך אוכל במקרר, בגדים על גבך, קורת גג מעליך ומקום לישון..."

אתה יותר עשיר מ 75% מהאנשים בעולם.

"אם יש לך כסף בבנק, בארנק שלך וכסף קטן בקערה, אתה בין 8%

העשירים ביותר בעולם.

"ואם קראת את ההודעה הזאת במחשב שלך, אתה חלק מ 1% שיש להם

אפשרות כזו. וגם..."

"אם קמת הבוקר עם יותר בריאות מחולי... אתה יותר מבורך מהרבה

אנשים אשר לא ישרדו עד סוף היום הזה.

"אם לא חווית פחד של מלחמה, בדידות של מאסר, ייסורים של עינוי או

כאבי רעב... אתה נמצא לפני 700 מיליון אנשים בעולם.

"אם אתה יכול ללכת לפגישה בבית כנסת ללא פחד של הטרדה, מאסר,

עינוי או מוות... 3 מיליארד אנשים מקנאים בך ומבורכים פחות ממך.

"אם הוריך עדיין בחיים ועדיין נשואים, אתה מזן מאד נדיר.

"אם תוכל להרים את ראשך ולחייך, אתה לא בנורמה, אתה ייחודי לכל

אלה שמטילים ספק ומיואשים."

טוב, מה עכשיו? איך אני יכול להתחיל?

אם אתה יכול לקרוא את הודעה הזאת, כרגע קבלת ברכה כפולה, כי

מישהו חשב שאתה מאד מיוחד ואתה יותר מבורך ממעל 2 מיליארד

אנשים בעולם שכלל לא יודעים לקרוא....

ט"ו. ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה כתרומת גורן כן
תרימו אותה (טו, כ)

כתרומת גורן, שלא נאמר בה שיעור (רש"י).

דברי רש"י צ"ע, שהרי להלן (פסוק כא) פירש, "תתנו לה' תרומה לפי
שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה", ומבואר
בדבריו דיש שיעור לחלה וכאן כתב שלא נאמר שיעור לחלה.

ונראה לבאר שבמצות הפרשת חלה נאמרו ב' דינים, האחד להפקיע שם
טבל מן העיסה, והשני דין נתינה לכהן, ודיניהם חלוקים, דלהפקיע העיסה
משם טבל לא נאמר בו שיעור כלל ואפילו משהו פוטר את העיסה משם
טבל, אבל בדין נתינה לכהן נאמר שיעור מן התורה והוא אחד מכ"ד
בעשירית האיפה, ורבנן הוסיפו בשיעורו אחד מכ"ד לבעה"ב ולנחתום
אחד ממ"ח.

ולפ"ז מבוארים היטב דברי רש"י, דבפסוק כ' נאמר דין ההפרשה להפקיע
העיסה משם טבל, ובזה לא נאמר שיעור כלל, ולכן כתב רש"י "כתרומת
הגורן שלא נאמר בה שיעור", אבל בפסוק כא' דאיירי לגבי מצות נתינה
לכהן, וכמש"כ "תתנו לה' תרומה" ובמצות נתינה לכהן נאמר בו שיעור
נתינה, ושפיר כתב רש"י "שיהא בה כדי נתינה", כיון שבמצות נתינה
נאמר שיעור.

ט"ז. ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה (טו, כ)

מסופר על רבי מאיר'קה ממיר ז"ל שנסע פעם אחת בדרך, וסר למלון
להתפלל ולנוח.

בתוך כך באה שיירה של עניים שנסעו ממקום למקום, הרבה עגלות יחד
עם נשים וטף. ראה רבי מאיר'קה בתוכם עני אחד, איש זקן שניכר על פניו
כי מנקיי הדעת הוא.

בעלת הבית נתנה לעניים כיכר לחם ותבשיל לאכול. כל העניים ניגשו
וחטפו ואכלו, אך אותו זקן הלך במתינות ולקח כלי לנטילת ידיים, בדק

אותו היטב אם הוא כשר כהלכתו, ואחרי כן לקח פרוסת לחם ורצה לברך עליה "המוציא", אך הניחה בחזרה ולא בירך עליה, רק לקח כעך אחד וישב לאכול, ונטל מים אחרונים ובירך ברכת המזון.

לאחר שהשיירה עזבה את המקום, ניגש רבי מאיר'קה לבעלת הבית ושאלה: מתי אפית את הלחם? "תמול שלשום" – ענתה. "התזכרי, אם הפרשת חלה מהלחם הזה?"

נבהלה האשה וקראה בקול: "אוי לי, כי שכחתי להפריש חלה". הבין רבי מאיר'קה כי אותו עני הוא איש אשר רוח אלוקים בו.

מיד, רתם עגלתו ורץ אחרי העניים והשיגם באמצע היער, והזקן איננו.

שאלם הרבי: איה הזקן אשר הלך אתכם? השיבו לו: למה זה תשאל על המשוגע הזה? הוא נטפל אלינו זה שבועות אחדים, באשר נלך – ילך ובאשר נליץ – יליץ, אך בשגעון יתנהג, פעם בפעם הוא הולך מאתנו לבין השיחים שביער, מתמהמה שם וחוזר אלינו. פעם בימות הקור הגדול ראה בריכה של מים קפואים ושבר הקרח וטבל במים שמתחת לקרח.

שאל אותם הרבי, לאיזה רוח הלך עכשיו, הראו לו והלך לאותו מקום ומצאהו עומד תחת אילן, תפוס במחשבותיו ומראהו כלפיד אש.

ניגש אליו ואמר לו: רבי, ברכני! ביקש ממנו העני נדבה קצובה ונתן לו, ויברכהו. כששב רבי מאיר'קה לרבו רבי מרדכי מליכווטיש וסיפר לו את אשר קרהו, אמר לו הצדיק: אשריך שנתברכת מהקדוש רבי לייב שרה'ס

י"ז . והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' את ה' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה (טו, ל)

והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' את ה' הוא מגדף ונכרתה הנפש ההיא מקרב עמה. כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת הנפש ההוא עונה בה (טו, ל – לא)

ויש לדקדק בכפילות הכתוב דאמר והכרתה ואח"כ חזר לומר הכרת תכרת וצ"ב.

ויש לבאר, דקי"ל אין מזהירין מן הדין וכתב מהרש"א דהטעם הוא משום דעון זה דלא כתיב ביה עונש להדיא חמיר טפי מעון המפורש בו עונש ולכן אין עונשין דאין די לזה בעונש שבעוה"ז רק עונשו שמור לעוה"ב ע"ש,

ונראה דבזה יל"פ הא דאמרו ז"ל (ברכות ד, ב) כל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, דכל מילתא דרבנן אסמכוהו אלאו דלא תסור,

וצ"ע דהא בלאוין המפורשין בתורה לא מצינו בהו מיתה ואי משום לא תסור אמאי חייב מיתה, דכל מילתא דרבנן אסמכוהו אלאו דלא תסור,

וצ"ע דדהא בלאוין המפורשין בתורה לא מצינו בהו מיתה ואי משום לא תסור אמאי חייב מיתה, אכן הביאור דבכל הלואין שבדברי תורה אין די בעונש בעוה"ז רק נענש לעוה"ב, ולעומת כן מילתא דרבנן קיל טפי ומה"ט נענש בעוה"ז,

והנה מדרך הרשעים הוא אשר במילתא דרבנן עובר יותר בפרהסיא שיכול לבזותם ולומר שאין זה מצוה כלל אך אדברי תורה בוש הוא לומר שאינו מצוה ולכן יצניע יותר את מעשיו, ומעתה יבואר היטב, דזהו שאה"כ והנפש אשר תעשה ביד רמה ובתרגום דיעבד בריש גלי וכו' והיינו בפרהסיא אז את ה' הוא מגדף ר"ל דמיירי שעובר אדברי חכמים וכדאמרו ז"ל (פסחים כב, ב) את ה' וגו' לרבות ת"ח ועל זה ונכרתה מעמיו דהעובר על דברי חכמים חייב מיתה ומ"מ די לו בעונש זה שבעוה"ז,

אולם אם דבר ה' בזה ואת מצותו הפר כלומר שעובר על דברי תורה ממש, אז הכרת תכרת עונה בה דאף אם יענש בעוה"ז עדיין חמור הוא ולא נתכפר רק עונשו שמור לעוה"ב, וזהו דמתחילה אמר רק מקרב עמה דמיירי בעובר אד"ח ולזה סגי בעונש מקרב עמה היינו רק בעוה"ז וסיים עונה בה דמיירי בעובר אד"ת ובזה עונשו שמור עוד לעוה"ב.

י"ח . ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת (טו, לב)

ובגמ' שבת (צו, ב) 'תנו רבנן מקושש זה צלפחד וכן הוא אומר ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש וגו' ולהלן הוא אומר אבינו מת במדבר מה להלן צלפחד אף כאן צלפחד, ויש להבין מנין לנו דוקא שצלפחד היה המקושש.

ויש בנותן טעם להביא מדברי הגמ' (בשבת קנ, ב) 'תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו ונמלך עליה לגודרה ונזכר ששבת הוא ונמנע אותו חסיד ולא גדרה ונעשה לו נס ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, ע"כ. ומבואר דאותו חסיד שחשב לגדור פרצו בשבת חזר בו ולא עשאה מחמת שחשב עליה בשבת ולא רצה לבצעה ממחשבת שבת, ומשמיה דהאר"י מטו לומר דאותו חסיד היתה שורש נשמתו מנשמתו של המקושש עצים שנידון כאן למיתה בעקבות חילול השבת, שבמעשה זה בא לתקן חטאו שחילל את השבת ועתה אף דבר שעלתה במחשבתו בשבת לא רצה לקחתה.

ומבואר שם דאירע לו נס ועלתה לו צלף חד שהיה חד, וטעם הדבר שדוקא עץ זה עלה לו י"ל דבא לרמז על שמו שהיה צלפחד ועל ידי עץ זה נתגלה כי צלפחד הוא זה שחילל את השבת ועתה שתיקן חטאו זכה ונעשה לו נס זה.

ואם כנים אנו יש להבין בזאת דברי הגמ' (בביצה כה, ב) ג' עזים הם וכו' וי"א אף צלף באלינות, וברש"י שם כתב לא ידעתי מה עזות יש בו בצלף, יעו"ש. ולדברינו י"ל דהן הן הדברים שמכאן נראית עזותו של הצלף שניאות להראות לעולם כולו מי הוא אשר חילל את השבת ועתה תוקן חטאו ולכך נקרא הצלף בל' עזות.

י"ט . ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת (טו, לב)

יש לדקדק מדוע נשנה בפסוק 'ויהיו בני' במדבר' קודם שהתחילו פרשת מקושש עצים, דמה השמיענו בזה והבעל 'שפתי כהן' ביאר שמקושש זה שראה במו עיניו גודל קדושת השבת, שבכל יום מימות החול יורד המן ובש"ק הוא אינו יורד והכינו את אשר יביאו, ובע"ש היה יורד לחם משנה, ואעפ"כ חילל את השבת, לכן מדגישה התורה ויהיו בני' במדבר.

ויש שהביאו עלה דברי הירושלמי סנהדרין (ח), שמצאו את המקושש כשהוא תולש עצים מן הקרקע, ותנן במס' (שבת קל, א) ועוד אמר ר"א כורתין עצים לעשות פחמין לעשות כלי ברזל למילה בשבת.

והנה (בפסחים מו, ב) כת' התוס' (בד"ה רבה וכו' בסו"ד) וא"ת אי אמרין 'הואיל' ומקלעי אורחים, א"כ בטלת כל מלאכת שבת הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה, וי"ל כיון דלא שכיח כלל לא אמרינן הואיל עכ"ל.

וכונת דבריהם שאליבא דרבה דס"ל דהאופה מיו"ט לחול אינו לוקה מטעם 'הואיל' ויבואו אורחים ועדיין יו"ט ויאכלו מה שאפו, א"כ המבשל בשבת ג"כ לא יתחייב מיתה הואיל ויזדמן חולה שיש בו סכנה ועליו מחללין את השבת ויתנו לו לאכול מה שבשלו, ותירצו התוס' שחולה שיש בו סכנה לא שכיח, ולכך לא אמרינן 'הואיל'.

אמנם מילה שפיר הוי שכיח, ומכיון שאליבא דרבי אלעזר שכורתין עצים בשבת לעשות מהן פחמים לעשות כלי מילה, ולר"א אם המקושש שמצאו את המקושש כשהוא תולש עצים מן הקרקע כמפורש בירושלמי, וכן שנינו במס' (שבת צו) במתניתא תנא 'תולש היה', ואליבא דר"א דמילה דמכשירי מילה דוחים את השבת, נימא הואיל ומקלעי מילה, ובעצם שתלש ישתמשו לצורך מילה, לכן כתבה התורה 'והיו בני ישראל במדבר' שלא מלו במדבר, א"כ א"א לומר 'הואיל' ומקלעי מילה דליכא מילה במדבר, ולפיכך נדון בעונש מיתה.

ויש להעיר בזה, דאפילו אם ברית מילה שכיח בשבת, אבל שהמוהל לא יהיה לו סכין של מילה אלא ע"י פחמים הוא יכין חתיכת ברזל לסכין בשביל מילה זהו בודאי לא שכיח, ואפילו פחות מחולה שיש בו סכנה,

וצע"ג דלדבריו נמצא דאיכא מילה לר"א, עבור תולש בשבת פטור,
ובאמת ודאי דאין זה שכיח שלא יהיה סכין מילה.

כ'. "וְשֵׁם רְאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִלִים וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ
פְּחָגְבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם" (י"ג, ל"ג)

אם רוחו של אדם נמוכה והוא אפס בעיני עצמו, הריהו מקבל צורה כזו גם
בעיני יריבו והלה אכן רומסהו ברגליו. אם "ונהי בעינינו כחגבים" הרי
ממילא "וכן היינו בעיניהם". הלוואי ונשכיל להבין זאת ונפנים את עוצמת
הרוח היהודית. (הרי"ם מגור)

כ"א. ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם (טו, לח)

וברש"י (בסוף הפרשה) ושמונה חוטים שבה כנגד שמונה ימים ששהו
ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים, ע"כ. והקשו דבפרשת
(בשלח יד, ה) כתב רש"י שישראל אמרו שירה ביום שביעי.

ונראה לומר, דהנה נחלקו (ברכות ט, א) ראב"ע ור"ע במצות אכילת פסח,
ראב"ע סבר עד חצות דחפזון מצרים היה בלילה, ור"ע סבר כל הלילה
דחפזון דישראל היה ביום, ובביאור פלוגתתם כתב הבית הלוי (פ' בא)
דפליגי אימת היה עיקר הגאולה, דלראב"ע העיקר היה בלילה ולר"ע
העיקר ביום ע"ש, והנה במדרש איתא דבשעת מכת בכורות אמר להם
פרעה בלילה הרי אתם ברשותכם הרי אתם עבדים של הקב"ה, ע"כ.
ומבואר שהגאולה היתה בלילה שכבר נעשו עבדים של הקב"ה, ויש להבין
שיטת ר"ע שהגאולה היתה ביום, ונראה עפמ"ש"כ בבית הלוי (פ' שמות)
דבמצרים היו שתי שעבודים שעבוד הגוף ושעבוד הנפש ע"ש. והנה אף אי
נימא שהיתה גאולה בלילה הרי למעשה עדיין לא יצאו שהיו עוד במצרים
כל הלילה, וזהו שיטת ר"ע שהגאולה ביום והיינו גאולת הגוף דאף שגאולת
הנפש היתה בלילה אך גאולת הגוף היתה רק ביום ואזלינן בתר הא, אולם
לראב"ע כיון שעיקר הגאולה היא גאולת הנפש וזה היה בלילה אזלינן
בתר הא, עכ"פ נמצא דלכו"ע גאולת הנפש היתה בלילה.

והנה במד"ר עה"פ (קהלת יא, ב) תן חלק לשבעה וגם לשמנה, איתא זה דור שמלמשה לשבעה. ויל"ע אמאי מל משה לשבעה, ובספר פנים יפות (פ' בא) כתב דקודם מתן תורה הלילה הולך אחר יום שלפניו, וממילא הנולדים בלילה נימולו ליום השביעי דהלילה שנולדו הולך בתר יום שלפניו וסברו שיום ז' הוא יום השמיני ואכן אחר מ"ת הוא יום שביעי, עכ"ד. והנה רש"י כתב כאן שציצית בא לרמז על הגאולה שהיתה בלילה והיינו גאולת הנפש, דכתב פתיל תכלת על שם שכלו בכורות ומכתם היתה בלילה וכן צבע תכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב, ע"כ. וכיון שקודם מ"ת הלילה הולך אחר יום שלפניו זהו שהמשיך רש"י וכתב דשמונה חוטיין כנגד השמונה ימים שהו משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה דכשאמרו שירה דכשאמרו שירה ביום ז' כבר היה יום השמיני מיציאת דגאולת הנפש היתה בלילה ואזלינן בתר יום שלפניו, באופן דלמנינם היה יום השמיני אך באמת היה יום ז', וא"ש.

ובאופן אחר מבאר מהרי"ד מבעלזא עפ"מ דאיתא בזוהר (ח"ב דף לח) תנינן כתיב היום אתם יוצאים וכתוב ה' אלוקיך ממצרים לילה, אלא תאנא ויקרא דפורקנא דישראל לא הוה אלא בלילה, דליליא שרא קטרין ועבד נוקמין ויומא אפיק לן בריש גלי, הה"ד יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים, ע"כ. ומבואר דעיקר הנס היה בלילה ורק שנתגלה לעין כל ביום שאחריו, ולפ"ז י"ל דהכא מנה שמונה ימים היינו מן הלילה שהוא עיקר הנס, והתם דנקט שאמרו שירה ביום ז' היינו מעת שנתגלה הנס שהוא ביום ולא סתרי אהדדי.

כ"ב . ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (טו, לט)

וברש"י העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות, ע"כ. מבואר דהסדר הוא קודם ראיית עיניים ואח"כ חמדת הלב הנגרם מראיה, וצ"ב דא"כ אמאי בפסוק הקדים לב לעין.

וי"ל דהן אמת ראיית העין קודמת וגורמת לחמדת הלב, אלא דהכא איירי על מה שכבר שלט בהם העין וכעת כבר הלב חומד, ולזה צריך להלחם

כעת קודם בחמדת הלב שגורם לגוף שיעשה העבירה, ולזה אמר שע"י מצות ציצית יזכרו מצות ה' ועי"ז ילחם בחמדת הלב שזה כעת הגורם לגוף לעבירה. ובמלחמה כנגד חמדת הלב ממילא שהוא כנגד ראיית העיניים.

כ"ג . וראיתם אותו (טו, לט)

הנה רשב"י למד מכאן (במנחות מג): וראיתם אותו "פרט לכסות לילה". וכ"פ הפוסקים. וכ"כ השו"ע (סימן יח). אך הנה נחלקו הראשונים בפירוש הדבר כי הרמב"ם מפרש שאין הדבר תלוי בבגד אם שייך ליום או ללילה אלא הכל תלוי בזמן, שכל מה שלובש "ביום" חייב ומה שלובש "בלילה" פטור. ואילו לדעת הרא"ש, תלוי הדבר ב"כסות", שאם הכסות מיוחדת ללילה פטור אפילו הוא לובשו ביום, ואם מיוחד ליום חייב אפילו לובשו בלילה. והובאו הדברים בטור וש"ע (סימן יח)

. נמצא לפי"ז כי הטליתות שאנחנו רגילים ללובשם, שהם כסות של יום (ע' בבית יוסף שם), א"כ לפי הרמב"ם אי אפשר לברך עליהם בעוד לילה אלא עד שיגיע זמנו. וכך מנהג העולם. הגם שלפי הרא"ש כסות כזה חייב בלילה ולדעתו יהיה אפשר לברך בלילה (וע' בבית יוסף שם שדחה דברי מהרי"א), אעפ"כ המנהג כיום כהרמב"ם.

ולכן בליל שבועות והושענא רבה נזהרים לבלתי להקדים לברך אלא עד שיגיע הזמן.

ואימתי הזמן, הנה בשו"ע (סימן יח ס"ג) כתב שזמנו בשחר "משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה". וכתבו אחרונים (ע' בכה"ח שם אות חי) שאין ברור הזמן. אלא שמנהג ירושלים לשער שהוא "שעה אחת" קודם צאת גוף השמש על הארץ.

והנה בליל שבועות והושענא רבה או ביוה"כ למתפללים בנץ החמה, אנחנו רואים שנעשים אגודות אגודות, שיש מחכים עד ארבעים דקות קודם הנץ, ויש חמשים דקות, וכאילו אין הדבר ברור להם. ואולי אין זה טוב להיות מחולקים.

אבל נדאה שדי להמתין עד ששים דקות או עד חמשים דקות קודם הנץ. והטעם לכך י"ל שהדי יש סברא שזמן ציצית הוא בעמוד השחר, וכמ"ש המרדכי והביאו מרן הב"י וכתב בשמו "דכן עמא דבר". והרי עמוד השחר הוא יותר משעה קודם הנץ (ובפרט בקיץ לפי שעות זמניות). וא"כ לשיטה זו אפשר בשופי להתעטף בברכה שעה אחת (ששים דקות) לפני הנץ החמה.

ועוד הלא כתבנו שלפי שיטת הרא"ש הכל תלוי בכסות, וא"כ אפילו בלילה אפשר לברך לדעתו, ואע"פ שאין נוהגים אלא כהרמב"ם, מ"מ הרי כלל גדול למדנו מרן הב"י (סימן תפט) שאפשר לעשות ספק ספיקא ולברך. ע"ש. וא"כ גם בעניננו יש לנו "ספק ספיקא": והוא שמא מעמוד השחר אפשר לברך על הטלית. ואם תמצי לומר שהזמן הוא משיכיר בין תכלת ללבן שהוא אולי חמשים דקות קודם, אך שמא כסברת הרא"ש דכסות יום מברך בלילה, ולכן אפשר לברך, ובכך להקדים למצוה ולהרויח אותה. וה' יזכנו לקיים מצות ציצית בשלימות.

כ"ד . ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים
(טז, ב)

נצטוינו בפרשת קדושים (ויקרא יט, לב): "מפני שיבה תקום והדרת פני זקן", ומכאן למדו חז"ל (קדושין לב ע"ב) מצות קימה בפני תלמיד חכם. ועד כמה חייב לעמוד מפניו?

אומרת הגמרא: "יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק? תלמוד לומר 'תקום והדרת' – לא אמרתי קימה אלא במקום שיש לו הדור בעמידתו" ופרש רש"י: "הדור בעמידתו – דהינו תוך ד' אמות, דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד".

אמנם, לא כל תלמידי החכמים שווים לענין זה. נפסק בשלחן ערוך (יורה דעה סי' רמד, ט – יד): "הרואה חכם עובר, אינו עומד עד שיגיע לתוך ארבע אמותיו, וכיון שעבר מלפניו יושב. ואם רבו מובהק – עומד מלפניו

מלוא עיניו, ואינו יושב עד שיתכסה מעיניו או עד שישב במקומו. ראה אב בית דין – עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלוא עיניו עד שיעבור מלפניו ארבע אמות. ראה את הנשיא – עומד מלפניו מלוא עיניו, ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו.”

לפי זה, אומר החיד"א ב"נחל קדומים" – תחילת בזוי משה על ידי קרח ועדתו מונחת כבר בפסוק זה: "ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים" – הם השוו את כבודו לכבודם של שאר מאתים וחמשים ראשי הסנהדראות, וקמו רק "לפני משה" כלומר, רק כאשר בא לפניהם ממש, כשהגיע לתוך ד' אמותיהם, ולא כפי הדין שמיד כשרואים אותו עומדים מלפניו מלוא עיניהם.

כ"ה . ויקהלו על משה ועל אהרן (טז,ג)

בספר "תפוחי חיים" כתב, שזו דרכם של אנשי ריב, לעשות הכל בהתקהלות ובהמוניות, וזאת במקום לגשת אל משה, לשוחח עמו בפרטיות ולבקש את בקשתם בצורה מכובדת.

לכן לשון הכתוב: "ויקהלו על משה" ולא אל משה", כיון שלא באו לדבר אליו באפן רציני ומכובד, אלא הסיתו את העם על משה שלא בפניו.

על דרך זו פרש בספר "לוחות עדות" את הפסוק "רבים אמרים לנפשי אין ישועתה לו באלקים סלה" (תהלים ג, ג), ולכאורה, היה צריך להיות כתוב "רבים אומרים אין ישועתה לי..." אלא שבפסוק זה מבקר דוד המלך את התנהגותם של מתנגדיו, אשר אינם באים לדבר עמו, אלא מסיתים אחרים שלא בפניו, ואומרים "אין ישועתה לו".

כ"ו . כי כל העדה כלם קדשים (טז,ג)

בפרשת דברים מוכיח משה רבנו את עם ישראל ומזכיר ברמז את עוונותיהם. אחד מהם הוא: "וחצרות ודי זהב", ופרש רש"י שם ש"חצרות" זו מחלוקתו של קרח, ודי זהב הוא חטא העגל.

ולכאורה, הרי קודם עשו את העגל, ואח"כ היתה מחלוקתו של קרח, ומדוע הפך משה את סדר הדברים?

ובאר בספר "ילקוט הגרשוני": בעצם, על מה שעשו ישראל את העגל, לכאורה היה להם תרוץ: סוף כל סוף לפני חמשים יום יצאו ממצרים, והיו רגילים מאד לעבוד עבודה זרה, אם כן, אין עליהם כל כך טענה שעשו את העגל.

אבל אם זה התרוץ, מתעוררת עליהם טענה חדשה: הרי במצרים כבדו מאד את כהני העבודה זרה, כמו שכתוב בפרשת ויגש: "רק אדמת הכהנים לא קנה כי חק לכהנים מאת פרעה ואכלו את חקם", ומדוע בני ישראל לא למדו גם הנהגה זו מהמצרים?

אם כן, כאשר חלק קרח על משה רבנו, לא נתן כבוד למנהיגי העם וכהניו, אלא טען כי "כל העדה כלם קדושים" – בזה עורר מחדש את הקטרוג על מעשה העגל, כי אותה טענה והמלצת זכות מחמת שיצאו ממצרים, נפלה לכן נאמר קודם "חצרות" ואח"כ "די זהב".

כ"ז . בקר וידע ה' את אשר לו (טז,ה)

ברש"י: ומדרשו – 'בקר', אמר להם משה: גבולות חלק הקב"ה בעולמו, יכולים אתם להפך בקר לערב, כן תוכלו לבטל את זו, שנאמר: 'זיהי ערב ויהי בקר...!'

המשל שמביא הרב בן ציון סנה על הדברים, ממחיש אותם היטב:

ענקית האופנה ההולנדית B&W נקלעה לקשיים בשל התחרות הצמודה בשוק. החליטו הבעלים ליחצן את החברה באופן חדש – ירוק. הוסיפו עלה ירוק לסמל של החברה, העובדים של החברה שלבושים בחלצה שחורה, קבלו עלה ירוק על חלצתם.

כל החברה עברה לחשמל סולארי, והחסכון שהנהיגו באנרגיה היה מדהים – בן אדם נכנס לחנות ומוצא אותה חשוכה, למעט הדלפק. מבקש האדם לקנות מעיל, מפנים אותו לאזור המתאים במחלקה המתאימה. מיד

כשחוא מגיע לנקודת המקום המתאימה, נדלק האור במקום. כל זאת כדי לחסוך באנרגיה. כך יש קו ייצוגי חדש ואופנתי.

יום אחד נכנס בחור מרושל לחנות, נגש לנציג המכירות ומבקש חולצה. "מחלקת חולצות מצד שמאל, הדלת השלישית". הוא מגיע לשם – נדלק אור. נגש מיד למוכר, ומבקש חולצה. "איזו חולצה?" – שואל המוכר.

"לא משנה."

"איזה צבע?" "לא משנה."

"איזו גזרה?" "לא משנה"

פתאום כבה האור. הבחור שולח מבט תוהה אל המוכר, ושואל – "מה זה, החושך? מה קרה?"

אומר המוכר: "אם לא משנה לך – בשביל מה האור?"

והנמשל: משה רבנו אמר לקרח – "בקר וידע ה' את אשר לו". לשם מה יש צורך בבוקר? כדי להבדיל בין תכלת ללבן, כדי להבחין בין כלב לשועל, בין חמור לזאב. אבל אתה אומר – "כל העדה כלם קדושים" – אין שום הבדל. אסכך, לשם מה אור?!

הבוקר נועד כדי להבחין, ואתה מנסה לא להבחין. אם לא מבחינים, לשםמה בוקר?!

כשם שאת הבוקר אתה לא תוכל להפוך ללילה, כך לא תוכל לקחת מאהרן הכהן את המנוי שלו, כי את המנוי הזה – עשה ה'!

כ"ח. וידבר ה' אל משה ואל אהרן לאמר; הבדלו מתוך העדה
הזאת ואכלה אתם כרגע (טז, כ-כא)

הקשה האלשיך הקדוש, המלה "לאמר" אין לה, לכאורה, מקום כאן, שכן
מתי נאמר "לאמר"? כאשר צוה ה' את משה ואהרן לומר משהו לבני
ישראל, אבל בדבור זה שדבר ה' למשה ולאהרן, לא צוה עליהם לומר
לבני ישראל דבר, אלא הורה להם: "הבדלו מתוך העדה וגו' ואכלה
אתם", ואם אין להם מה לומר, מדוע אמר להם ה' "לאמר"?

אלא, אומר האלשיך, ה"לאמר" שלפנינו שונה מכל האחרים. אין כונתו
לומר שמשה ואהרן יאמרו את הדברים לבני ישראל, אלא שיתפללו
עליהם. וכיצד יכלו משה ואהרן להבין, כי הפעם במלה "לאמר", מצוה
עליהם השי"ת להתפלל? מפני שאחר כך אמר להם הקב"ה: "הבדלו מתוך
העדה הזאת ואכלה אתם כרגע", והמשפט הזה דרש באור יסודי. מדוע?

כי אם היה הקב"ה שולח מלאך להרג את קרח ועדתו, מובן מדוע משה
ואהרן צריכים להבדל מתוך העדה, כי המלאך אינו מבדיל בין צדיק
לרשע, ועלול חלילה, לפגע גם בהם. אבל מאחר שהקב"ה מודיע כי הוא
בעצמו יעשה זאת "ואכלה אתם כרגע", לצורך מה עליהם להבדל מהעדה
הרעה? וכייעלה על הדעת שהשי"ת יפגע במשה ואהרן, על לא עול בכפם?
אם כן מדוע בכל זאת הורה להם: "הבדלו"? מכאן הבינו משה ואהרן
שבמלה "לאמר" רמז להם הקב"ה משהו. מהו הרמז?

חשבו משה ואהרן, האם היה כבר מקרה דומה בחמרתנו, שהקב"ה בדבריו
בקש לרמז משהו? חשבו ומצאו כי, אכן, היה מקרה דומה, בחטא העגל,
כשה' אמר למשה רבנו: "הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם" (שמות לב, י).
והנה, משה בודאי תמה, מדוע ה' מצוה עלי שאניח לו, וכי אני אוחז בידו
של הקב"ה, כביכול, ולא מאפשר לו להרג את בני ישראל? אלא, הסיק,
שיש בידו, באמת, אפשרות למנע מהקב"ה לכלות ח"ו את עמו. כיצד? על
ידי תפלה. ולכן מיד עמד ונשא תפלה ככתוב (שס"א): "ויחל משה את פני
ה' אלקיו" וגו'.

אף פאן, הבינו משה ואהרן, כשאמר ה' "הבדלו מתוך העדה הזאת ואכלה אותם ברגע", מה משמעו? שכל עוד שאיננו נבדלים מעם ישראל, אנו מעכבים את הקב"ה מלכלות ח"ו את עמו. כיצד? על ידי תפלה, וזהו שאמר להם ה': "לאמר" מה לומר? פשוט מאד, להתפלל. ועל כן מיד, "ויפלו על פניהם ויאמרו א-ל אלקי הרוחת לכל בשר" (שם, כב).

כ"ט. שלח לך אנשים ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל וגו' (יג, ב)

יש להתבונן, מדוע כאן קרא הקב"ה לארץ 'ארץ כנען' ולא 'ארץ' סתם. עוד צריך להבין, מדוע צריך להוסיף 'אשר אני נותן לבני ישראל', וכי יש ארץ אחרת שאינו נותן לבני ישראל.

אך הנה מצינו בגמ' (סנהדרין צא, א) 'כשבאו בני אפריקא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמרו לו ארץ כנען שלו היא, דכתיב 'ארץ כנען לגבלותיה', וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה, אמר להן גביהה בן פסיסא לחכמים אלך ואדון עמהם וכו', נתנו לו רשות והלך ודן עמהם, אמר להם מהיכן אתם מביאים ראיה, אמרו לו מן התורה, אמר להם אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו עבד שקנה נכסים, עבד למי ונכסים למי, וכו'.

הרי לנו, דבגלל שכנען עבד לנו מקללת נח לפיכך יש לנו זכות בארץ.

סיבה נוספת לזכותינו בארץ, פירש"י בריש החומש, דלמה פתח בבראשית כדי שאם יאמרו אומות העולם ליסטים אתם שכבשתם ארץ ז' אומות, נשיב להם כל הארץ של ה' היא, וברצונו נטלה מכם ונתנה לנו.

ולכן כשה' צווה לשלוח את המרגלים ביקש לציין את הזכויות שיש לישראל בארץ, ולכך אמר 'ארץ כנען' דכנען היה עבד לישראל ולכן ארצו של ישראל, ועוד סיבה 'אשר אני נותן לבני ישראל', אני ה' קדמונו של עולם וכל העולם כולו שלי היא, וברצוני לקחתי מהם ונתתי לכם.

ל'. שלח לך אנשים (יג,ב)

וברש"י למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר ע"כ. ויש לדקדק בהא דנקט לשון ראיה ולא סגי לומר שמעו ולא לקחו וכדומה וצ"ב.

וי"ל בביאור הדבר, דאיתא (ברכות ה, ב) א"ר יוחנן נגעים ובנים אינן יסורין של אהבה, והתניא מי שיש בו אחד מד' מראות נגעים אינו אלא מזבח כפרה, ומשני הא בצינעא (היינו הנגע תחת הבגדים, רש"י) הא בפרהסיא, דבפרהסיא כשגלוי לכל ומתבייש בזה אינם של אהבה ע"כ, ומעתה הנה הא מוציאי הדיבה מצו ליפרוק ולומר דמרים ודאי צדקת היתה, ומה שנצטרעה אי"ז מחמת דיבה אלא יסורין של אהבה היו וזהו שאמר רשעים הללו ראו וכו' כלומר שהנגעים היו גלויין לכל, ובפרהסיא אינם של אהבה וע"כ שמשום הדיבה ואעפ"כ לא לקחו מוסר.

ל"א . ויקרא משה להושע בן נון יהושע (יג,טז)

ובתיב"ע וכד חמא משה ענוותנותיה קרא משה ליהושע בר נון יהושע.

וצ"ב מדוע כשהוסיף לו לשמו דוקא ביאר התרגום שהיה זה אחר שראה הענוה, דמה שייכות יש לזה עם מדת הענוה שבו.

ונראה, דמצינו בספר בית אלוקים (שער היסודות פרק נ"ה) דלעתיד לבא תחיית המתים תהיה על פי סדר א' ב' של שמות האישים. (ויעו"י ביד רמה סנהדרין צב, א דמבואר דלפי דרגת האדם יהא כן).

ומעתה י"ל דזהו שהוקשה לו לתרגום, שהיות והושע נקרא תחילה באות ה' לשמו, א"כ כשהוסיף לו משה את האות י' לתחילת שמו הרי מאחר את זמן קומו לתחיית המתים שתהיה על פי סדר הא' ב', אלא דמצינו בספר פנינים יקרים דהביא עלה דענווים לא יהיו לפי סדר הא' ב' אלא הם יקומו תחילה לפני כולם, ולכך כתב התרגום שכשחזה משה בענוותנותו לא חשש מלהוסיף לשמו שם ה' שיודע שלא מאחרו בכך לקום לתחיית המתים.

ולפי' יש לבאר מש"כ רש"י שי-ה יושיעך מעצת המרגלים, וקשה דהרי
עתה כשנשלחו היו כולם כשרים ומה טעם בידכו שיוושע מעצתם.

ונראה דהורה לו משה הלכה למעשה עפי"ד התוספתא שאסור לדיין
שדעתו תהיה מסכמת למה שהכריע חבירו, אלא חייב הוא לדון בדבר
בפני עצמו ואם ישקול ויחליט שאכן הכרעתו כמו הכרעת חבירו יאמר זאת
כמותו ע"פ הכרעתו, וזהו שאמר ליהושע דוקא בהיותו עניו כדברי התרגום
שאף בהיותו עניו לא יחשוש לחלוק על דעת חבריו גדולי דורו ויפסוק
כמותם, אלא ידון בעצמו בדבר וישקול הכרעתו ויאמר אותה ללא חת
ומורא.

ל"ב . אלה שמות האנשים וגו' ויקרא משה להושע בן נון יהושע
(יג, טז)

אלה שמות האנשים וגו' ויקרא משה להושע בן נון יהושע

ויקרא משה ליהושע וגו' התפלל עליו קה יושיעך מעצת מרגלים. (רש"י).

וכבר הקשו המפרשים, מדוע לא התפלל אף על כלב.

והנראה, דוהלוא איתא בזוהר, דהמרגלים הוציאו לעז על הארץ כיון
שידעו שכשיכנסו לארץ לא יהיו נשיאים ועכשיו הם נשיאים, ע"כ הוציאו
לעז בארץ חמדה.

והנה בהכנסם לארץ לא היה יהושע נשיאם של אפרים אלא קמואל בן
שפטן, משא"כ כלב היה נשיא יהודה גם בהיכנסם לארץ. ומשום כך על
כלב לא חשש שיתפס בעצת מרגלים כי יהיה נשיא גם בארץ, אבל על
יהושע חשש ולכן התפלל עליו ואף שיהושע היה המנהיג בארץ, מ"מ ידע
משה ביהושע לא האמין לנבואת אלדד ומידד, דמנשה מת ויהושע מכניס
לארץ.

ל"ג. לתור את ארץ כנען (יג,יז)

בפרשה לא נזכרת המילה "ריגול", נאמר: "לתור את ארץ כנען", או "וישלח אותם משה לתור את ארץ כנען", וכן בשובם נאמר: "ויעלו ויתורו את הארץ", "ויוציאו דיבת הארץ אשר תרו אותה".

לעומת זאת בספר דברים נאמר: "ותקרבון אלי כולכם ... ויחפרו לנו את הארץ" וכן "ויפנו ויעלו ההרה ויבואו עד נחל אשכול וירגלו אותה".

בפרשתינו נאמר במפורש שה' הוא השולח כנאמר: "וידבר ה' אל משה שלח לך אנשים", ואילו בספר דברים משמע שהציבור דרש – "ותקרבון אלי כולכם".

ההסבר הוא, שהקדוש ברוך הוא מבקש לתור את הארץ – למסור רשמי תייר, ואכן, הרשמים הם נהדרים: "זבת חלב ודבש", אך העם, טוב היה לו בגלות, הם מחפשים את הרע, הם רוצים "לחפור" את הארץ, רוצים "לרגל" אותה, ובמחשבה כזו תמיד ימצאו פסול – "עז העם הזה", "ילדי הענק ראינו שם", זו מלכתחילה בגידה ברצון הקדוש ברוך הוא, ועל כן העונש הוא קשה – "במדבר הזה יפלו פגריכם". הראיה הנכונה היא – "וראה בטוב הארץ".

ל"ד. והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ (יג,כ)

והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ

ויל"ע כיצד מותר להם למרגלים לקחת הפירות מפירות ארץ ישראל, והלא של בני כנען הם, וגזל עכו"ם אסור.

ויש שרצו לומר ע"פ דברי המחנ"א שחידש דאין גזל עכו"ם אסור אלא דומיא דויגזול את החנית מיד המצרי, והיינו שלוקח את הגזילה ממנו בפניו, אמנם שאר גזילה וכגון היכא דנוטל הגזילה בלא שיידע זאת הנכרי שרי.

ותמוה מאד, דהא סוגיא ערוכה בפ"י (דב"ק קיג, ב) רב אשי הוה קאזיל באורחא, חזא שישא דגופנא בפרדיסא ותלי בה קיטופי דעינבי, אמר ליה לשמעיה זיל חזי אי דכותי נינהו אייתי, אי דישראל נינהו לא אייתי לי, שמע ההוא כותי דהוה יתיב בפרדיסא, אמר ליה דכותי שרי, א"ל כותי שקיל דמי ישראל לא שקיל דמי, הרי מבואר דר' אשי שרצה ליקח שיבשא מכרם הגוי ולשלם לו אסור נמי משום איסור גזל, הרי דגם בזה איכא איסורא.

וגם אין לתרץ דלקחו הפירות ממקום הפקר, דכבר נתבאר שאין מקום הפקר בלא בעלים, (ומה שלוקחים סכך או ערבות מגדות הירקון, אף שהקרקע שייכת לבעלים או למדינה, הוא משום דבעלים גופייהו ניחא להו שיזמרו עציהם). וי"מ שבזה גופא שנטלו הפירות עשו חזקה בארץ והוי הארץ שלהם.

ל"ה. הארץ אשר עברנו בה לתור אותה טובה הארץ מאוד מאוד
(יד, ז-ט)

הארץ אשר עברנו בה לתור אותה טובה הארץ מאוד מאוד. והביא אותנו אל הארץ הזאת וכו'. אך בה' אל תמרודו וכו'.

יש לדקדק, מהי סמיכות הכתובים שהארץ טובה היא מאד אך בה' על תמרודו.

ונראה, דהנה מבואר בחסד לאברהם (מעין ג' מין הארץ סוף נהר י"ב) וז"ל ודע כי אר"י אינה מכפרת על עבירות הנעשים בה כי אם אל השגגות בלבד, אבל אותן שבמזיד אינן נמחלין כ"א ביסורין וכו' עיי"ש, הרי מבואר דארץ ישראל מכפרת היא על השגגות שעושין ישראל ולא על המזידין.

ומעתה י"ל, דזהו טובה הארץ וגו' והביא אותנו וכו' דטובה הארץ אף לכפר העוונות, אך בה' אל תמרודו דלשון מרד קאי על עבירה שבמזיד, ללמדך

כי על החטאים שבמרידה אין כפרה ע"י מצות ישיבת אר"י וזהו שאמר אך בה' אל תמרודו.

ל"ו . אכנו בדבר ואורשנו ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו
(יד, יב)

יש לעיין, דהלא בב' פעמים מצינו גזירת כליה על החוטאים בישראל ח"ו, במעשה העגל ובחטא המרגלים, ועמד משה והתחנן עליהם וביטלם, אך מצינו חילוקי לשונות בין הגזירות, דבמעשה העגל אמר הקב"ה למשה זעתי הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול, ועמד משה וביקש באומרו זכור לאברהם ליצחק ולישראל וכו', ופרש"י שאמר משה דאם אינן ניצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול, ואם כסא של שלוש רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק"ו לכסא של רגל אחד'.

ואילו במעשה המרגלים אמר הקב"ה למשה כלישנא דקרא הכא, ולא מצינו כאן שמשה הזכיר זכות אבות ובא בטענת ק"ו מכסא של ג' רגלים דאינו עומד, אלא בא בטענה אחרת דאמרו הגויים מבלתי יכולת ה' להביא את העם וגו', וא"ל הקב"ה סלחתי כדבריך, ופרש"י בשביל מה שאמרת מבלתי יכולת ה'.

וקשה מדוע לא הזכיר משה כאן זכות אבות כפי שהזכיר בחטא העגל, וביותר דבחטא המרגלים נענשו בגזירת מ' שנה ופרש"י דהוא משום שלא יתחלל שמי במגפה לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם, לפיכך לא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא מעט מעט, ולכאורה לפי טענת משה בגזירה זו נענשו יותר מחטא העגל, דכאן יש אופן שלא יאמרו הגויים כן כשימותו במעט מעט, וודאי שנצטרך לזכות אבות ולק"ו מכסא הכבוד.

ונראה לומר, דיש חילוק בין ב' הגזירות שנרמזו בדברי רש"י בהם, דבמעשה העגל הגזירה היתה ז'אכלם' שחפץ היה ה' להשמיד את שונאי ישראל וממילא אעשה אותך לגוי גדול ולא יבוא אומה חדשה תחת כלל ישראל, ועלה בא משה בטענת אבות באומרו הרי הבטחת לאבות שעם

ישראל יהיה לנצח, ובן טען שאם כסא עם שלשה רגלים לא מתקיים ק"ו שכסא עם רגל אחת לא יתקיים, משא"כ במעשה המרגלים לא היתה הגזירה לכלותם, אלא 'אכנו בדבר ואורישנו' שחפץ ה' רק להכותם על חטאם, וביותר אמר למשה ואעשה אותך לגוי גדול ועצום ממנו, ופרש"י שאם תאמר מה יהא לשבועת אבות אעשה אותך לעצום ממנו שאתה מזרעם, נמצא שחפץ היה ה' להמשיך את שבועת האבות ע"י משה שהיה מזרעם שיגדל, ורק רצה להכותם על חטאם, ונמצא שלא היתה כאן מטרה לבנות אומה חדשה בכלל ישראל אלא המשך קיומו, ולכך לא טען משה לזכות אבות ולק"ו מכסא הכבוד, דהרי משה נתווסף לכסאם של ג' האבות ואינו כסא של איש אחד בדוקא.

ל"ז . סלח נא לעוון העם הזה כגודל חסדך וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה (יד, יט)

ומהראוי ליתן שימה, דקודם (פסוק יח) פתח בהזכרת י"ג מידות ואמאי לא המשיך גם נוצר חסד לאלפים להזכיר זכות אבות וע"י ברמב"ן מש"כ בזה.

והנה כתיב (בראשית טו, יג-טז) כי גר יהיה זרעך וגו', ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ואתה תבא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה, ודור רביעי ישובו הנה, ע"כ.

ויש לדקדק דמתחילה דיבר מענין זרעו דור רביעי וגו' ועבר לענין קבורת אברהם וחזר שוב לדבר מזרעו ודור רביעי וגו', דלכאורה הוא המשך לריש הדברים ואמאי הפסיק לדבר מענין קבורת אברהם, אמנם רש"י פירש ודור רביעי דקאי אכלב בן יפונה שהוא דור רביעי והיה מבאי הארץ,

והנה לעיל עה"פ (יג, כב) ויבא עד חברון כתב רש"י, כלב לבדו הלך ונשתטח על קברי אבות, ואשר לפ"ז אפשר בביאור הפסוקים, דאתה תבא אל אבותיך היינו שיקבר בחברון ועי"ז ודור רביעי ישובו הנה שישוב כלב להשתטח על קברו וע"י כך ינצל מן המרגלים, ונמצא דישובו הנה הכוונה לחברון,

והנה מצינו שבכדי לעורר זכות אבות היו מזכירין חברון שזהו מקום מנוחתם וכדתנין תמן (ירושלמי יומא פ"ג ה"א) האיר פני כל המזבח עד שבחברון וכו' ולמה עד שבחברון וכו' בא להזכיר זכות אבות ע"ש. והנה משה אמר ממצרים ועד הנה דבזה רצה להזכיר זכות אבות דהנה קאי אחברון כמש"נ, והכ"נ י"ל דהזכיר משה באמרו עד הנה זכות אבות שבחברון.

ל"ח . והעמלקי והכנעני יושב בעמק (יד, כה)

וברש"י אם תלכו שם יהרגו אתכם מאחר שאיני עמכם, ע"כ. ויש לשאול דהא לא מצינו קודם לכן ששאל על יציאה למלחמה, שהרי על מלחמה צריכים לישאל, ואמאי הודיעם זאת ללא שאלתם.

ונראה לומר, דהנה בעצם שילוח המרגלים יל"ע מה חטא היה בכך, דהלא גם אצל יהושע מצינו ששילח מרגלים ולא נחשב לגביו חטא.

ונראה עפמ"ש"כ רש"י (דברים א, ח) עה"פ באו ורשו את הארץ, אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה, ואילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכים לכלי זיין, ע"כ. והיינו דמעיקרא בדרך כניסתן לארץ לא מיבעי כלל למלחמה רק בואו ורשו בלבד וה' ילחם לכם, ובזה האופן הא לא בעינן למרגלים כלל שהם מענין המלחמה, אולם אחר ששלחו מרגלים הרי שמעתה ביאתן לארץ היא באופן של מלחמה, ומדרכי המלחמה הוא שילוח מרגלים ג"כ ומשום כן לגבי יהושע ל"ש שיחשב לחטא דבמלחמה איירי ושפיר עבד,

ולפ"ז יש לבאר הא דכתיב והעמלקי והכנעני וגו' דעד עתה לא היו צריכים לאזהרה כלל כיון שהיו בדרכם על הארץ לנחול אותה בלא מלחמה ולא היו צריכין לכלי זיין, אולם לאחר חטא המרגלים שלא האמינו שינחלו את הארץ בלא מלחמה ושלחו מרגלים, עתה נשתנה דינם לנחול את הארץ במלחמה, ולזאת הזהירם כעת שעתה אינו עמהם במלחמתם.

ל"ט. במספר הימים אשר תרתם את הארץ (יד, לד)

ואותי יום יום ידרשון

מצינו סיפור בגמרא, ושייך הוא לפרשתנו, ויותר מכך – שייך הוא לנו, לכל אחד מאיתנו! וזה הסיפור: רב אידי, אביו של רבי יעקב, רגיל היה ללכת רגלי מביתו לישיבתו של רבי יוחנן, מהלך שלושה חודשים! יצא מביתו לאחר חג הסוכות, והגיע באמצע החורף. שעה יום אחד בישיבה – וכבר הוצרך ללכת חזרה, כי הבטיח לאשתו שבליל הסדר יהיה בביתו! יצא מביתו לאחר חג הפסח, הגיע לישיבה באמצע הקיץ, למד יום אחד, והוכרח לשוב על עיקבותיו. כי הבטיח לאשתו להיות בחגים בביתו!

היו התלמידים מזלזלים בו: מה אפשר כבר ללמוד ביום אחד, ולמענו לשהות בדרכים חצי שנה! והיו קוראים לו "בר בי רב דחד יומא": תלמיד ישיבה ליום אחד... נפגע, והקפיד. חשש רבי יוחנן שבני הישיבה יענשו בהקפדתו! פייסו, ודרש בישיבה: כתוב "ואותי יום יום ידרושון, ודעת דרבי יחפצון" – לומר לך, שכל העוסק בתורה אפילו יום אחד בשנה, מעלה עליו הכתוב כאילו עסק בה כל השנה כולה. וכן במידת פורענות, דכתיב (בפרשתנו): "במספר הימים אשר תרתם את הארץ". וכי ארבעים שנה חטאו, והלא ארבעים יום חטאו! אלא לומר לך, שכל העובר עבירה אפילו יום אחד בשנה, מעלה עליו הכתוב כאילו עבר כל השנה כולה!

ויש להבין: אדם הולך שנה פחות יום ולומד יום אחד – יום זה חשוב כשנה. כי כל השנה היתה כהכנה לאותו יום. ואם ילך שנה פחות יומיים וילמד יומיים? לכאורה יחשב גם לימודו כשנה. שהרי מי שלומד כל השנה, גם לו תחשב שנה של לימוד. הלא כן? אך לא – שהרי הביאו ראיה מהמרגלים, שהלכו ארבעים יום ונחשב להם לארבעים שנה. הרי שהלומד שלוש מאות ימים בשנה מקבל שכר כשלש מאות שנים! על כל שעת לימוד מקבלים איפוא שכר כחודש שלם, ועל כל שתי דקות – כיום לימוד! כמה יקרה איפוא כל דקת לימוד!

מ'. ולא יהיה כקרח וכעדתו (יז,ה)

התורה מזהירה אותנו מפני כל שותפות בעניני מחלקת, והנה גם בתוך המחנה פנימה יש רבים הנכשלים בעוון המחלקת, בשונה מעברות אחרות. אמר על כך הרב שטינמן שליט"א, כפי שמובא בחוברת "מזקנים אתבונן":

"יש נבלות וטרפות שאנחנו אוכלים שנאת חנם, מחלקת וכל הענינים שבין אדם לחברו. בזמן האחרון התרבו כל כך יתומים ואלמנות, מי יודע אם לא בעוון המחלקת ארע כל זאת?...".

אמנם מוסיף הרב שטינמן פעמים רבות אנו רואים כי הנענש עצמו לא חטא במחלקת, ובכל אפן הוא נענש מפאת שתי סבות:

האחת מדין ערבות שכל ישראל ערבים זה לזה, ולכן גם מי שלא חטא נענש, והשניה משום שיתכן שלעתים שמע על המחלקת ונהנה ממנה, או לחלופין, הוא מקבל את הדברים ועל ידי כך משתיך למחלקת, על אף שהוא איננו הגורם שלה

מ"א. "שֶׁלַח לְךָ אֲנָשִׁים וַיִּתְּרוּ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמִטָּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלְחוּ כָל נָשִׂיא בָהֶם" (י"ג, ב')

אומר רש"י: למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים? לפי שלקתה על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר. וכי דומה דיבה על עצים ואבנים ללשון הרע שדיברה מרים על משה? אלא עיקר חטאם של המרגלים היה בהתייחסותם אל ארץ ישראל כאל עצים ואבנים, ולא כאל דבר שיש בו נשמה. בארץ ישראל יש רוח חיים, והיא תובעת את עלבונה מן המוציאים עליה דיבה, ומקיאים מתוכה את החוטאים המטמאים אותה במעשיהם, כנאמר (ויקרא יח, כה): "ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה". המרגלים ראו כיצד לקתה מרים שדיברה ללשון הרע על משה איש האלוהים, לא לקחו מוסר, והוציאו דיבה על ארץ ישראל – ארץ האלקים.

מ"ב. "וַיִּסְפְּרוּ לוֹ וַיֹּאמְרוּ בְּאָזְנוֹ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁלַחַתְנוּ וְגַם זָבַת חֶלֶב
וְדָבַשׁ הוּא וְזֶה פְּדִיָּה" (י"ג, כ"ז)

כל שסיפרו אמת היה, ולא בדרו המרגלים דבר מלבם. אלא שאין שקר גדול יותר
מאשר "אמת" שטחית, והיא ראיית ארץ ישראל במראה עיניים בלבד, ומתוך
שיקול של "אפס כי עז העם הישב בארץ". את ארץ ישראל יש לראות באמת
עמוקה יותר, אמת של אמונה בהבטחת ה'. על המרגלים הוטל לתור את הארץ
"אשר אני נתן לבני ישראל", וחטאם היה שטחו עיניהם מלראות אמת זו.
(נפלאות חדשות).

רבי מנחם מנדל מקוצק היה אומר: המרגלים דיברו אמת, ואף על פי כן פשעו
וחטאו. ללמדנו שלא כל דבר שאינו שקר אמת הוא, ולא כל מי שאינו שקרן הוא
איש אמת.

4. מיצירתם וממורשתם הרוחנית של רבותינו

מאת הרב פרופ' משה עמאר שליט"א יו"ר מכון "אורות יהדות המגרב"

רבינו הגדול רבי יהודה אבן עטר זצוקללה"ה

וזיע"א ועל כל ישראל, אבי"ר

תולדות רבנו הקדוש

משפחת אבן עטר היתה בין המשפחות המיוחסות ביהדות מרוקו, מתוכה יצאו תלמידי חכמים דור אחרי דור: גדולים בתורה וביראה, פוסקים ומקובלים, שלא כולם ידועים לרבים. מתוכם נזכיר את מו"ר הרה"ג המקובל האלקי רבינו חיים בן עטר זצוקללה"ה וזיע"א בעל 'אור החיים' הק' וחיבורים נוספים גדולים ועצומים, המאור הגדול אשר אור תורתו זרח בכל קצווי תבל. ואת בן דורו הקשיש ממנו, אשר נמנה על החכמים אשר כתבו הסכמה לחיבורו של רבי חיים 'חפץ ה' היה מו"ר אריא דבי עליאו המלומד בנסים כמוהר"ר רבי יהודה אבן עטר זצוקללה"ה וזיע"א. ראש אבות בתי הדין בעיר גדולה של חכמים ושל סופרים העיר פאס, ונחשב לגדול ההוראה והפסיקה ובדורות הבאים בכל ארצות המערב.

רבינו יהודה אבן עטר נולד באלול שנת תט"ו (1655) בעיר פאס, למד תורה לפני הרה"ג רבי מנחם סירירו ורבי וידאל הצרפתי זצ"ל.

כבר מצעירותו התמסר ללמוד תורה וללמדה לאחרים, ונמנה על מרביצי תורה הגדולים בדורו. הוא זכה לגדל עשרות תלמידי חכמים, מתוכם נזכיר את הרה"ג ר' שמואל בן אלבאז זצ"ל, חברו של מו"ר ה'אור החיים' הק', אשר רבי חיים כותב עליו, שהוא לא כתב שום חידוש בחיבורו 'פרי תואר' ללא התייעצות עם רבי שמואל שהוא 'לבש מ"ח מידות שהתורה נקנית בהם'.

בהיות רבינו יהודה כבן ארבעים שנה נבחר לכהן כדיין בבית הדין עם רבותיו הנ"ל. ובשנת תס"ד התמנה לאב בית הדין, גם לאחר שבתו על כס הרבנות המשיך להרביץ תורה בתלמידיו ביתר שאת ויתר עוז. ולצרכי פרנסתו למד את מקצוע הצורפות, ושמר יצא לתהילה כצורף זהב מומחה,

העושה מלאכתו בנאמנות בין ליהודים ובין לגויים. עד היום נמצאים בידי ערבים מיוחסים בפאס, טבעות ונזמים שמסורת בידיהם שהם מעשה ידיו. תכשיטים אלו יקרים מאוד בעיניהם, ומשמשים להם לסגולה כקמיע מומחה. ואולם רבינו עשה את לימודו עיקר ואת עבודתו טפל. סיפרו עליו שמדי בוקר היה פותח את חנותו, וכשהיה מרויח שיעור פרנסת אותו היום, היה קם, סוגר את חנותו והולך לבית המדרש.

התקופה שבה חי ופעל מוהריב"ע, היתה ברובה הגדול תקופת סבל ומצוקה ליהדות מארוקו. בתקופה זו שלט המלך מולאי איסמאעיל שמלך בין השנים התל"ב-התפ"ח (1672-1727), שליט נמרץ שעלה בידו לאחד ולגבש את המדינה ולהשליט בה סדר ובטחון. כדי להתגבר על התקוממויות והתמרדויות הקים לו גייס המורכב מעבדים שחורים, הידועים בנאמנותם ובמשמעתם העיוורת. לחיזוק בטחונו הוא הקים בעיר מכנאס את ארמונו, את המבצר ואת רובעי המנהל והצבא, דבר שהצריך תקציבי ענק וכח אדם עצום, אותם היתה האוכלוסיה צריכה לספק. עקב כך הכבידו הוא ומקורביו את עול המסים וההטלות על היהודים בכלל, ועל יהודי העיר פאס בפרט.

ואולם, דוקא תקופה קשה זו, היתה תקופה של פריחה ושגשוג רוחני ליהדות מארוקו בכלל, וליהדות פאס בפרט. ולמעשה זו תקופת הזוהר של הקהילה היהודית בפאס במאות השנים האחרונות. בתקופה זו פעלו מאות רבנים בערי מארוקו ועשרות מהם בעיר פאס. היצירה הרבנית במארוקו, הגיעה לשיאה, יצירות רבות ומגוונות התחברו בכמה מערי מארוקו באותה עת, בכל מקצועות היהדות: פרשנות המקרא והתלמוד, פרשנות ההלכה והשו"ת, דרוש ומוסר, שירה וקבלה.

רבנו כפוסק הלכה

רבינו מוהריב"ע המכונה בתואר הנעלה: "ארב"י לקב"ר" [=רבינו הגדול], פנו אליו בשאלות הלכה ובעניינים ציבוריים מכל רחבי המדינה ומחוצה לה. הוא היה בין הרבנים הבולטים ביותר שחיו בתקופה זו, ואשר הטביעו

את חותמם על הספרות הרבנית ההלכתית שנוצרה במארוקו במשך הדורות הבאים.

כבר בימי חייו היו פסקיו של רבי יהודה, מקובלים על כל חכמי מארוקו ללא ערעור, מתוך הכרה מלאה בגדולתו בתורה, באישיותו ובסמכותו הרוחנית. כמעט כל חכמי דורו, הרבו להתכתב עמו בענייני הלכה: הן בהפניית שאלות והן בבקשת חוות דעתו והסכמתו על פסקים שכתבו. מאות רבות של שאלות בנושאים מגוונים הופנו לרבינו יהודה, מחכמי פאס ומחכמי קהילות מרכזיות במרוקו, כגון צפרו, מכנאס, סאלי, דבון, תיטואן, ועוד. השאלות הן בנושאים שונים מארבעת חלקי השו"ע, כאשר דיני ממונות תופסים מקום בראש.

חכמי התקופה, ראו ברבינו את הסמכות ההלכתית העליונה. כפי אשר התבטא עליו היעב"ץ בחייו ולאחר פטירתו: 'שהיה אב"ד וגדול הדור בכל ארצות המערב ואפשר גם בארצות המזרח. וכבר אמרו החכם מופלג בדור אין להסב לפניו בפ' ערבי פסחים ומבטלים מצות הסבה'. ויש לציין שבתקופה זו חכמי מארוקו לא נהגו להפריז בתוארים.

רבינו היה מעורה היטב בכל הנעשה בקהילה, ועינו היתה פקוחה תמיד להבחין בכל דבר הטעון תיקון. על כך יעידו התקנות הרבות בנושאים שונים שתיקן הוא ובית-דינו, העולות במספרן על תקנותיהם של בתי-הדין שקדמוהו ושבאו אחריו. התקנות בענייני מסים, מסחר, להלן דוגמאות מתקנות המגבילות בהוצאות למסיבות וחיזוק משמרת הצניעות. מאחר שהוצאות למסיבות: ברית מילה, בר מצוה או חתונה היו רבות. ואפילו אלה שאין ידם משגת, היו נאלצים מחמת הבושה ולחץ חברתי להכנס לחובות, בהלוואה בריבית מגויים, כדי לערוך את המסיבות כמו כולם. ונמצא הציבור ברוב הזמן שקוע וטרוד בבעית החובות. רבינו מוהריב"ע ובי"ד תיקנו תקנה המחייבת את כל בני הקהילה, יחד עשיר ואביון, לצמצם ולהגביל את מספר המסיבות לכל מאורע, את מספר המוזמנים למסיבות, ואת התפריט המוגש למוזמנים.

בנוסף לכך תיקן תקנות שנועדו לסייג ומשמרת לצניעות יתר בחתונות, ובימי חול המועד, שעה שהאנשים לא עובדים ומתרבים המפגשים והיציאה לבילוי בחיק הטבע של משפחות רבות.

יחסו לציבור

רבינו מוהריב"ע רגיש היה מאד לסבלו של הציבור. בשנות הבצורת תפ"א-תפ"ד כאשר גבר הרעב, רצו חכמי מכנאס רבי יעקב אבן צור ורבי משה בירדוגו, להכריז תענית ציבור חמור, ולהוציא ספר תורה לרחובה של עיר. הם פנו לבקש את הסכמתו של רבינו, ואת השתתפותה של קהילת פאס בתענית זו. בתשובתו נמנע לגזור תענית, בטענה שדי והותר לציבור בסבל בו הוא שרוי, הן מצד פגעי הטבע והרעב, והן מצד היטלי השלטונות: 'כל זה ראיתי ונמנעתי כל הימים האלה מלהוציא ספר תורה, רק יוצאים לבית הקברות זועקים ומתחננים...!'

ביתו של רבינו היה פתוח לרווחה לפני כל שואל ומר נפש, אנשים ונשים, אלמנות ויתומים. בהם אלה אשר בקשו את עזרתו והמלצתו לשם מגביות, או כאלה אשר בקשו להעזר בכח סמכותו ובקשריו מחוץ לעיר, כדי לסייע להם בענייניהם, או לפתור את בעיותיהם במקומות אלה. לכולם נענה בחיוב; ויעידו על כך עשרות האגרות בכתב-ידו שהגיעו לידינו, שמהן עולה חיבתו ומסירותו לכל יחיד מבני הקהילה. הוא לא חס על כבודו כשמדובר בעזרה לזולת. והקהל גמל לו בהוקרה ובהערצה.

בימי החגים היו כל בני העיר נוהרים להקביל את פניו. עם גמר התפילה, נוהג היה הציבור בכל אחד מבתי הכנסת ללכת לביתו של רבינו, לנשק את ידו ולקבל את ברכתו. למרות הטורח הרב, היה רבינו מקבל את כל הקהל באהבה. מרוב עייפות היה שם כרית על ברכיו ומניח עליה את ידיו, ומי שנכנס מנשק את ידו ומקבל את ברכתו.

רחשי ההוקרה שהגו לרבינו מצאו את ביטויים בתקנה שתיקנו בפאס בשנת תק"ב (1742), שמונה שנים אחרי פטירתו. בה קבעו שכל אלה שיש להם בעיר שררה על השחיטה ועברו לגור במקום אחר, אינם זכאים

ליהנות ממנה, 'כל זמן שלא חזרו למקומם. חוץ מהחכם בה"ר עובד בן עטר נר"ו, שאף אם ח"ו יהיה בסוף העולם, חל כבוד מרנא ורבנא הרב המובהק אביו זצלה"ה.

גם השלטונות היו מודעים להערצה שרחש הציבור לרב. לכן כשרצו ללחוץ על הקהילה להמציא להם מיד את ההיטלים הכבדים שהטילו עליה, היו באים לאסור את הרב, ביודעם שהציבור יעשה הכל לשחררו, ובעד שחרורו ישלמו כל סכום. וכך מעיד רבי יעקב אבן צור: 'זכבר רשום בזכרוני שאז באייר התפ"ב בהיותי דר במכנאסא, הלכו פרשים ממכנאס לפאס לתבוע המס, והיו ראשי הק"ק טמונים. והיו הפרשים הולכים אל הרב ז"ל ומצערים אותו, אולי יחושו לכבודו ראשי הק"ק ויצאו אליהם. מסופר כי באחד המקרים, אף הושלך רבינו מוהריב"ע לגוב אריות וניצול, והיה קידוש שם שמים ברבים.

גם הגויים תושבי העיר, הוקירו מאוד את הרב. דברים רבים מצאנו כתובים, על האימון הרב שנתנו אלה ביושרו ובכושר שיפוטו של הרב, בדין ודברים שהיה להם עם יהודים.

פטירת רבינו ומקום קבורתו

רבינו מוהריב"ע נפטר ביום ג' י"ט בסיון התצ"ג, בהיותו כבן שבעים ושבע שנה. במותו נשאו עליו הספדים וחוברו עליו קינות, כל ימי השבעה. מיום השבעה עד לשלושים, קבעו לזכרו דרשה בצבור פעמיים בכל יום אחרי תפילת שחרית ואחרי תפילת מנחה.

הדרשנים היו תלמידי חכמים מהעיר ומחוצה לה. מהדרשות שנשאו בפטירתו של רבי יהודה, ידועה לנו דרשתו של רבי שמואל בן זקן: 'דרוש שדרשתי כשנתבש"ם הרב הגדול מורינו ורבינו נר המערבי כמוהה"ר יהודה בן עטר זלה"ה. הקינות מתארות את אישיותו של הרב, מידותיו הנעלות, גדולתו בתורה וגודל האבידה. על ימים אלה מספר רבי יעקב אבן צור:

ובתוך ימי אבלו של הרב הנז', ראיתי בחלומי שהייתי עסוק בהספדו והייתי מקונן איזה קינות. ובא לפני חכם אחד ויגער בי, ויאמר לי האם בקינות כאלה ראוי להספיד אדם גדול כזה. ואען ואומר ובאיזה קינות ראוי להספידו, ויהיה כמשיב, היה לך להכין קינות של זהב וכסף, ולקונן עליו כפי ערכו וכבודו. ולמחר בזוכרי החלום, יסדתי את הקינה וסגרתי בתייה בפסוקי זהב'.

עם פטירתו של הרב, הפך קברו למקום שיח ותפילה בעת צרה לציבור ולכל מר נפש. כך למשל בשנת תצ"ז כשהיתה עצירת גשמים בפאס, עלה הציבור ביום י"א באדר תענית אסתר, לבית הקברות, כפי שמצאנו כתוב: '...והלכנו לפני קבר של הרב הגדול ז"ל וקרינו שם גם כן קצת סליחות. ועמד כמהר"ר שלום אדרעי ודרש...'.

חיבוריו

רבנו מוהריב"ע השאיר חיבורים רבים, מהידועים לנו: 'שיר ומכתם' שירה דידקטית על הלכות שחיטה לפי משנה תורה להרמב"ם, והלכות טריפות על פי הטור והשולחן ערוך. מאות רבות של פסקים ותשובות, בתחום זה רבינו הטביע את חותמו בהלכה ובפסיקה של חכמי מארוקו. מאז ועד עתה, אין לך קובץ תשובות מחכמי מארוקו, שאינו נזקק לפסקין ותשובותיו עשרות פעמים בכל נושא. בשנת תשמ"א קיבעתי תשובות רבינו בענייני או"ח ויו"ד, חלקם מכתב ידו, וחלקם עפ"י העתקות שונות שהגיעוני, והדפסתים בשם 'פסקים ותשובות לרבינו יהודה בן עטר זצ"ל, ח"א, וכן ההדרתי את 'שיר מכתם', שניהם פורסמו בהוצאת מכון ירושלים. ובידי עוד מאות תשובות השייכות לענייני אבה"ע וח"מ.

ספר מנחת יהודה

דרשות לתורה, ערוך לפי סדר הפרשיות, דרשה אחת לכל שבת. נושא הדרשה, מאמר חז"ל מהספרות התלמודית או המדרשית שתוכנו קרוב לאחד מהנושאים הנזכרים בפרשה. בתוך הדרשה משלב רבינו פסוקים מהפרשה, ומפרשם. הספר נדפס לראשונה במכנאס בשנת ת"ש (1940).

ע"י ד"ר רפאל ברוך טולידאנו מחו"ר מכנאס, שגם הקדים דברים בשבח המחבר וספרו. זוכה למהדורה נוספת בשנת תש"ס על ידי הוצאת 'אהבת שלום'. אנו ההדרנו את 'מנחת יהודה' מהדורה ב מכתב יד.

מתוך העיון בדרשותיו שבחיבורו 'מנחת יהודה', נגלה פרטים על אשיותו, אצילותו וטוהר מידותיו של רבינו. נדגים זאת בנושא הרבצת תורה.

התורה תופסת מקום מרכזי בדרשותיו. הדרשה לפרשת במדבר, הקדיש אותה לגודל חשיבות המלמד תורה לאחרים. במארוקו היתה נהוגה השררה בכל השירותים הדתיים, משליחי צבור ועד לרבנים ודיינים. לכן היו חכמים שהעדיפו להקדיש זמן יותר ללמד בני משפחתם, כדי להכשירם למלאת את מקומם. ולא ששו ללמד בני משפחות מיוחסות אחרות, כדי שלא יתחרו בהם בתפקידים. מסיבה זו היו כאלה שהעדיפו ללמד בני עמי הארץ, ולא בני חכמים. מאידך, היו שהשתדלו פחות בלימודם של בני עמי הארץ, מחשש שלימודם לא יעלה יפה ולא יתמידו בו, כי ברא כרעא דאבוה. ואת זה רמז רבינו בפרשו את הכפילות שבדברי רבי שמואל בר נחמני 'כל המלמד את בן חברו תורה זוכה ויושב בישיבה של מעלה'. ו'כל המלמד את בן עם הארץ תורה, אפילו הקב"ה גוזר גזירה מבטלה בשבילי' (ב"מ פה ע"א). 'א' האם קיים הבדל ביניהם. ב' אם כן, צריך להיות השינוי בשכר מקביל להשקעה, ובמה! להלן ציטוט מדברי רבינו מוהריב"ע:

'אבל ידוע שמטבע בני האדם להתקנאות כאשר יהיה לתלמיד חכם איזה בן מבלי ילמדוהו, כי אמור יאמרו מחר ימלא מקום אבותיו וישיג גבולנו, כי קנאה חמת גבר, ולא יאבה לזה. וכאשר השלם הלז יושב ומלמד בן חבירו תורה מבלי קנאה רק יגדיל תורה ויאדיר, הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, מדה כנגד מדה. והוא שמלבד שזוכה לראות הוא יוצאי חלצין ממלאים מקומו, ולא יחוש לאיש הלזה שלימד פן מה יטול מקומו, רק יזכה לראות יוצאי חלצין ממלאים מקומו, ומלבד זה יושב בישיבה של מעלה, מקום שאין שם לא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, מדה כנגד מדה.

ולפי טעם זה היה עולה על הדעת, דהמלמד את בן עם הארץ דאין לו נחלת אבות ואין חששא ממנו פן מה יסיג גבולו, אין לו שום שכר בזה בעולם, מאחר שלא היה לו מונע. לזה מיד אמר וכל המלמד את בן עם הארץ תורה אפילו הקב"ה גוזר גזרה הוא מבטלה. כלומר נהי נמי דלא היה לו מונע, מכל מקום איכא חד גיסא, והוא דאע"ג דהיה אביו עם הארץ וזה היה לו ממה שנגזר עליו בעת יצירתו [עפ"י נדה טז ע"ב], ולפי זה הרואהו מלמד לבנו תורה, יהיה דבר זה כמו זר נחשב לו, לאמר, ריקא מה אתה מלמד לאיש כזה, ומה שהוציא אביו מעסק התורה יוציא גם זה, סבור אתה שיקנה איזה שלימות, סוף סוף ידמה לאביו ויבעוט בך. ועם כל זה השלם הזה מלמדו, באופן שתאלמנה שפתי שקר שהיו מרננים לאמר שכמו שאביו היה עם הארץ ממה שנגזר עליו, אפשר גם כן כמוהו, כי כל מיין דומה למינו. הנה שכרו אתו שגם הוא יהיה, שאפילו הקב"ה גוזר גזרה מבטלה בשבילו, על היותו מוציא יקר מזולל'.

ואמנם בבית מדרשו של רבינו היו תלמידים מגוונים: בני העיר והבאים מבחוץ, כולל ממרחקים עצומים. בני מיוחסים שהתורה עוברת אצלם מדור לדור, וכאלה שאבותיהם לא היו תלמידי חכמים. את כולם רבינו ראה כבניו, וכאחים בני איש אחד. במידה אחת התייחס אליהם, קירבם והרעיף עליהם אהבה ללא גבול, והכל היה שלא על מנת לקבל פרס.

אכן עמלו נשא פרי, ומבית מדרשו יצאו תלמידי חכמים ומורי הוראה מכל מגוון תלמידיו. די לציין שהרה"ג רבי כליפה אבן מלכה זצ"ל, טילטל עצמו מהעיר סאפי לפאס, מרחק של מאות קילומטרים, בתנאים של אותם הימים, כדי ללמוד תורה בישיבתו של רבינו. רבי כליפה, בחיבורו מזכיר תקופה זו בערגה והתרפקות, תוך ציון לטובה, מה שפעל רבינו למענו ולמען חבריו, מרוב דאגה וחיבה.

סיכום

הרבה מסופר על קדושתו של רבינו מוהריב"ע, על חסידותו, ענוותנותו, גדולתו בתורה ועל הנסים שקרו לו, הן בחייו והן לאחר מותו, ותקצור היריעה מהכיל הכל. הרה"ג רבי שלמה אבן צור זצ"ל, מחכמי פאס מלפני

כמאה וחמישים שנה, כותב בזה הלשון: 'שמעתי באומרים לי כי מורינו הרה"ג מוהריב"ע נגלה אליו אליהו ואפילו משרתת שלו ראתה אותו וכו'.

ומן הראוי להביא דברי רבינו החיד"א, שכתב עליו בחיבורו 'שם הגדולים', שהם מעט המחזיק את המרובה: 'מוהר"ר יהודה בן עטר הרב הגדול והקדוש אב בית דין ור"מ בעיר פאס חיבר פירוש למדרש רבה בכתב יד. ושמעתי מרב אחד הי"ו שהוא סולת נקיה והרב ז"ל היה מלומד בנסים וכמה נפלאות אזני תשמענה שאירעו לו, הן בעודנו חי וגם אחרי פטירתו, הן למתפלל על מצבתו, הן לנשבע בשם הרב ז"ל, וכיוצא נפלאים. ושמעתי מפי רבנן קדישי חכמי המערב, כי היה איש האלהים קדוש, ולא נהנה בכבוד תורה ולא קבל הספקה מהקהל. והשליכו המלך לגוב אריות וניצול, אחר שנשאר שם יום ולילה, והיה קידוש ה' גדול. והיו נשבעים אפילו גויים בו, והנשבע על שקר ימות. ועוד נפלאות שמענו ונדעם, הן בעודנו חי ואף כי אחרי מותו למשתטח על מצבתו, תנצב"ה וזי"ע'.

מכון להנחלת מורשת יהודי ספרד וצפון אפריקה ולהפצת יצירתם הרוחנית

יומא דהילולא ועיון במשנת
 רבנו הגדול, גדול החכמים המלובן
מו"ר רבי יהודה אבן עטר זצוקלה"ה זי"ע"א
 ראב"ד העיר פאס וראש חכמי מרוקו

במעמד רבנים, ראשי ישיבות ואישי ציבור
 אשר יתקיים אי"ה ביום ראשון י"ז סיון תשע"ד (15.6.14)
 באולמי חדוה - היכלי דינו דימונה.
בשעה 19:30

* שירה ופיוט עם סולני האנדלוסית יובל איבגי הי"ו ולהקתו
 , מכירת ספרים הוצאת המכון במחירים מוזלים במיוחד לכבוד הילולא

הציבור מוזמן - הכניסה עם הזמנה
 השתתפות: 70 ₪

0338

כעתירת הגלמוד מחברו

ע"ה משה עמאר הי"ו

בלא"א שלמה ומ"א רחל נ"ע

5. בין אדם לחבירו , מושגים ביהדות ודמויות
חשובות בהיסטוריה היהודית

5.1. בין אדם לחבירו

שמירת הלשון – לשון הרע כלל י' – שבעה תנאים להיתר
א. היתר לספר

אם אדם ראה אחר שעשה נזק כלשהו לחברו (אפילו שהוא בודד ראה
ואין שני עדים) מותר לו לספר, אך בתנאי שיתקיימו 7 תנאים.

ב. שבעת התנאים:

1. צריך לראות בעצמו ולא לשמוע מאחרים.
2. צריך לעיין היטב במקרה, לראות אם הוא אכן נחשב לנזק אמיתי
ולא סתם נראה כך.
3. צריך לנסות להוכיח את המזיק, אולי יחזור בו וישיב את הנזק.
4. הסיפור צריך להיות מדויק ללא שום תוספות של המספר, אשר
מוסיפות לעוולה שנעשתה.
5. צריך שכוונת המספר תהיה לתועלת. אם יש למספר הנאה כלשהי
מן הסיפור אזי אסור לו לספר למרות שכל התנאים מתקיימים.
6. אם יש אפשרות לפתור הבעיה ללא סיפור לשון הרע, אזי אסור

לספר לשון הרע

7. אם כתוצאה מהסיפור יגרם למזיק נזק רב יותר מאשר אילו בית דין היה פוסק לרעתו, גם אז אסור לספר.

ג. החפץ חיים מוסיף שגם אם מתקיימים כל הכללים לעיל, אבל המספר חוטא כמו המסופר, אזי עדיין יש לתהות אם הכללים אכן מתקיימים, ולא מדובר כאן פשוט בשמחה לאיד של המספר.

ד. התועלת המוזכרת בסעיף ב' 5. מתייחסת לסוגי תועלת שונים:

– החזר נזק,

– החזרת אנשים מדרך רעה.

אבל אם לא תבוא שום תועלת.

למשל: לשומעים לא אכפת מרעיון דומה שיעשה, אזי אסור לספר כיוון שהם עוד עלולים להגדיל מחלוקת בנושא זה.

ה. אם אדם רואה אחר, אשר מספר לשון הרע, מותר לספר זאת אם יש בזה תועלת. אבל אם האדם המסופר עדיין לא שמע את הסיפור אודותיו, אזי אסור לספר כיוון שכך זה יגיע לאוזניו.

דוגמא: ראובן סיפר לשון הרע על לוי.

שמעון רוצה להודיע זאת ברבים כדי להפסיק את ראובן מלדבר לשון הרע (נניח שזה לשם תועלת)

אסור לשמעון לספר זאת אם לוי עדיין לא שמע את שראובן סיפר עליו.

ו. בהמשך לסעיף הקודם, קורה ששמעון יכול למנוע נזק מלוי אם יקדים לספר, במקרה כזה מותר לספר למרות שעדיין לוי לא שמע על כך.

ז. התנאי השלישי דורש שנוכיח את המסופר לפני שמספרים עליו לשון הרע לתועלת. תנאי זה קיים רק במקרה שיש סיכוי לתוכחה, אבל אם לא

אזי ניתן לספר. החפץ חיים מציע לספר זאת לפני שלושה (להם אסור לקבל זאת כאמת) כדי שלא יראה שהוא פוחד שהעניין יגיע למסופר.

ח. הצורך להוכיח לפני שמספרים לשון הרע (תנאי 3), קיים אם אין חשש או פחד מפני האדם אותו רוצים להוכיח. אם מדובר באדם אלים אזי כנראה שלא צריך להוכיח.

ט. אם המספר הוא אדם הגון, אזי הוא יכול לספר לפני פחות משלושה כיוון שלא נחשוד שהוא משקר.

י. דיני סיפור לשון הרע שווים במצוות שבין אדם למקום למצוות שבין אדם לחברו. אבל במצוות שבין אדם למקום אסור לספר מיד בפעם הראשונה שרואים את המסופר עובר עליהן, אפילו לשם תועלת, אלא צריך לראות שהמסופר עובר עליהן מספר פעמים ולא באופן מקרי.

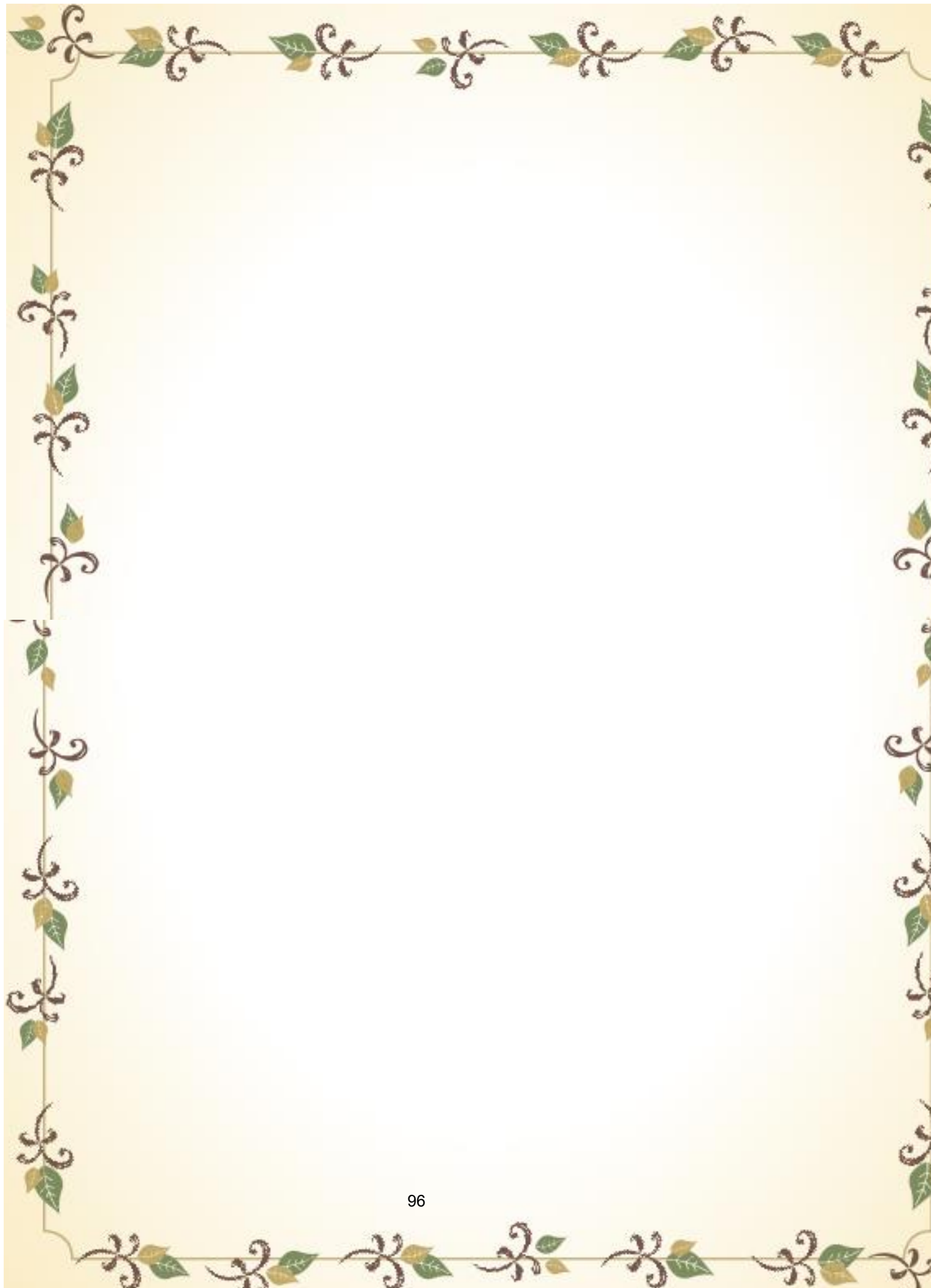
יא. אסור לספר על שותפות שהתפרקה, ותוך כדי הסיפור להשמיץ את השותף (למרות שהמספר יודע שאיננו משקר), כיוון שאין שום תועלת מכך ואפילו יש למספר הנאה מכך (תנאי 5).

החפץ חיים מדגיש שגם אם תהיה תועלת לאחרים מסיפור זה עדיין אסור לספר בגלל הנאת המספר.

יב. אסור לספר על אחד שלא הסכים לעשות עמו טובה כמו: הלוואה, צדקה או הכנסת אורחים.

יג. אם המספר מניח שתצא לו טובה אם יספר על נזק שנעשה לו על ידי המסופר, אזי מותר לספר. למשל: המסופר יחזיר גולה שלקח מן המספר או נזק אחר שעשה לו.

יד. בהמשך לסעיף הקודם, המתיר לאדם לספר לשון הרע כדי שתצמח לו טובה מן העניין, חוזר החפץ חיים על 7 התנאים להיתר, כיוון שהמספר עלול לעבור על אחד מהם, כאשר הוא מספר לטובת עצמו ואלו הם (כולל ראשי תיבות "שתיקה יפה"):

ראשית יבנות התנאי

- י 1. יראה בעצמו ולא מאחרים.
- ש 2. יתבונן אם באמת יש כאן עברה.
- פה 3. ינסה להתווכח עמו תחילה.
- ק 4. הסיפור יהיה אמת ללא שום עיוות.
- ת 5. הסיפור יהיה לתועלת.
- י 6. יבדוק אם יכול לסובב את העניין כך שייפתר ללא לשון הרע.
- ה 7. שהמסופר לא יינזק יותר מאשר אם זה היה מגיע לבית דין.
- טו. לאור האמור בסעיף הקודם, צריך מאד להיזהר בעת דיבור לשון הרע, כיוון שיש קושי עצום לשמור על התנאים הנ"ל. במיוחד קיימת בעיה כאשר המספר כועס, אז יש קושי בשליטה העצמית וודאי קשה לשמור על התנאים.

טז. לעיתים אנשים מגיבים על ההערה: "אתה מדבר לשון הרע!"

בתגובה: "גם הוא דיבר עלי."

זו טעות גדולה, כיוון ש:

א. אסור היה לך להאמין שהוא דיבר עליך

ב. עדיין אין לך היתר לדבר לשון הרע אם לא מתקיימים 7 התנאים.

יז. אם נעשה לראובן דבר נזק והוא בא לברר אצל שמעון מי עשה זאת,

אפילו ששמעון מרגיש שראובן חושד בו ואפילו שמעון ראה מי עשה זאת,

אסור לו לומר זאת. אלא אם כן התקיימו 7 התנאים של ההיתר.

החפץ חיים מביא גמרא מסנהדרין דף י"א ממנה לומד שלפעמים, לפנים

משורת הדין, יש מקום לומר: "אני חטאתי" על אף שלא חטא.

5.2. מניין המצוות בתורה ומהותן לפי ספר החינוך
תרי"ג מצוות הוא הנושא בו אנו עוסקים השנה – תשע"ד ב"הפנינים
לשבת"

תרי"ג (613) המצוות מפוזרות בפרשיות התורה אך לא בפריסה שווה,
ישנם פרשיות בתורה המשופעות במצוות רבות (בפרשת כי תצא יש 76
מצוות) ולעומתן ישנן פרשיות רבות שאפילו מצווה אחת אין בהן.
אנו מסיבות פרקטיות החלטנו לחלק את כל המצוות שווה בשווה בין כל
גליונות "הפנינים לשבת" של שנה זו (12 מצוות כל גליון) וכך נעסוק
ונלמד את מצוות התורה במהלך כל שבועות ושבתות השנה.
רשימת המצוות לסקירה בגליון זה לפרשת "שלח לך"

פרשת בהר

שלו. מצות עשית דין בין לוקח ומוכר.
שלו. שלא להונות במקח וממכר.
שלח. שלא להונות אחד מישראל בדברים.
שלט. שלא נמכר שדה בארץ ישראל לצמיתות.
שמ. מצות השבת קרקע לבעליהן ביובל.
שמא. מצות פדיון בתי ערי חומה עד השלמת שנה.
שמב. שלא לשנות ממגרשי הלויים.
שמג. שלא להלוות ברבית לישראל.
שדמ. שלא נעבד בעבד עברי עבדת בזיון כמו עבדת כנעני.
שמה. שלא נמכר עבד עברי על אבן המקח.
סקירת המצוות שלו – שמה
פרשת בהר (המשך)

שלו. מצות עשית דין בין לוקח ומוכר.
שנדין בדין מקח וממכר כענין שצותה התורה עליו. כלומר, שיש צדדין
שתתקיים המכירה בין המוכר ללוקח. ויש צדדין שאין לה קיום, והוא חובה

עלינו לדון ביניהם כמצות התורה. ואף על פי שבאו מצות אחרות על זה כמו שבתבנו בפרשת משפטים (מצוה נח), שנצטוינו לדון בין טוען ונטען ובין מזיק וניזק וכיוצא בזה, וכל מקח וממכר בכלל טוען ונטען הוא, אף על פי כן באה המצוה על ענין המקח והממכר מיחדת, מפני שהוא דבר תמידי אל הבריות שאי אפשר לבני אדם לחיות אפילו יום אחד זולתו, ועל זה נאמרה פרשת וכי תמכרו וגו'. ואתה מוצא שכך דרכה של תורה בהרבה מקומות, שלפי צרך הדבר או חמר שבו תתיחד המצוה בו, וכמו כן תכפל האזהרות בדבר פעמים רבות, כמו שאתה רואה באזהרת עבודה זרה שנכפלה בארבעים וארבעה מקומות, ויחד האזהרה במלך לבדו, לפי שהיתה מצויה הרבה אותה העבודה הרעה, וכן באו בענין שבת שתיים עשרה אזהרות בתורה, ונתיחדה האזהרה בו בקצת מלאכות, כמו הבערה והוצאה, ואף על פי שיש בהן מדרש אם לחלק יצאת אם ללאו אין המדרש לנו סתירה הרבה פנים לתורה.

שרש הדינין ידוע. כי הוא דבר ששכל בני איש מעיד עליו ומבקש אותו, כי בדין יתקים ישוב בין בני אדם.

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה (קדושין כו כח), שדיני המקח והממכר חלוקים לפי הדברים הנמכרים והנלקחים, שהקרקעות והעבדים נקנים בכסף ובשטר ובחזקה, ובכל אחד מאלו כיצד בכסף, וכיצד בשטר, וכן בחזקה, יש בהם פרטים רבים, כמו שבא ב"קדושין" בפרק קמא. והמטלטלין נקנין בדרכים אחרים יש מהן שנקנין בהגבהה (עי' ב"ב עו ב), וזאת הקניה גדולה ומספקת לכל המטלטלין, ויש מהן שנקנים בקניה פחותה מזו, והיא המשיכה, ומהן שנקנין בפחותה מזו, והיא המסירה. והביאו זכרונם לברכה (ב"מ מז, ב) ראייה על היות המטלטלין צריכין אלו הקניות ושאינן נקנין כמו הקרקעות, מדכתיב (ויקרא כה יד) או קנה מיד עמיתך. ופרשו הם זכרונם לברכה מצד הקבלה בפרוש או קנה מיד כלומר, דבר הנקנה מיד ליד. וכמו כן הביאו ראייה על קנית הקרקעות בכסף בשטר ובחזקה מכתובים אחרים, כמו שבא שם בקדושין (שם).

ואין ספק כי אלו הקניות כלן מתקנת חכמים הן, והביאו הכתובים לסמך בהם דבריהם. והאמת כי חכמתם היקרה העתידה להגלות על ידם היתה רמוזה וגנוזה בתוך הכתובים, ואף על פי שעקר הכתובים אינו על אותן אסמכתות נלמדות הן מתוכן. ואמרו זכרונם לברכה בגמרא (ב"מ שם) דבר תורה מעות קונות אף במטלטלין, אבל טעם הצריכ () משיכה בהן גזרה שמא יאמר לו מוכר ללוקח נשרפו חטיך בעליה. ומפני שתקנת

המשיכה נעשית על זה, אמרו זכרונם לברכה (שם מט ב), שאם היו המטלטלין ברשותו של לוקח, אף על פי שנשכר אותו מקום למוכר, מכיון שהרשות הוא של לוקח ועיניו תמיד עליו, ואם יארע שום מקרה באותן מטלטלין, גם הוא יכול להרגיש בענין כמו המוכר וישתדל בהצלה, שבצד זה לא יקנה במשיכה אלא בכסף כדין תורה. וכן אם הלוקח שוכר אותו מקום שהמטלטלין בו גם בענין זה לא תקנו בהם משיכה ומסירה והגבהה. ואמרו (ב"ק עט, ב) גם כן שהקרקע נשכר עם הדברים שהוא נלקח, והוא כסף ושטר וחזקה, שהשכירות קנויה היא ליומא. ואמרו (ב"ב פה, א) גם כן כשם שמקומו של אדם קונה לו, כך כליו קונים לו בכל מקום שיהיה לו רשות להניח אותו, ומכיון שיהיו המטלטלין בתוך הפלי אין אחד מהם יכול לחזור בו, אלא הרי הן כמי שהגביהן או כמו שהנחו בתוך ביתו, אבל כל מקום שאין לו רשות ללוקח להניח שם הכלי אין כליו (אינו) קונים לו שם כגון רשות הרבים, וכן רשות המוכר. ומכל מקום אמרו חכמים לענין רשות מוכר, שאם אמר לו מוכד ללוקח קנה בכלי זה, או אפילו לא אמר לו כן, אלא שקנה ממנו ברשות המוכר כלי אחר והגביהו כדי לקנותו ואחר כך קנה ממנו פרות והניח בתוך הכלי מיד קנה אותן, שמפני ההנאה שיש לו למוכר במכירת הכלי אינו מקפיד על מקומו של כלי, וכאלו הכלי ברשות הלוקח חשבינן ליה.

והמסירה אינה כן, שאין המסירה קונה אלא ברשות הרבים ובחצר שאינה של שניהם (ב"ב עו ב). וקנין המסירה הוא במה שאין דרך בני אדם לרב גדלן להגביהן ולא אפילו למשכן, כגון הספינות הגדולות וכיוצא בהן שאי אפשר לבני אדם להזוז אותן כי אם בטרח רב וברבוי בני אדם (רמב"ם מכירה פ"ג ה"ג).

והמשיכה אינה כן, שאין המשיכה עושה קנין אלא בסמטא, והוא מקום סמוך לצד רשות הרבים, שדרך בני אדם להניח שם כליהם, וכל הקודם להניח שם כליו אין חברו רשאי לסלקו, וכמו כן קונה המשיכה בחצר [שהיא] (שאינה) של שניהם, וההגבהה קונה בכל מקום, לפי שבגופו הוא מגביה, וכן (ובו) הוא קונה, וגופו רשותו הוא בכל מקום שהוא. ועוד יש קניה אחרת בקרקעות ומטלטלין דבר תורה והיא החליפין, וזאת הקניה היתה מרגלת לפנים בישראל. וענין החליפין הוא, שאדם מחליף בבהמת חברו, או כלי בכלי, או כלים בקרקעות, ואמרו חכמים (רמב"ם מכירה ה ה) בכל אלו, שכיון שמשך האחד הכלי מחברו זכה חבדו באותו הכלי האחר שהוא רוצה לקנותו ממנו, בכל מקום שיהיה, ואם יארע בו

שום אבדה, נאבד לצורך זה שזכה בו עכשו בחליפין. ודין קנית החליפין אינו אלא בכלים, אבל לא בפרות, שאין הפרות עושין חליפין (ב"מ מז א), שהרי בפרוש מצאנו באותו כתוב שלמדנו ממנו החליפין שבכלי הן, כמו שכתוב (רות ד ז) וזאת לפני ישראל שלף איש נעלו, כלומר, בית יד שלו וזהו הכלי. ומכל מקום אף על פי שאין הפרות נעשין חליפין לקנות בהן כמו בכלי, בקנין (נקנין) הן בתורת חליפין, כלומר, בכלי יכול אדם לקנותן כדרך חליפין, שיתן אדם לחברו כלי ויזכה בפרות חברו בכל מקום שהן. מה שאין כן במטבע, שהמטבע אינו נעשה חליפין ולא נקנה בחליפין, לפי שדעתו של אדם על הצורה, והצורה עשויה להבטל ברצון המלך או גדולי המדינות, ועל מה שאינו דבר קים אין לב הבריות סומך בו לקנות בו, ועל כן אינו נקנה בחליפין ולא נעשה חליפין. אבל מטבע שאין חשיבותו מחמת הצורה נקנה בחליפין ונעשה חליפין ככל שאר המטלטלין, ואיזהו? זה מטבע שפסלתו מלכות או בני המדינה, וכדאמר ריש לקיש בפרק הזהב (שם מו, ב) אפילו כיס מלא מעות, ותרגמה רבי אבא, בדינרא ניאקא ואנגרא, חד פסלתו מלכות וחד פסלתו מדינה.

ואין הכונה באמרנו שאינו נעשה חליפין ולא נקנה בחליפין, שמי שמשך פרות מחברו בכך וכך מעות לא יתחייב לתת לו המעות, דודאי מתחייב הוא להשלים לו מעותיו. מכיון שמשך פרותיו, אבל הענין הוא שאינו נעשה חליפין שמי שהיו לו שק של מעות ממטבע שאינו נפסל, כמו שאמרנו, ומשך מחברו כלים או בהמה או פרות, ואמר לחברו הריני מושך פרות אלו חליפי אותו שק של מעות שיש לי בבית שיש בו מאה דינרין אין חברו זוכה באותן דינרין כלל, ואם נאבדו אחר שמשך זה הפרות בשום צד ואפילו באנס לא נאבדו לו כלל, אלא חברו מחייב לתת לו מאה דינרין מכל מקום, וזהו שאמרו זכרונם לברכה (שם מד א) משך הימנו פרות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו כלומר מחייב הוא להשלים לו הדמים מכל מקום, דלא בתורת חליפין אתמר, אלא בתורת דמים. וכן הוא מבואר בריש פרק הזהב שאמרו שם (מה, ב) הזהב קונה את הכסף מאי לאו בחליפין? לא, בדמים. ומקשה שם אי הכי, קונה? מחייב מבעי ליה כלומר, דלא נפיל לשון קנין אלא בדבר ידוע, אבל זה, מביא הוא לו איזה דמים שירצה. ומתריך, תני, מחייב כלומר, מחייב הוא לתת לו הדמים מכיון שמשך ממנו את הפרות, ואינו יכול לחזור בו.

אבל הנותן לחברו מעות לקנות ממנו פרות אינו מתחייב בעל הפרות לתתם לו, שזו היא תקנת חכמים זכרונם לברכה, שלא לקנות בכסף אלא

במשיכה, אבל מכל מקום חיבוהו זכרונם לברכה (שם מד, א), לקבל מי שפרע. לפי שחוזר בדבדו, ואחר שעשה מעשה עם חברו, וקבל ממנו מעות. וקניה זו של חליפין שהיא הנקראת לחכמים זכרונם לברכה קניין היא קניה [חזקה] בכל דבר, בין במכר, בין במתנה, ובכל תנאים שבין אדם לחברו, שנאמר בזה לקים כל דבר וזאת התעודה בישראל. ודין מי הוא ראוי למכר ויתקים ממכרו, ומי אינו ראוי כגון בן דעת ושאינו בן דעת, ודין מוכר דברים סתם ואינו מפרש כל הענינים שצריך לפרש, ודין משיר בממכרו שום דבר, בגוף או בפרות, ודין מצרים שצריך אדם להזכיר במכר קרקע, ואם הזכיר קצתם ולא כלם היאך תורתו. ודין מוכר ממון שאינו שלו מה דינו, ודין מי שנאנס למכור קרקעו מה דינו והחלוק שבין תלוה וזבין ותלוה ויהיב. ודין המתנה עם חברו שאם ירצה למכר קרקעו שימכרהו לו, ודין המוכר קרקעו על דעת לעשות שום ענין ולא עלה בידו לעשות, אם יתקים מכרו אם לאו, כגון המוכר אותו על דעת לעלות לארץ ישראל ולבסוף לא עלה שם, וכן כל כיוצא בזה. וזה שאני אומר על דעת לעשות שום דבר, לא שיפרש המוכר אותו דבר בשעת המכר, אלא שהבריות יודעות מתוך מעשיו ודבריו שכך חפצו (עי, קידושין מט ב ובתוס' שם). ודין מכירת הקדשות (ערכין כא ב) או בתי כנסיות כיצד, ולא יזה ענין התר המכר בהן, ודין קנית שטרות שצריך בהן מסירת השטר וכתובה מצד אחר, שיפרש בו שהוא מוכר לו אותו שטר וכל שעבודא דאית ביה (ב"ב עו א). ודין נותן מעות לחברו לקנות לו דבר וקנאו לעצמו באותן מעות מה יהא בזה. ודין שלשה שנתנו מעות לאחד, והלך וקנה במקצת הדמים היאך יחלקו, ודין מה שאמרו שבארבעה פרקים בשנה, מעות קונות לענין קונה בהמה, ולפיכך אמרו זכרונם לברכה בפרק אותו ואת בנו (חולין פג א) שמשחיטין את הטבח על כרחו, וכאוקימתא דרבי אלעאי אמר רבי יוחנן שפירש דארבעה פרקים אלו העמידו דבריהם על דברי תורה, וכדאמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן דבר תורה מעות קונות. ודין מוכר בהמה ונמצאת טרפה, מה דינו (כתובות עו ב). ודין מוכר אומר במנה ולוקח בחמשים, הלך כל אחד ואחד ואחר כך לקחו סתם, ודין מה שאמרו שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם (יבמות צג ב). ודין בעל המכר, ודין שלוחו של אדם ושתפו במקחו וממכרו, בהפסדו ובשכרו. ויתר פרטי המצוה רבים, יתבאר בפרק ראשון מקדושין, ובפרק רביעי ושמיני ותשיעי ממציעא, ובפרק שלישי ורביעי וחמשי וששי ושביעי מבתרא, וקצת מהן במקומות אחרים מפזרים בגמרא. [ח"מ].

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים, כי להם לעשות דין. ובית דין העובר על זה ודן בין מוכר ולוקח שלא כדין שצותה על זה תורתנו השלמה בטל עשה זה, זולתי אם עשה כן מדעת שניהם, שאלו בקבלת שניהם רשאי, דכל תנאי שבממון תנאו קים.

שלו. שלא להונות במקח וממכר.

בין נקבה, במקח ובממכר, שנאמר (ויקרא כה יד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו. ואמרו זכרונם לברכה בספרא (בהר ג ד) אל תונו איש את אחיו, זו אונאת ממון, ובגמרא (ב"מ נו, ב) אמרו זכרונם לברכה, מיד עמיתך, דבר הנקנה מיד ליד, כלומר, מטלטלין. ואין כונת המדרש, שלא יזהיר הכתוב על אונאת הקרקעות כמו כן, אלא הענין הוא לומר, שדיני אונאה כגון החלוקין שאמרו זכרונם לברכה (שם נ, ב), שהיא חוזרת ביתר משתות, ודיניה בפחות משתות, ובשתות אינן נוהגין בקרקעות, אלא במטלטלין. ועוד דרשו בזה הכתוב (בספרא שם א) אם באת לקנות קנה מישראל, שנאמר או קנה מיד עמיתך. ואולי זה שדקדקו בכאן להיות דיני האונאה במטלטלין לבד, לפי ששנה הכתוב בלשון זה שאמר וכי תמכרו ממכר דמשמע כל ממכר, בין קרקע בין מטלטלין, ואחר כך יחד האזהרה במטלטלין, שאמר או קנה מיד דמשמע דוקא מטלטלין שהן נקנין מיד ליד. למדו מזה לומר, שיש במטלטלין דין מחדש שאינו בקרקע, וזהו חזרת הממון בקצת צדדין שבו. אבל עקר האזהרה, בין בקרקע בין במטלטלין הוא באמת, שהזהרנו שלא להונות את הבריות לדעת, אבל החלוק שביניהם הוא, שאם נמצאת אונאה במטלטלין ביתר משתות שיעטל המכר, שדעת הבריות שלא לסבל אונאה יתרה מכך במטלטלין, אבל בקרקע לפי שהקרקע דבר קים לעולם דרך הבריות למחל בו כל אונאה אחר שלקחו אותו, וכעין מה שאמרו זכרונם לברכה (ב"ק יד, ב) על דרך ההפלגה, שהקרקע דבר השוה כל כסף הוא. והראיה לדברינו אלה, כלומר, שאסור אונאה אף בקרקע, שהרי עקר אזהרה זו בקרקעות הוא דכתיב, וכמו שמפרש בפרשה, זהו דעת הרמב"ן זכרונם לברכה בענין זה וכמו שכתב בפרוש החמש. שרש המצוה ידוע, כי הוא דבר שהשכל מעיד עליו. ואם לא נכתב דין הוא שיכתב, שאין ראוי לקחת ממון בני אדם דרך שקר ותרמית, אלא כל אחד יזכה בעמלו במה שיחננו האלהים בעולמו באמת ובישר, ולכל אחד ואחד יש בדבר הזה תועלת, כי כמו שהוא לא יונה אחרים גם אחרים לא יונו

אותו ואף כי אם יהיה אחד יודע לרמות יותר משאר בני אדם, אולי בניו לא יהיו כן וירמו אותם בני אדם, ונמצא שהדברים שויס לכל, ושהוא תועלת רב [ה] ביישובו של עולם, והשם ברוך הוא לשבת יצרו.

מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (ב"מ נא, א), שהמוכר והלוקח שניהם מזהירים באזהרה זו. שנאמר וכי תמכרו ממכר או קנה, ולא יאמר הלוקח דרך המוכר לדעת שווי ממכרו, ואחר שהוא מוכרו לי בדמים קלים אין עלי עון, שאינו כן, אלא שניהם באזהרה, וכמו כן שניהם הן בדיני האונאות כמו שחלקום זכרונם לברכה, וכך הוא במשנה (שם) אחד המוכר ואחד הלוקח יש להם אונאה, וכל מי שנתאנה מהם יכול לחזר בו. ואמרו זכרונם לברכה (שם מט ב), ששעור האונאה שמחזירין אותה ויהיה המקח קים הוא שתות המקח או שתות הדמים, ושעור האונאה שאין מחזירין אפילו אותה, ואין צריך לומר שאין מבטלין המקח בשבילה הוא פחות משתות המקח והדמים, אבל היה בדבר שתות אחד מהם, כלומר שתות המקח או שתות הדמים מחזירין האונאה. ושעור האונאה שמבטלת המקח כלו, הוא כל זמן שהוא יתר משתות המקח והדמים, שהלכה היא כשמואל דאמר בגמרא (שם) שתות מעות נמי שנינו. כלומר, שאם האונאה אינה יתירה על שניהם לא יתבטל המקח, אלא יחזיר האונאה.

ומה שאמרנו שבאונאה שיתרה על שתות יתבטל המקח, ואף על פי שזה הלך לביתו במעותיו וזה בפרותיו דוקא שבא לחזר בו מי שנתאנה, אבל בא לחזר בו המאנה מחמת שנתיקרו הפרות בינתים או בטענה אחרת אין שומעין לו, משום דאמר ליה מי שנתאנה אי לאו דאוניתן לא מצית הדרת בך, והשתא מצית הדרת בך? וכך הוא הלשון בגמרא (ב"ב פד א) ורב חסדא הוא דאמר לשמעתיא בפרק הספינה ורב אלפס ז"ל פסקה בבטול מקח ופרות, כלומר, דאמר ליה מי שנתאנה למאנה בשעת המכר הרוח היה עמך, וכבר נתקים ממכרנו או מקחנו

מחמתך, מה זה שבא לבטל אותה האונאה שעשית לי, הריני מוחלה, כי רבותינו לא בטלו הקנין, אלא מחמת המתאנה, מכיון שהוא רוצה בדבר הרי הוא קים. וזה ששנינו (שם פג ב) יפות ונמצאו רעות לוקח יכול לחזר בו. כלומר, ולא מוכר, רעות ונמצאו יפות מוכר יכול לחזר בו, כלומר, ולא לוקח.

ואמרו זכרונם לברכה (ב"מ נב א) בעניני האונאה, שאין ראוי להיות דין החזרה או הבטול נמשך לעולם, אלא זמן קצוב הוא שנתנו בדברים, כדי שיתקומו עניני המקח והממכר בין בני אדם, והזמן שנתנו אינו שוה בכל

הדברים, וגם אינו שוה בלוקח ומוכר, כי בכל סחורה שתהיה בחלוף המטבעות נתנו בה שיעור כדי שיראה אותה הלוקח לשלחני אם הוא בכרך. ואם הוא בכפר יהיה השיעור עד יום השוק שיעלה לכרך, או למקום ששלחני שם. ובשאר כל הסחורות אין חלוק בין כפר לכרך, והשיעור בהן הוא כדי שיראה האדם מה שלקח לתגר או לקרובו, ושיעור זה לפי ראות עיני הדין, שאי אפשר לקבע בענין זה חשבון שעות. ורבא נתן טעם בגמרא (שם ב) בחלוק המטבע משאר סחורות, ואמרו דרך כלל, טלית לכל אינש קים ליה, סלע לשלחני הוא דקים ליה. עבר זה העת ולא חזר בו הלוקח, אפילו יש באונאה יתר משתות כמה אין יכול לחזר בו מן הדין, אבל אמרו חכמים (שם) שממדת החסידות ראוי להחזירה לעולם. ושעורים אלו הן בלוקח, אבל המוכר חוזר בו לעולם, לפי שאין הסחורה בידו כדי שיוכל למלך עליה.

ולא נאמרו דינין אלו שכתבנו, אלא בלוקח מן התגר, אבל בלוקח מבעל הבית אין בו אונאה, ולא בטול מקח בתוך הזמן הקצוב שאמרנו, ולא אחר כן, שלא נאמרו אלו הדברים אלא בתגרים לתקון העולם ולישובי המדינות, אבל בעלי בתים אין מוכרין כליהם אלא ביקר, ובני אדם בדעתם ענין זה שהוא כן מוחלין הדבר לעולם בבעל הבית. ואלו דברים (שם נו, א) שאין בהם דיני אונאה לשום אדם, ואפילו נמכרו פי שנים כשויים, ואף על פי שיש בהן אסור אונאה, כמו שכתבתי בראש המצוה לדעת הרמב"ן זכרונו לברכה הקרקעות, והעבדים, שהקשו לקרקעות, כמו שנלמד בגמרא (שם ב) מדכתיב והתנחלתם אתם. והשטרות, וההקדשות, וכמו שאמרו זכרונם לברכה. תנו רבנן, וכי תמכרו. וכו' או קנה מיד דבר הנקנה מיד ליד, יצאו הקרקעות שאינן מטלטלין, ויצאו עבדים שהקשו לקרקעות, ויצאו שטרות דאמר קרא ממכר, מי שגופו קנוי, יצאו אלו שאין גופן קנוי אלא לראיה שבהן. מכאן אמרו המוכר שטרותיו לבשם יש להם אונאה. והטעם, לפי שאין מוכרין לו לראיה שבהן, אלא להשתמש בניר. וקא מתמה עליו בגמרא (שם): מאי קא משמע לן? כלומר פשיטא, וכי מגרע גרע ניר מכל שאר מלי? ומשני לאפוקי מדרב כהנא דאמר אין אונאה לפרוטות, והקדשות אמעיטו מדין אונאה, מדכתיב עמיתך. ותדע שכל עניני האונאה נאמרו בשווי חפץ, כגון שמכר שוה שש בחמש או שוה חמש בשש וכיוצא בזה, אבל המאנה במדתו של חפץ, בארכו ורחבו, בעביו או במשקלו, ואפילו בדבר מועט חוזר. והינו דאמר רבא (קידושין מב, ב) כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפילו פחות מכדי

אונאה חוזר. והרוצה להנצל מכל חשש ענינים אלו שכתבנו, יכול לומר ללוקח, חפץ זה שאני מוכר לך יודע אני שיש בו אונאה עד כך וכך, אם תרצה לקח אותו על מנת שלא לך עלי אונאה קחנו, ואם לאו הנח אותו אין לו עליו אונאה אחר כן, ולא אפילו תרעמת דברים (כמבואר ב"מ נא ב). ויתר פרטיה בפרק רביעי ממציעא [ח"מ סימן רכז].

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר על זה ועשה אונאה לחברו לדעת בשתות או יותר עבר על לאו זה, אבל בפחות משתות התירו זכרונם לברכה להשתכר לתגר, מפני תקון הישוב, שימצאו בני אדם צרכיהם מוכנים בכל מקום. ואין לוקין על לאו זה, לפי שנתן להשבון.

שלא להונות אחד מישראל בדברים.

שלא להונות אחד מישראל בדברים, כלומר, שלא נאמר לישראל דברים שיכאיבוהו ויצערוהו ואין בו כח להעזר מהם. ובפרוש אמרו זכרונם לברכה (ב"מ נח, ב) כיצד, אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכר מעשיך הראשונים, היו חלאים באין עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב (דו) הלא יראתך כסלתך וגו'. ראה חמרים מבקשים תבואה לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו, ולא יאמר לתגר בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה לקח, ועל זה נאמר (ויקרא כה יז) ולא תונו איש את עמיתו. שרש מצוה זו ידוע כי הוא לתת שלום בין הבריות, וגדול השלום שבו הברכה מצויה בעולם, וקשה המחלקת כמה קללות וכמה תקלות תלויות בה.

מדיני המצוה. כמה אזהרות וכמה זרוזין שהזהירונו זכרונם לברכה בענין זה שלא להכאיב הבריות בשום דבר ולא לבישם, והפליגו בדבר עד שאמרו (שם), שלא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים, וראוי להזהר שאפילו ברמז דבריו לא יהיה נשמע חרוף לבני אדם, כי התורה הקפידה הרבה באונאת הדברים, לפי שהוא דבר קשה מאד ללב הבריות, והרבה מבני אדם יקפידו עליהם יותר מעל הממון. וכמו שאמרו זכרונם לברכה (שם) גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, שבאונאת דברים הוא אומר ויראת מאלהיך וגו'. ולא יהיה באפשר לכתב פרט כל הדברים שיש בהן צער לבריות, אבל כל אחד צריך להזהר כפי מה שיראה, כי השם ברוך הוא יודע כל פסיעותיו וכל רמיזותיו, כי האדם יראה לעינים והוא יראה ללבב, וכמה מעשים כתבו לנו זכרונם לברכה במדרשים ללמד על זה מוסר, ועקר הענין בפרק רביעי ממציעא [שם].

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ואפילו בקטנים, ראוי להזהר שלא להכאיבן בדברים יותר מדאי, זולתי במה שצריכין הרבה כדי שיקחו מוסר, ואפילו בבניו ובנותיו בני ביתו של אדם, והמקל בהם שלא לצערם בענינים אלה ימצא חיים ברכה וכבוד. והעובר על זה והכאיב את חברו בדברים באותן שפרשו חכמינו זכרונם לברכה בבעל תשובה ובחולה וכיוצא בהן עבר על לאו זה, אבל אין לוקין עליו, לפי שאין בו מעשה. וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל יש ביד האדון המצוה על זה, יתעלה ויתברך.

ואולם לפי הדומה, אין במשמע שאם בא ישראל אחד והתחיל והדשיע לצער חבריו בדבריו הרעים שלא יענהו השומע, שאי אפשר להיות האדם כאבן שאין לה הופכים, ועוד, שיהיה בשתיקתו כמודה על החרופין. ובאמת, לא תצוה התורה להיות האדם כאבן, שותק למחרפיו כמו למברכיו, אבל תצוה אותנו שנתרחק מן המדה הזאת ושלא נתחיל להתקוטט ולחרף בני אדם, ובכך ינצל כל אדם מכל זה, כי מי שאינו בעל קטטה לא יחרפוהו בני אדם, זולתי השוטים הגמורים, ואין לתת לב על השוטים. ואם אולי יכריחנו מחרף מבני אדם להשיב על דבריו ראוי לחכם שישׁיב לו דרך סלסול ונעימות ולא יכעס הרבה כי כעס בחיק כסילים ינוח (קהלת ז ט). וינצל עצמו אל השומעים מחרופיו וישליך המשא על המחרף, זהו דרך הטובים שבבני אדם. ויש לנו ללמד דבר זה שמתר לנו לענות כסיל לפי הדומה מאשר התירה התורה הבא במחתרת להקדים ולהרגו (שמות כב א), שאין ספק שלא נתחייב האדם לסבל הנזקים מיד חברו, כי יש לו רשות להנצל מידו וכמו כן מדברי פיהו אשר מלא מרמות ותוך, בכל דבר שהוא יכול להנצל ממנו. ואולם יש כת מבני אדם שעולה חסידותם כל כך שלא ירצו להכניס עצמם בהוראה זו להשיב חורפיהם דבר, פן יגבר עליהם הכעס ויתפשטו בענין זה יותר מדאי, ועליהם אמרו זכרונם לברכה (שבת פח, ב) הנעלבין ואינם עולבים, שומעין חרפתם ואינם משיבין עליהם הכתוב אומר (שופטים ה לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו.

שלט. שלא נמכר שדה בארץ ישראל לצמיתות.

שלא נמכר שדה בארץ ישראל לצמיתות, שנאמר (ויקרא כה כג), והארץ לא תמכר לצמלתות. כלומר, שלא יתנו ביניהם מוכר ולוקח לעשות ממכרם לצמיתות, ואף על פי שהיובל מפקיעה בעל כרחם, שאי אפשר

להם להתנות על זה, לפי שהוא כנגד מצות התורה אף על פי כן, אם עשו כן עברו על לאו הזה, זהו דעת הרמב"ם זכרונו לברכה (שמיטה ויובל יא א) והרמב"ן זכרונו לברכה כתב (בפירושו עה"ת כאן, ובסהמ"צ להרמב"ם ל"ת רכז) שדברי הרב בזה כענין המזכר בראשון של תמורה (ד, ב), דאמר רבא התם חולק על אביי דכל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני ולקי, משום דעבר אהרמנא דמלכא והוא זכרונו לברכה פרש בענין אחר, שמזהיר אותנו שלא נצמית הארץ ביד הגוים, כלומר שלא נמכרנה להם לצמיתות. ופרוש הכתוב כן, לא תמכר למי שיחזיק בה לעולם, וזהו הגוי, אבל ישראל יחזיר אותה, ואם התנה עם הגוי להחזירה מתר למכרה לו.

משרשי מצות היובל, מה שכתבתי במצות מנין שני היובל שבסדר זה (מצוה של).

מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (ב"מ עט, א), שהמוכר שדהו לששים שנה או יותר, כלומר, כל זמן שיזכר לו סכום שנים אינו חוזר ביובל, שאין חוזר ביובל אלא דבר הנמכר סתם או הנמכר לצמיתות, כמו שאמרנו למעלה, ששניהם עוברים על הלאו כשהמכר נעשה לצמיתות, ולא הועלו מעשיהם, שאין מתנין לעבר על דברי תורה, שהתורה אמרה והארץ לא תמכר לצמיתות, אבל כל זמן שמזכירין ביניהם סכום שנים אין זה צמיתות, ואולי (ואולם) למדו זכרונם לברכה, דבר זה מאשר אמר הכתוב לא תמכר לצמיתות, ולא אמר לא תמכר אלא עד היובל דמשמע, שכל זמן שלא מכרה לחלוטין אינה חוזרת ביובל.

ובפרוש כתב הרמב"ן זכרונו לברכה בחדושו במסכת מכות (ג, ב), שהמתנה על מנת שלא תחזר השדה ביובל שאין תנאו תנאי וחוזר הוא ביובל אף על פי שבשמיטה אינו כן, שהמתנה על מנת שלא תשמטנה בשביעית אינו נשמט בשביעית, דכל תנאי שבממון קים, ונתן טעם בדבר, לפי שבשמיטה לא הזהר על שמטת כספים, כי אם המלוה, וכמו שכתוב שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו (דברים טו ב). אבל לא הלוח, שאם רצה לפרע הרשות בידו הוא, אבל בענין היובל שניהם הזהירו עליו, מוכר ולוקח, וכמו שכתבנו, שלשניהם נאמר לא תמכר לצמיתות, כלומר, לא יתנו ביניהן מוכר ולוקח מכירת צמיתות, כי לה' הארץ, ואין ביד בן אדם למכרה לחלוטין, ומכיון שהחויב על שניהם אין ביד אחד מהם למחל על הדבר, אבל על כרחם, ישוב הקרקע לאשר לו אחזת הארץ, ואף על פי שהתנו אלף פעמים על מנת שלא ישוב ביובל, וטעם נכון הוא.

וכן מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה (ערכין ל, א) שהמוכר שדה אחוזה והיו לו שדות אחרות, כלומר, שדות שקנה הוא או נתנו לו במתנה, ומכר מאותן שדות כדי לגאל שדה אחזתו שמכר, שאין שומעין לו, דכתיב בפרשת שדה אחוזה ומצא כדי גאולתו, ובא הפרוש עליו עד שימצא לו דבר שלא היה לו מצוי בשעה שמכר, וכן אם לזה ורצה לגאל באותה הלואה אין שומעין לו, שנאמר והשיגה ידו, ולא שילוה.

וענין שדות אחוזה יקראו השדות שנפלו בירושה לכל אחד מישראל בחלוק הארץ, וכן מי שזכה ונוספה אחזתו מחמת הסעת נחלה על ידי בת יורשת נחלה, שדבר ידוע הוא שלא נאמר (במדבר לו ז) ולא תסוב נחלה אלא באותו הדור בלבד, אלו הן הנקראין שדות אחוזה, ונתחדש דינם בתורה משאר שדות לענין הגאולה, ששדה אחוזה נגאל על ידי המוכר או על ידי גואלו לאחר שתי שנים בעל כרחו של לוקח, ושאר שדות שנקראין שדה מקנה אינם נגאלין אלא ברצון הלוקח, אלא שיעמדו ביד הלוקח עד היובל.

ובחלוק בתים משדות. כבר כתבנו להלן (מצוה שמ) במקומו דינם, כי בתי החצרים, דינם כשדה אחוזה, כלומר, שיש להם גאולה על כרחו של לוקח, כמו שכתוב בהן גאולה תהיה לו, ויפה כחן משדות שהן נגאלין אפילו תוך שנה, כדין בתי ערי חומה. ודין בתי ערי חומה מפרש בכתוב, וכבר כתבנוהו להלן גם כן.

ומענין המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה (ב"מ קח, א) גם כן, שהלוקח שדה אחוזה ונטע בה אילנות והשביחה כשהיא חוזרת, שמין שבח האילנות שבתוכה ללוקח, שנאמר ויצא ממכר בית, ובא עליו הפרוש המקבל ממכר חוזר ואין שבח חוזר. ומה שאמרו זכרונם לברכה (ערכין כט, ב) גם כן שהמוכר שדה, בין שדה אחוזה או שדה אחר אין רשאי לגאלה בפחות משתי שנים, ואפילו ברצון הלוקח, שהכתוב צוה, שיעמוד המכר קים שתי שנים על כל פנים, שנאמר במספר שני תבואת ימכר לך, אזהרה למוכר, ואזהרה ללוקח, מדכתיב במספר שנים תקנה, ומעוט שנים שנים. ומן הדומה שהענין הוא, כדי שימכר כל אדם קרקעו בקושי, ואל יחשב כי למחר ישוב ויקחנו לו מיד הלוקח, אבל ידע שאינו יכול לאכל מתבואותיו בשום פנים, עד שתי שנים מיום ליום מעת המכירה. וגם אמרו זכרונם לברכה (שם) גם כן שצריך שיאכל הלוקח שתי תבואות באותן שתי שנים, שנאמר שני תבואות, לפיכך אם היתה אחת משתי שנים אלו שנת שדפון וירקון או שנת שביעית אינה עולה מן המנין. [אבל שנה בורה אמרו זכרונם

לברכה, שעולה היא מן המניין] מכרה בשנת היובל עצמה, אין המכירה מכירה, וחוזרין הדמים לבעליו. מכר האילנות לבד אין נגאלין לפחות משתי שנים, ואם לא גאלן בתוך שני יובל אינם חוזרין ביובל, שנאמר ושב לאחזתו ולא לאילנות. מכר שדהו לראשון וראשון לשני ושני לשלישי ואפילו מאה או יותר השדה חוזרת ביובל לראשון, שנאמר לאשר לו אחזת הארץ (ויקרא כז כד) ויתר פרטיה, בסוף ערכין [הלכות שמיטה פי"א]. ונוהגת בזכרים ונקבות בארץ ישראל בזמן שיושביה עליה, כי כל עניני היובל אינם אלא בזמן שיושביה עליה, כמו שכתבנו למעלה. והעובר על זה ומכר שדהו לצמיתות. וכן הלוקח ממנו בענין זה שניהם לוקין אף על פי שלא הועילו דבריהם, והוא שעשו מעשה בדבר, שאין לוקין בלאו שאין בו מעשה, זה דעת הרמב"ם זכרונו לברכה. אבל לדעת הרמב"ן זכרונו לברכה, אין בזה מלקות כלל, כמו שכתבתי בראש המצוה.

שמ. מצות השבת קרקע לבעליהן ביובל.

להשיב כל הקרקעות בין בית בין שדה וכרם ופרדסין בשנת היובל לבעליהן בלא כסף ובלא מחיר, שנאמר (ויקרא כד כד) ובכל ארץ אחזתכם גאולה תתנו לארץ. כלומר, בכל ארץ ישראל, שהיא אחזתכם, גאולה תתנו לארץ. וענין הגאולה באר הכתוב, שהיא חזרת הקרקע לבעליו, וכמו שכתוב בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחזתו. משרשי המצוה. מה שכתבנו בראש הסדר (מצוה של).

מדיני המצוה. קצתם מבארים בכתוב איך יהיה דין המוכר עם הקונה כשירצה לפדות נחלתו הנמכרת קדם שנת היובל. והחלוק שבאר הכתוב שהוא בין מוכר בית בעיר חומה למוכר אותו בערי הפרזות, שנקראת בלשון הכתוב ערי החצרים. שדין בתי ערי הפרזות כדין השדות. ועוד אמרו זכרונם לברכה (ערכין לא, א) במצוה זו, שאם מכר בית בבתי ערי חומה לאחד ומכרה הלוקח [ה] ראשון לשני בתוך השנה מונין לראשון, וכיון ששלמה שנה לראשון החלט הבית לשני, מפני שענין מוכר בית בבתי ערי חומה שהוא מחלט לשנה כענין קנס הוא שקנסה התורה למוכר, מפני חיבת הארץ, ומכיון שעמד ביד זולתו שנה ראוי הוא שיחלט גם ביד השני. ועוד, שהראשון מכר לשני כל זכות שלו, ואלו עמדה שנה שלמה ביד הראשון, כבר היתה מחלטת בידו.

ומה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (שם ב) גם כן, שאם הגיע יום שנים עשר חדש ולא נמצא הלוקח [לפדות ממנו הרי זה מניח מעותיו בבית דין

ושובר את הדלת ונכנס לבית, ואמתי שיבוא הלוקח] יבוא ויטל מעותיו. ומה שאמרו (שם) שהמוכר בית בערי חומה והגיע יובל בתוך שנת המכר שאינו חוזר מיד ביובל, אלא דינו כמו בשאר שנים שבתוך שני היובל, שהוא נחלט לשנה אם אין המוכר רוצה לגאלה. ומה שאמרו (שם לג, א) שהמוכר בית בערי החצרים, שאם רצה לגאל מיד גואל כדין בית בבתי ערי חומה, ואם לא רצה לגאל מיד גואל אותה אפילו אחר שנה כדין שדות, דכח יפה שבשדות, ושבבתי ערי חומה יש להן. ומה שאמרו (שם לב א) שכל שהוא לפניו מן החומה, כגון גנות, מרחצאות ושובכות דינם כבתיים, דמכתוב אשר בעיר רבה הכל אבל אם היו שדות בתוך העיר דינן כשדות שחוץ לעיר, שנאמר וקם הבית. כלומר, בית וכל הדומה לבית כגון מרחצאות ושובכות ואף פרדסין, אבל לא שדות. ובית שאין בו ארבע אמות על ארבע אינו נקרא בית, ולפיכך אינו נחלט. ובירושלים אין הבית נחלט בה. ועיר שגגותיה חומתה אין דינה כמקפת חומה, אלא בעינין שתהיה לה חומה מלבד גגותיה, ובעינין גם כן שהקפה חומה תחלה ואחר כך נתישבה, אבל נתישבה ואחר כך הקפה אין זו עיר חומה. ואין סומכין אלא על חומה המקפת בשעה שכבש יהושע את הארץ. וכיון שגלו בחרבן ראשון בטלה קדשת עיר חומה, וכשעלה עזרה בביאה שניה נתקדשו כל הערים המקפות חומה באותה העת, מפני שביאתן בימי עזרא שהיא ביאה שניה כביאתן בימי יהושע, מה ביאתן בימי יהושע מנו שמיטין ויובלות וקדשו ערי חומה ונתחיבו במעשר אף בימי עזרא כן, וכן כשיבוא משיח בביאה שלישית, נתחיל למנות שמיטין ויובלות ויתקדשו בתי ערי חומה שיהיו מקפין באותה העת, ויתחיב כל מקום שנכבש במעשרות, שנאמר (דברים ל ה) והביאך יי אלהיך וגו' ואמרו (שם ב), מקיש ירשתך לירשת אבותיך וכו' ויתר פרטיה מבארים במסכת ערכין [ה' שמטה פי"ב]. ונוהגת בזכרים ונקבות, בארץ ישראל ובזמן שהיובל נוהג. וכבר כתבתי למעלה באיזה זמן היובל נוהג, והוא בזמן שכל ישראל על אדמתן בישובן. והעובר על זה וכבש הקרקע שבידו ולא החזירו לבעליו בטל עשה זה, וענשו גדול מאד, כאלו כופר במעשה בראשית.

שמא. מצות פדיון בתי ערי חומה עד השלמת שנה.

שיהיה פדיון הנחלות שהן תוך העיר המקפת חומה עד השלמת שנה אחת, ואחר השנה תהיה בחזקת הקונה אותן ולא יהיו חוזרות ביובל, שנאמר (ויקרא כה כט) ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה וגו'. כבר כתבתי

למעלה, (מצוה שמ) שענין היות בית בעיר חומה נחלט לשנה מצד חבת הארץ הוא, כדי שישתדל המוכרה לגאל אותה מהרה. מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (ערכין לא, א) שהמוכר יכול לגאולה בכל עת שירצה תוך שנה, וכשפודה אותה נותן לו כל הדמים שקבל במכירתה ואינו מנכה לו כלום מחמת הזמן שדר בה, ואף על פי שבעלמא אסור, דהינו צד אחד ברבית, התורה התירתו כאן, כדאיתא במסכת ערכין (שם). ושאר הקרובים אין פודין אותה אלא המוכר בעצמו, זהו דעת הרמב"ם זכרונם לברכה, ולא נראה כן בקדושין (כא א) ואינו לזה וגואל, אלא ימכר נכסים אחרים אם יש לו ויגאלנה, או אם רוח מעות או נתנו לו יכול לגאולה בהם ואינו גואל אותה לחצאין, כלומר שיפרע לו קצת המעות בפעם [אחת וקצתן בפעם] אחרת, כמו שאמרו זכרונם לברכה בקדושין פרק קמא (כ ב). ואם מת הלוקח תוך שנה פודה אותה מיד בנו ואם מת המוכר פודה אותה גם כן בנו של מוכר מיד הלוקח. ויתר פרטיה, במסכת ערכין [שם]. ונוהגת בארץ ישראל בזכרים ונקבות, בזמן שהיובל נוהג.

שמב. שלא לשנות ממגרשי הלויים.

שלא לשנות מגרשי ערי הלויים ושדותיהן. כלומר, שלא יחזירו העיר מגרש, ולא מגרש עיר, ולא השדה מגרש, ולא המגרש שדה, והוא הדין מגרש (נ"א שדה) עיר או עיר מגרש, (נ"א שדה) שאין לשנות בענינם דבר. והענין הזה ידוע, כי התורה צותה (במדבר לה ב ז) שיתנו שאר השבטים ערים ידועים לשבט לוי, והם ארבעים ושמונה עיד עם שש ערי מקלט שהיו בהן, וצותה גם כן להיות באותן ערים אלף אמה מגרש. כלומר מקום פנוי לרוחה ונוי לעיר, ואלפים אמה חוץ לה לצרך שדות וקרמים, וזה גם מנויי העיר וממה שצריך לה כמו שמפרש בסוטה (כז, ב), ובאה המניעה בזה שלא לשנות ענינים אלה לעולם, ועל זה נאמר ושדה מגרש עריהם לא ימכר, שכן בא הפרוש על לשון מכירה זו. כלומר, לא ישנה, דאלו במכירה ממש, לא קאמר, שהרי בפרוש כתוב גאלת עולם תהיה ללויים, מכלל שרשות יש להם למכר.

משרשי המצוה. לפי שערי הלויים היו נכונים לצרכי כל שאר השבטים, כי הוא השבט הנבחר לעבודת השם, וכל עסקם היה בחכמה שלא היו טרודים בעבודת האדמה כשאר שבטי ישראל, ועליהם נאמר (ויקרא לג י) יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל. ומתוך כך שהחכמה בתוכם, היה עסק

כל ישראל תמיד עמם, מלבד שהיו בתוך עריהם, ערי מקלט הרוצח, ומתוך כך גם כן היו עיני כל ישראל על עריהם, כי לא ידע האדם מה ילד יום ולכן היה בדין להיות אותן הערים אשר יד הכל שוה בהן ולב הכל עליהן, להיותן בתכלית היופי והחמדה, ושבת כל עם ישראל בכך, ומפני כן באה הצואה עליהם שלא לשנות בענינם דבר, כי אדון החכמה יסדן ותקנן והגביל גבולם, וירא כי כן טוב וכל חלוף אחר דברו אינו אלא גרוע וגנאי.

מדיני המצוה. מה שאמרו זכרונם לברכה (מכות יב א) מלבד אלו השלשה אלף אמה שאמרנו, שהן בין מגרש ושדות וכרמים, נותנין לכל עיר בית הקברות חוץ לתחום זה שנאמר (במדבר לה ג) ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חיתם, ובא הפרוש בזה, לחיים נתנו ולא לקבורה. ומה שאמרו (ערכין לג ב) גם כן, שכהנים ולוים שמכרו שדה משדותיהם, או בית אפילו בעיר חומה נגאלין לעולם, ואפילו מיד הקדש, שנאמר (ויקרא כה לג) גאלת עולם תהיה ללוים. וישראל שירש אבי אמו לוי הרי זה גואל כלוים ויתר פרטיה, מבואדים בסוף ערכין.

ונוהגת מצוה זו בארץ ישראל בזמן שישראל שם, בין בלוים בין בישראלים, בזכרים ונקבות, שהכל חיבים שלא לשנות שלשה מקומות האמורים לעולם העיר, והמגרש, ומקום השדות והכרמים. ומן הדומה, כי כל מי ששינה בהן בעדים והתראה חייב מלקות, ולא ידעתי שעור לשינוי זה כמה יהיה ויתחייב עליו, חכם בני ודעהו. וכתב הרמב"ם זכרוננו לברכה (שמיטה ויובל יג יב, יג) על מצוה זו, למה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזתם עם אחיו? מפני שהבדל לעבד השם יתברך ולשרתו ולהורות דרכיו הישרים, ולפיכך הבדלו מדרכי העולם, לא עורכין מלחמה כשאר ישראל, ולא נוחלין, ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא חיל יי, שנאמר ברוך יי חילו וגו', והוא, ברוך הוא, זכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך וגו'. ולא שבת לוי בלבד בכלל זה, אלא כל איש ואיש מבאי העולם, אשר נדבה רוחו להבדל ולעמד לפני יי לעבדו לדעת דרכיו הישרים והצדיקים וללמדם לאחרים, פורק מעל צוארו על חשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם, והרי זה נתקדש להיות קדש קדשים ויהיה יי נחלתו לעולמי עולמים, ויזכה בעולם הזה בדבר המספיק לו כמו שזכה שבת לוי, וכך דוד הוא אומר (תהלים טז, ה) "יי מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי".

שמג. שלא להלוות ברבית לישראל.

שלא להלוות ברבית לישראל. שנאמר (ויקרא כה לז) את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך, ואין אלו שני לאוין, שהרבית הוא הנשך, והנשך הוא הרבית. וכמו שאמרו זכרונם לברכה במציעא (סא, א) אי אתה מוצא נשך בלא רבית, ולא רבית בלא נשך ולמה חלקם הכתוב? כלומר, למה חלקם ולא כתב את כספך ואכלך לא תתן לו בנשך? לעבר עליו בשני לאוין, כלומר, להרבות האזהרות עליו. וזה הענין הוא מה שאמרתי למעלה (מצוה שלו) כי התורה תכפל האזהרות לפעמים על מה שחפץ האל להרחיקנו ממנו הרבה, ואפשר שנאמר בזה כעין מה שאמרו זכרונם לברכה (ברכות לא ב) בענינים אחרים דברה תורה כלשון בני אדם, וכמו כן תתמיד התורה התראות במה שיש עלינו להזהר בו, כדרך בני אדם בהזהירם זה את זה בדבר חמור, יכפלו תנאים וירבו דבריהם על הדבר, כדי שיהא המזרז נזכר וזרזו על הענין על כל פנים. ואם אמנם כי ראוי האדם להזהר בדבר השם עד מאד ואף כי ישמע דברו ברמז קטן, כל זה מחסדיו הרבים על בריותיו כפל להם האזהרות פעמים רבות בקצת מקומות כאשר ייסר איש את בנו, על כן נודה לשמו הגדול סלה ברב הטובות אשר גמלנו ברוך הוא.

משרשי המצוה. כתבתי (מצוה סח) באזהרת ערב ועדים וסופר שלא יתעסקו בהלוואת רבית בפרשת משפטים וקחנו משם. דיני המצוה. כגון החלוקים שלמדונו זכרונם לברכה באזהרה זו, שאמרו שיש רבית שהוא אסור מן התורה, וזהו הנקרא לרביתינו זכרונם לברכה (ב"מ סא ב) רבית קצוצה. ויש רבית שהוא למטה ממנו והוא אסור מדרבנן, וקראוהו זכרונם לבדכה (שם) אבק רבית, ויש רבית אחרת, שהוא למטה משני אלו הראשונים, והוא (והיה) מן הדין מתר לפי שהוא רחוק הרבה מן רבית האסור מן התורה עד שאין לגזר עליו כלל, אבל חכמים החמירו בענין בראותם החמר שהחמירה התורה ורב האזהרות בדבר הרבית, ואסרוהו כדי שלא יערימו בני אדם לטל רבית, לא מפני דבר אחר. ואלו הן שלשה מיני הרבית שאמרנו, רבית האסורה דבר תורה הוא, כל מי שאומר לחברו הלויני מנה ואתן לך ממנו פרוטה בכל יום, או שלשים פרוטות בחדש, או פחות או יותר, עד שאפרענו. וכן כשאמר לו הלויני מאה דינרים במאה ועשרים לשנה, וכן המלוה לחברו מעות ומשכן לו בהן בית או חצר, שיחזיק בהם ויקח הפרות עד שיחזיר לו מעותיו, מבלי שינכה לו כלום מן ההלוואה זו היא רבית קצוצה האסורה מן התורה. ודרך

כלל אמרו זכרונם לברכה (שם סג ב) כל אגר נטר לי אסור מן התורה והוא
 שבא מיד לזה למלוה זו היא רבית האסורה מדבר תורה, ועליה אמרו
 זכרונם לברכה (שם סא, ב) רבית קצוצה יוצאה בדינין, כלומר, שבית דין
 יורדין לנכסי המלוה ומוציאין ממנו, כמו בגזלות וחבלות. ויש מן המפרשים
 שפרשו יוצאה בדינין לענין כפיה. כלומר, שנופין בית דין את המלוה
 להחזירה בשוטים, כמו שעושין לכל מי שיאמר שלא יעשה מצות עשה.
 כל שאר הרבית שאפשר לקבל חוץ מאלו שאמרנו, הן נקראים רבית
 דרבנן ונקראים אבק רבית, ואינה יוצאה בדינין, ואסרום חכמים משום
 גזרה שלא יבא האדם לידי רבית דאוריתא. ומהם כגון מה שאמרו זכרונם
 לברכה (שם ע ב) שאין מקבלין צאן ברזל מישראל, פרוש צאן ברזל
 המקבל ממון על תנאי שתהיה הקרן קימת לבעל הממון על המקבל ויטל
 חלקו ברוח. וכן אין פוסקין על הפרות, עד שיצא השער, אבל יצא השער
 פוסקין, אף על פי שאין לזה יש לזה, ובמה דברים אמורים, שאין פוסקין
 לעולם עד שיצא השער בשלא היה לו, כלומר מאותו המין שפסק עליו,
 אבל היה לו ממנו כלום פוסק עליו, אף על פי שלא יצא השער עדין,
 ואפילו לא היה לו ממנו אלא סאה אחת פוסק עליו כמה סאין [כמו
 בהלואה] שהלכה כשמואל דאמר הכי בגמרא (שם עה א). וזה שאנו
 אומרים שצריך שיהיה לו מאותו המין, יש מן המפרשים שאמרו (ב"י יו"ד
 סי' קעה), דוקא מאותו המין ממש צריך שיהיה לו, שאם הוא פוסק על חטין
 חדשות לא יפסק אליו אם היו לו חטים ישנות, כעין אותו המין ממש מה
 שפוסק עליו צריך שיהיה לו, ויש מהם שאמרו שאין חלוק בין חדש לישן,
 דכל שיש לו מאותו המין מתר. ומכל מקום אם היה לו מאותו המין אף על
 פי שהוא מחסר מלאכה אחת או שתיים פוסק עמו עליו, אבל אם היה
 מחסר שלש מלאכות הרי זה כמי שאין לו מאותו המין כלום. ובגמרא פרק
 איזהו נשך (ב"מ עד, א), בא הבאור בארכה בחלוק מלאכות אלו בחטים,
 וכן בכלי יוצר ובדברים אחרים.
 וכן מענין המצוה מה שאסרו (שם סו, א) להלוות על הקרקע מעות
 ולהתנות עם הלוה אם לא תחזיר לי המעות מכאן ועד יום פלוני תהא
 הקרקע שלי, לפי שהקנין הזה אינו מועיל מפני שהוא אסמכתא. כלומר,
 שדעתו של אדם היתה סומכת בכך, כלומר, שיחזיר המעות בשעת
 המעשה ולא השיגה ידו להשלים הדבר, וכעין אנס הוא, וכל כי האי גוונא,
 יש לחוש באכילת הפרות משום רבית. והרבה דרכים נאמרו בגמרא
 באסמכתא בענין רבית ובענינים אחרים, ודרך כלל למדנו רבי ישמרו אל

בענין דיני האסמכתא, שכל שיתנה האדם עם חברו דרך קנס, כלומר, אם לא יהיה כן יענש בממוך כך וכך יקרא אסמכתא, ועל זה אמרו זכרונם לברכה (שם, ב) לעולם דאסמכתא לא קניא. ובלשון אחרת אמרו זכרונם לברכה (שם) גם כן, כל דאי לא קני. אבל כל תנאי שיתנה האדם עם חברו ויאמר אם אתה תעשה כך אף אני אעשה כך וכך כדרך בני אדם שמתנין בלשון זה, איך זה בכלל אסמכתא כלל חלילה, שאם כן, איך נמצא ידו ורגליו על כל תנאי בני אדם זה עם זה, שכלם בלשון "אם" הם, דאי אפשר בלאו הכי, ועוד בכל התנאים הנזכרים בענין גטין וקדושין, שכל בלשון "אם" מה נאמר בהן? אלא ודאי טעם נכון מה שכתבנו, שלא נאמר אסמכתא לא קניא אלא במה שיתנו בני אדם זה עם זה דרך קנס, כגון אם לא פרעתיך עד יום פלוני תהא השדה שלך, או המשכון איזה שיהיה, וכל כיוצא בזה, אבל לא בכל שאר התנאים רבים שמתנים בני אדם, כגון אם תלך למקום פלוני אתן לך כך וכך, או אם תעשה בשבילי ענין פלוני אתן לך מאתים זוז, וכל כיוצא בזה. והבן זה, בני, ותן לבך עליו, כי בזה תסיר מבין עיניך ענן גדול בדברי הגמרא במקומות הרבה.

וכמו כן אמרו (שם עה ב) שהוא אבק רבית ואסור מדרבנן רבית מקדמת ורבית מאחרת, כיצד? נתן עיניו ללוות ממנו והיה משלח לו סבלונות בשביל שילוהו זהו רבית מקדמת. לזה ממנו והחזיר לו מעותיו ואחר כך שלח לו סבלונות בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו זהו רבית מאחרת. וכן אמרו קצת מן המפרשים (עי' רמב"ם מלו' ל ו ז), שהמלוה מעות לחברו על מקום שפרותיו מצוין לו תדיר, כגון חצר ומרחץ וחנוות, בלא נכוי הרי זה רבית קצוצה, ובנכוי הרי זה אבק רבית. אבל המלוה מעות בלא נכוי על מקום שאין פרותיו מצוין תדיר, כגון שדה וכרם, שאין פרותיו מצויין, כי פעמים ההוצאה בהם מרבה על השבח הרי זה אבק רבית. ובנכוי הרי זה מתר. ומהם שאמרו שאפילו בשדה וכרם בנכוי אסרוה חכמים זכרונם לברכה ולא מצאו משכונה מתרת אלא משכנתא דסורא, שהיו כותבין במשלם שניא אלין תפוק ארעא דא בלא כסף. והאמת לפי הנראה מדברי הגמרא לרבתינו ישמרם אל עם הפרושים הטובים, שכל משכונא בנכוי בין בית דירה ומרחץ שפרותיהן מצויין, וכל שכן שדה וכרם, הכל בנכוי מתר, וכן נהגו בארצנו על פיהם, והחושש לדברי גאוני עולם שהחמירו בדבר יתברך מן השמים.

ואיזהו רבית האחרת שאמרנו למעלה שאסרו זכרונם לברכה מפני הערמת רבית, כגון שאמר אדם לחברו הלויני מנה, ואמר לו מנה אין לי, חטים

במנה יש לי, ונתן לו חטים במנה וחזר ולקחן ממנו בתשעים זה בודאי היה
מן הדין מתר, אלא שאסרוהו חכמים מפני הערמת רבית, שהרי דבר זה
נראה הוא כרבית, שזה נתן תשעים דינרין ולוקח מאה, אבל אם עבר
ועשה כן מוציא ממנו כל המאה, שאפילו אבק רבית אין כאן, אלא משום
גדר הוא שהחמירו חכמים בדבר. וכן מי שהיתה שדה ממשכנת בידו לא
יחזר וישכיר אותה לבעל השדה מפני הערמת רבית. וכיוצא בענינים אלו
כמו שבא בגמרא (שם סח א). ואף על פי שדברים אלו אסרו משום הערמת
רבית יש דברים אחרים שהן כעין רבית ממש, והתירו אותן חכמים שלא
ראו לחוש בהן ולגזר כלל, וזה שהתירו שימכר אדם חובו בפחות, והתירו
אותו חכמים גם כן שיתן אדם לחברו דינר שיאמר לישראל אחר שילוהו
מנה. ודרך כלל אמרו זכרונם לברכה (שם סט ב), שלא אסרה תורה אלא
רבית הבאה מיד לזה למלוה, והענין הוא, לפי שהתורה תבחר ברב לעולם
ותניח הפרטים, על כן תזהיר ללוה ומלוה, כי כן דרכו של עולם, ואף על פי
שאמרו כן והוא האמת, ראוי לכל בעל נפש להתרחק מכל ענין שיש בו
הערמת רבית בכל כחו. וכל המחזר ומבקש צדדים לטל רבית מישראל
סופו מתרושש, וכמו שאמרו זכרונם לברכה (שם עא, א), שכל העוסק
ברבית נכסיו מתמעטים. גם אמרו (שם עה, ב) שפרוטה של רבית, גורמת
לו לאדם לאבד כמה אוצרות של ממון. ויתר רבי פרטי המצוה, בבבא
מציעא פרק איזהו נשך [י"ד ס"י קסז].

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר על זה והלוה ברבית
האסורה מן התורה עבר על לאו, ומוציאין אותו ממנו בדינין, שיורדין בית
דין לנכסיו, כדרך שיורדין בית דין לנכסים בגזלו או בנזקיו, כדעת קצת מן
המפרשים או מוציאין אותה ממנו דרך כפיה כדרך שכופין לישראל שלא
רצה לקיים מצות עשה, כדעת קצת מרבותינו ישמרם אל. ואם הלוה
ברבית האסורה מדבריהם שהוא הנקרא אבק רבית עבר על לאו דרבנן,
ואין רבית זו יוצאה בדינין, אבל אם תפש הלוה מן המלוה בכדי אותה
רבית אין מוציאין מידו. ואם עבר והלוה ברבית שאסרו זכרונם לברכה
מפני הערמת רבית לבד, אין צריך לומר שאין מוציאין אותו מן המלוה אם
לקחו שאפילו מן הלוה מוציאין אותו ונותנין אותו למלוה, מכיון שעברו
והתנו ביניהם בכך, דמכיון שלא החמירו זכרונם לברכה בדבר אלא משום
הערמת רבית לא חששו בדבר בדיעבד, ובדיעבד נקרא, מכיון שנתקמו
הדברים בין מלוה ללוה.

שדמ. שלא נעבד בעבד עברי עבדת בזיון כמו עבדת כנעני.
 שלא נעבד בעבד עברי בעבדה שיש בה בזיון גדול והכנעה שדרך לעבד כן
 בעבד כנעני. שנאמר (ויקרא כה לט) לא תעבד בו עבדת עבד. ואמרו
 זכרונם לברכה בספרא (בהר ז ב) בפרוש ענין זה. שלא יטל אחריו
 בלנשיא (בלונטיא) (עיינ סהמצ"מ ל"ת רנז) והוא כלי של בגד קטן שעושיין
 בני אדם לישוב עליו בכל מקום שהם כשהם יגיעים, ודרך העבד הנבזה
 שנוטל אותו כלי ומוליכו אחר אדוניו, וכמו כן אמרו (שם) ולא יטל לפניו
 כלים לבית המרחץ, והם זכרונם לברכה בארו אלו המלאכות, והוא הדין
 שנלמד מהן לכל כיוצא בהן. נמצא, שיש לו לאדם שיתן אל לבו איזו
 מלאכה יצוה לעבדו עברי, וזהו מכלל מה שאמרו זכרונם לברכה (קדושין
 כב, א) כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו. ומכל מקום מה שאמר
 הכתוב כשכיר כתושב יהיה עמך. יש ללמד שיכול אדם לצוותו בכל
 הדברים שדרך בני אדם לצוות השכיר והתושב. ובאמת, השכיר שהוא
 אדם בן חורין, ברב איננו נשכר למלאכה בזויה, וכמו כן התושב שהוא
 אדם שבא לגור בארץ אחרת, ודרך של תושבים לעבד עמל הבית שהם
 מתגוררים עמו לרצונם, ועל כן לא יעשה עמו מלאכה בזויה ביותר, ועל כן
 אמר הכתוב כשכיר כתושב יהיה עמך ששני אנשים אלו, אף על פי שהם
 עובדים אין עבדתם עבדה ברב הפעמים. ואף על פי כן צריך העבד לנהג
 בעצמו מנהג עבדות וכבד אדוניו בכל כחו, ולא יתגאה בכל זה שאמרנו.
 משרשי המצוה. כדי שיתן האדם אל לבו, כי האמה שלנו היא הנכבדת
 מכלן, ומתוך כך יאהב אמתו ותורתו, ויתן אל לבו גם כן, כי כמו שזה
 העבד העברי נמכר לו מפני דחקו, כך אפשר שיקרה לקונה אותו, או
 לאחד מבניו אם יגרם להם החטא, ובכבדו עבדו יחשב מחשבה זו בלי
 ספק, ומתוך מחשבתו זאת, יזהר מחטא לשם. ועוד תועלת אחרת בדבר,
 שילמד האדם נפשו במדת החסד והרחמים, ויתרחק ממדת האכזריות
 הרעה, ובהכין נפשו אל הטובה תקבל הטוב, והשם חפץ להעניק מברכותיו
 אל בריותיו, כמו שכתבתי פעמים הרבה במצות הקודמות.
 דיני המצוה. מה שדקדקו זכרונם לברכה פרק קמא דקדושין (כב ב), ממה
 שאמר הכתוב (דברים טו טז), כי טוב לו עמך, עמך במאכל ועמך במשתה,
 שלא תהא אתה אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קבר, אתה שותה יין ישן
 והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי התבן. וכן
 אמרו זכרונם לברכה (ספרא ז ג) שלא ידור האדון בכרך, והעבד בכפר,

שנאמר (ויקרא כה מא) "ויצא מעמך". ויתר פרטיה בספרא ובקדושין [וי"ד סימן כסז].

ונוהגת בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נוהג. וכבר כתבתי בראש הסדר (מצוה של) באיזה זמן היובל נוהג. ואף על פי שאין ראוי לאשה שתקנה עבד מפני החשד בכלל המצוה היא מכל מקום. והעובר על מצוה זו ועבד בעבד עברי בעבדות הבזויות עבר על לאו זה, אבל מן הדומה שאין בזה חיוב מלקות, לפי שאין בו מעשה, כי בדברים יוסר עבד לעשות מלאכתו בזויה או נכבדת, וכבר כתבתי למעלה (מצוה רמא) כי כל לאו שאפשר לעבר עליו מבלי מעשה, אף על פי שנעשה בו שום מעשה שאין לחיבו מלקות עליו, דלאו שאין בו מעשה נקרא מכל מקום; זה דרכי זך בעיני.

שמה. שלא נמכר עבד עברי על אבן המקח.

שלא נמכר עבד עברי כדרך שמוכרין עבדים כנעניים בהכרזה על אבן המקח, אלא בהצנע ודרך כבוד. וכן אמרו בספרא (בהר ו א) לא ימכרו ממכרת עבד, שלא ימכרם בסמטא ויעמידם על אבן המקח.

שרש מצוה זו ידוע, שאין ראוי לו לאדם להקל בכבוד חברו, אף על פי שהביאו עונותיו למכר, כי לא ידע אם אולי למחר יבוא גם הוא לכך. באור מצוה זו בקדושין [שם], ודיניה כלולים בעקרה, אין להאריך בהם.

ונוהגת בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נוהג שאין עבד עברי נוהג, אלא בזמן היובל, כמו שכתבתי למעלה (מצוה של). והעובר על זה ומכר עבד עברי כדרך שהעבדים כנעניים נמכרים עבר על לאו, אבל מן הדומה שאין בו חיוב מלקות, לפי שאפשר לעבר עליו מבלי מעשה.

6.1 . מבט לחיים

זכות השתיקה / הרב אבי בן אבנר

על סלע גבוה במרכז היער רבץ האריה מלך החיות, ובטנו הומה מרוב רעב. כבר כמה ימים שלא בא שום דבר מאכל אל פיו, והוא הרגיש שהוא הולך ונחלש. כאשר נבחר להיות מלך היער, הבטיח האריה לכל החיות כי יהיה שונה מכל אבות אבותיו האריות. 'אני לא אטרוף סתם כך חיות בכל עת שאחפוץ', כך התחייב חגיגית, 'זרק אם חיה תעשה משהו רע ויגיע לה עונש, אני אטרוף אותה'. להתייעץ איתו והנה חלפו כמה ימים, וכל החיות מתנהגות כשורה. אף אחת לא עושה משהו רע שמצדיק עונש, והוא נותר רעב ובטנו ריקה ממזון.

כמעט שהחליט לוותר על כסא מלכותו, אבל אז צץ רעיון מבריק בראשו של האריה והוא חיכה שחיה כלשהי תעבור בשביל הסמוך. לאחר זמן מה חלף בשביל אייל בריא ובעל בשר. קרא לו האריה, והאייל התייצב בפניו בהכנעה. 'ברצוני להתייעץ איתך בנושא חשוב ביותר', שח לו האריה,

'מישהו רמוז לי שמהפה שלי נודף ריח לא כל כך נעים. בוא אלי, אייל יקה, ורחרח את פי, ואמור לי האם אכן נודף ממני ריח לא נעים'.

קרב האייל, והאריה פתח את פיו לרווחה. הצחנה שעלתה מפיו הייתה נוראה. 'אכן, אדוני המלך', הסכים האייל עם דבריו של האריה, 'הפה שלך באמת ממש מסריח'.

לבשו פניו של האריה זעם, והוא פרץ בשאגה: 'אייל חצוף! איך אתה מדבר אל המלך? איזו חוצפה לומר לי שאני מסריח. רק על זה מגיע לך עונש חמור'.

ובעודו מדבר, התנפל האריה על האייל וטרף אותו בן-רגע.

האריה חזר לרביצו, שבע ומרוצה מעצמו. הייתה לו ארוחה טעימה ביותר, והוא גם לא הפך את הבטחתו לחיות היער. הוא לא טרף סתם את האייל, אלא העניש אותו על חוצפתו הנוראה – לומר למלך שהפה שלו מסריח!

כמה ימים חלפו, והאריה שוב היה רעב. חיות היער לא עשו שום מעשה רע, ושום אוכל לא בא אל פיו.

האריה כבר ידע מה לעשות. הוא המתין שפסיעותיה של חיה כלשהי יישמעו בשביל הסמוך. הפעם הייתה זו זברה נאה למראה. קרא לה האריה, והזברה התייצבה לפניו. 'אמרי נא לי, זברה חביבה, אמר האריה, 'האם נודף מפי ריח לא נעים כלשהו?'

גורלו של האייל כבר נודע ברחבי היער, והזברה החליטה שהיא תנהג בחכמה יתרה. רחרחה הזברה את פיו של האריה פעם אחת, רחרחה שוב, ואז אמרה: 'לא ולא, אדוני המלך, שום ריח לא נעים לא נודף מפיד. אדרבה, הריח שעולה ממך הוא ריח בושם נעים'.

עטו פניו של האריה ארשת זעם, ובשאגה גדולה התנפל על הזברה: 'שקרנית שכמותך, כיצד את מעזה לשקר למלך? הרי אפילו בלי לרחרח את פי, אני מרגיש שנודף ממנו ריח לא נעים'.

ותוך רגע התנפל האריה על הזברה החצופה, וטרף אותה בתור עונש. כמה ימים עברו, והאריה שוב היה רעב. הפעם הוא לא היה מודאג. הרעיון שלו עבד היטב. הוא חידד את אוזניו לשמוע האם חיה כלשהי חולפת בשביל הסמוך, ועד מהרה נשמעו צעדים. היה זה השועל. קרא לו האריה, והשועל התייצב בפניו.

'שועל יקר, האם תרשה לי להתייעץ איתך בעניין כלשהו? פנה אליו האריה. 'יש לי תחושה שמהפה שלי נודף ריח לא כל כך נעים. האם תואיל בטובך לרחרח את פי ולומר האם הדבר נכון?'

קרוב השועל אל המלך, רחרח את פיו שוב ושוב והבעה של צער עלתה על פניו. 'אדוני המלך', אמר, 'הייתי רוצה מאוד לענות על שאלתך ולעזור לך, הבעיה היא שאתמול ירד ביער גשם שוטף ואני הצטננתי. האף שלי סתום ואינני מסוגל להריח שום דבר...'

נהם האריה בכעס, אך לא יכול היה לטרוף את השועל הערמומי, והשועל – דילג ונמלט אל תוך היער כשהוא מחייך לעצמו בסיפוק. הוא לא היה מצונן ואפו לא היה סתום, אבל הוא ידע שכל תשובה שייתן לא תמצא חן בעיני האריה, ולכן, במקרה כזה, העדיף לשתוק ולא לתת שום תשובה.

*

הפטנט המחוכם של השועל, מתאים פעמים רבות גם לבני אדם. בחיים יש מצבים רבים שבהם אדם מתבקש להכריע בין שתי דעות או בין שני אנשים. כל דבר שהוא יעשה – לא ימצא חן בעיני אחד מהצדדים. על כך אמרו חז"ל 'לא מצאתי לגוף טוב משתיקה'. אמנם לפעמים יש חובה לומר דברים מסוימים, אך פעמים רבות אדם צריך דווקא להיאחז בשתיקה, ולא לומר דבר. כי כפי שאומר הפתגם העממי: 'ממילים שלא נאמרו, אף אחד לא הפסיד'.

המרחק בין שגרירות ישראל בלונדון לבין המסעדה הקטנה שבה נקבעה הפגישה הסודית, לא עלה על שישה-שבעה קילומטרים, אבל הדרך לשם ארכה למוטי דביר שלוש שעות תמימות!

בשעה עשר בבוקר הוא אמר למזכירה בשגרירות שהוא לא מרגיש טוב. 'אני הולך הביתה, ואולי אקפוץ לראות רופא', אמר. אבל מוטי דביר לא הלך הביתה וגם לא לרופא, אלא נכנס למכוניתו והחל להסתובב ברחובות לונדון, כשהוא מביט כל הזמן לאחור דרך המראה על מנת לוודא שאיש לא נוסע בעקבותיו. ליתר ביטחון הוא עשה תרגיל התחמקות שעליו הוא קרא פעם באיזה ספר מתח: הוא נכנס לחניון תת קרקעי של אחד מבנייני המשרדים וירד בנסיעה עד לקומה התחתונה של החניון, שם ישב בשקט במשך שעה, ואז יצא ברגל דרך הכניסה האחורית של החניון, היישר לתחנת הרכבת התחתית. הוא עלה לרכבת הראשונה שהגיעה, ירד אחרי כמה תחנות ועלה לרכבת בכיוון הנגדי. כך החליף כמה רכבות, עד שלבסוף היה בטוח שגם אם מישהו 'ישב לו על הזנב', הוא הצליח 'לנער' אותו כמו מקצוען אמיתי.

מוטי דביר לא היה מרגל. הוא הועסק בתפקיד זוטרי בנספחות הכלכלית של השגרירות, אך היה ממורמר ובלתי מרוצה. לדעתו הוא היה הרבה יותר מוכשר מהמנהלים שלו, והסיבה היחידה שהם התקדמו והוא נותר

מאחור, הייתה העובדה שהם ידעו למי להתחנף ועם מי לקשור קשרים. החברים בבית, בישראל, חשבו שהוא אדם מצליח: יש לו משרה בלונדון והוא בטח חי שם כמו מלך. אבל האמת שמשכורתו לא הייתה מהגבוהות, ובכלל – הוא הרגיש שהוא תורם למדינה הרבה יותר ממה שהיא מחזירה לו. יש לו בן בצבא, ביחידה מובחרת בצנחנים, וממשכורתו בלונדון, בקושי יש לו לשלוח לילד מעט כסף לדמי כיס. אמו הזקנה שמתגוררת בגבעתיים חלתה לאחרונה במחלה קשה. למחלה יש תרופה חדשה ויעילה, אבל אין אותה בקופת חולים ואפשר לקנות אותה רק באופן פרטי – במחיר שהוא אפילו לא יכול לחלום עליו. 25 שנה הוא קורע את עצמו למען המדינה, וזה מה שהמדינה מחזירה לו: משכורת שלא מספיקה אפילו לצרכים הבסיסיים...

לקראת 12:30 הוא כבר הסתתר בין העצים, מול המסעדה הקטנה. אמנם הפגישה נקבעה לשעה 13:00, אבל הוא הקדים בחצי שעה כדי לראות את ג'ורג' מגיע, ולוודא שזו אינה מלכודת.

ג'ורג' היה האיש שיכול לפתור את כל בעיותיו הכלכליות. מוטי פגש אותו באירוע כלשהו בלונדון, והם החלו לשוחח. ג'ורג' לא אמר זאת בפירוש, אבל נתן לפקיד השגרירות הישראלית להבין שהוא איש שירותי הביטחון הבריטיים, ושהוא מוכן לשלם ביד נדיבה לכל מי שיספק מידע על כל מדינה זרה. למוטי לא הייתה עם זה בעיה. בריטניה היא לא מדינת אויב, שכנע את עצמו, וחוץ מזה, מה שהוא כבר יכול לספר לג'ורג', לא יכול יותר מדי להזיק למדינה. מקסימום יפטט איתו מעט ויספר כמה רכילויות מהשגרירות, ותמורת זה יקבל כסף לרכישת התרופה לאמו, לפחות לחודש הראשון. אם למדינה היה שכל, הרהר במרירות, היא הייתה דואגת שאנשים כמוהו ירוויחו כמו שצריך, ולא יצטרכו לארגן לעצמם השלמות הכנסה' כאלו...

חמש דקות לפני מועד הפגישה, ראה מוטי את ג'ורג' פוסע לכיוון המסעדה. הבריטי התיישב ליד אחד השולחנות והחל לקרוא בעיתון כאילו ממתין למישהו. מוטי החליט לחכות כמה דקות לפני שיצטרף לשולחנו.

הדקות חלפו באיטיות, והוא חש עצבנות קלה. 'אף אחד לא יודע שאני פה', הדהר מוטי דביר, 'אבל בכל זאת...'

הוא שיחק בין אצבעותיו במחזיק המפתחות, וחש שידיו רועדות מעט. כנראה שהוא בכל זאת קצת לחוץ...

עיניו נפלו בלי משים על מחזיק המפתחות, שעליו היה חרוט תג היחידה של הבן שלו בצנחנים. הוא זכר מתי קיבל את מחזיק המפתחות. זה היה בטקס סיום הטירונות של הבן. כל ההורים קיבלו אז את השי הזה. תמונות מהאירוע החלו לצוץ בזיכרונו של מוטי דביר. הוא היה כל כך נרגש אז לראות את הילד שלו הופך לחייל מן המניין. הוא היה כל כך גאה אז להיות ישראלי...

לפתע חש מוטי כאילו ספג חבטה במרכז בטנו. 'היי! אני ישראלי! אני יהודי! חשב לעצמו, 'מה אני הולך לעשות? להיפגש עם סוכן זר?! מה אני, מרגל? בוגד? איזו שטות אני הולך לעשות...'

מוטי דביר, כמובן, כבר לא ניגש למסעדה ולא נפגש עם ג'ורג'. הוא הסתובב והחל לרוץ כל עוד נפשו בו, מבוהל ממה שעמד לעשות. הוא עצר אחרי דקות ארוכות של ריצה, והתיישב על ספסל בשליבו הולם בחוזקה וכל גופו רועד. איך הגיע למצב כזה? איך ייתכן שהוא עמד לבגוד כך בעמו ובמדינתו בעד בצע כסף?!...

מוטי דביר לא סיפר על כך לאיש, אבל ידע עד יומו האחרון: תג היחידה שהוא ראה ברגע המכריע, הזכיר לו מי הוא ומה הוא, ומנע ממנו לעשות את הפשע הנורא מכל.

ולמען האמת, לכל יהודי יש תג יחידה שמזכיר לו מי הוא ומה הוא. לתג הזה קוראים ציצית שעליה אנו קוראים בפרשת השבוע: 'וראיתם אותו וזכרתם את כל מצוותי'. יהודי מגיע בחיים לכל מיני מקומות ועובר כל מיני ניסיונות. הציצית היא התזכורת התמידית שהולכת איתו לכל מקום תזכורת שהוא יהודי, בנו של בורא עולם, ושעליו להתנהג כפי שהמעמד הזה מחייב אותו.

פתגמים יהודיים

- 1 "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך."
- 2 "איזהו חכם? הרואה את הנולד."
- 3 "איזהו עשיר? השמח בחלקו."
- 4 "תפסת מרובה – לא תפסת."
- 5 "לא הביישן למד, ולא הקפדן מלמד."
- 6 "על ראש הגנב בוער הכובע."
- 7 "רצונו של אדם כבודו."

עשבי תיבול שלא הכרתם וכל מה שטוב בהם / רועי עמית

אין תענוג גדול יותר מלתבל את האוכל שלנו בעשבי תיבול, שמשדרגים את המנה בטעם, במראה וכמובן בבריאות. על אחת כמה וכמה אם מדובר בעשבי תיבול שגידלנו בעצמנו. הכירו עשרה עשבי תיבול בריאים וטעימים שכנראה לא הכרתם, אותם תוכלו לרכוש בשווקים או לגדל בעצמכם.

Burschik

1. חמציץ:

חמציץ, הנקרא גם חומעה הוא עשב תיבול חמצמץ שמוסיף טעם ייחודי למרקים, סלטים וחביתות ירק. החמציץ הוא תרופה טבעית למערכת השתן.

2. מיורם:

מיורם (המוכר גם כמיורן) הוא תבלין מתקתק ועדין, המזכיר גרסה מתוקה יותר של האורגנו והזעתר. נהדר לדגים, גבינות, פסטות ובישול ים תיכוני. מיוחסות לו תכונות מרגיעות, משככות כאבים ומשפרות עיכול.

Raulbot

גדעון פיזנטי

3. זוטה לבנה:

צמח מרענן השמש בעיקר לחליטות תה, מצוין להתעוררות בבוקר, כהפסקת התרעננות ולפתיחת אף סתום.

4. מיזונה:

מיזונה, הנקראת גם חרדל יפני, הנקרא גם מיזונה היא עשב תיבול שהולך מעולה עם סלט עלי בייבי, וגם בירקות מוקפצים ותבשילים אסייאתים. המיזונה עשירה בויטמינים A, K ו-C החיוניים לתפקוד מערכות הגוף, קרישת הדם, בניית העצמות וייצור רקמות הגוף. כמו כן, מחקרים מצאו שלמיזונה תכונות מונעות סרטן.

masahiko

5. לווג':

לווג', המוכר גם בשם לאושטיאן, נפוץ בעיקר במטבח הרומני כמרכיב חובה במרק הצ'ורבה. הלווג' הוא עשב תיבול טעים המזכיר מעט את הסלרי. הוא מתאים לסלט ירוק, תבשילים ומרקים. מיוחסות לו תכונות אנטיספטיות, ונהוג למרוח חליטת לווג' על פצעים ודלקות.

6. תמכה:

תמכה או סייגית הוא עשב תיבול נפוץ במטבח הצרפתי עם טעם עדין של אניס. התמכה הולכת נהדר עם דגים, עוף וחביתות ירק ופעמים רבות תמצאו אותה מקשטת צלחות. מיוחסות לה תכונות מטהרות, ומשתמשים בה כדי לנקות את העור והפנים.

Rasbak

7. סליקורניה:

סליקורניה או פרקן עשבוני היא צמח תבלין מלוח ופריך, שלאחר בישול או החמצה נאכל בטובות שבמסעדות הגורמה. הסליקורניה מתאימה מאוד לשומרים על הבריאות ולסובלים מלחץ דם גבוה, כתחליף למלח נתרן.

Marco Schmidt

8. צתרה:

צמח תבלין המזכיר בטעמו את האורגנו, הולך נהדר עם דגים, בשרים, רוטב עגבניות ותבשילי קטניות. הצתרה משמש כתרופה טבעית לבעיות עיכול, כאבי ראש והרגעה.

Bogdan

9. רשאד:

נבט חריף במקצת המזכיר חרדל, נהדר לתיבול דגים ובשר, ולקישוט מאכלים שונים. ברפואה הטבעית מיוחסות לו תכונות רבות, והוא משמש כחומר מעורר, תרופה לשיעול, טיפול בעקיצות חרקים ונגעי עור וכמגביר חשק מיני.

Tillwe

10. בזיליקום אדום:

בזיליקום אדום הוא זן של ריחן שצבעו סגול עז וטעמו כשל הבזיליקום הירוק המוכר. סגולותיו הבריאותיות גדולות יותר משל הבזיליקום הירוק כיוון שהוא מכיל אנתוציאנינים – פיגמנטים אדומים הידועים כנוגדי חימצון חזקים במיוחד. בנוסף, פיגמנטים אלו מסייעים לאיזון רמות הסוכר והכולסטרול, ומפחיתים תגובות אלרגיות. אם אתם אוהבים בזיליקום באוכל שלכם – שווה לכם לעבור מירוק לאדום.

Guy Dickinson

י"ח סיון תש"ו 17.6.1946 "ליל הגשרים"

בלילה זה יצאו חוליות הפלמ"ח לפוצץ 11 גשרים המחברים את ארץ ישראל עם הארצות השכנות, מבצע זה היה הגדול ביותר של "תנועת המרי המאוחדת" וכלל מאות רבות של אנשי פלמ"ח. שם הקוד שניתן למבצע היה "מבצע מרכולת". המבצע בוון נגד השלטון הבריטי לאחר הכרזתם כי בכוונתם לסגת מההבטחה לעליית 100,000 יהודים. מטרתו של המבצע היתה לנתק את ארץ ישראל המערבית משכנותיה. הפעולה תוכננה במקור להתבצע בלילה ללא ירח, במטרה להקשות על גילוי מוקדם של הכוחות הפושטים. אולם, הכתבה של הדרג המדיני בהגנה הביאה לביצוע הפעולה בלילה של ירח כמעט מלא, דבר אשר גרם דאגה רבה בקרב מפקדי הכוחות. למרות החשאינות שאפפה את ההכנות למבצע, ידוע כיום כי הבריטים קיבלו, סמוך לתחילת המבצע, מידע מוקדם על כוונת ההגנה לבצע פעולה רחבת היקף ולכן רוב הגשרים היו שמורים על ידי כוחות בריטיים וערבים.

הגשרים שפוצצו היו: שניים ליד מטולה, גשר בנות יעקב, גשר אל חמה, גשר שייך חוסיין, גשר דמייה, גשר אלנבי וגשרי עזה. על לוחמי הגדוד ה-1 של הפלמ"ח הוטל לפוצץ שני גשרים מעל נחל אכזיב, אולם במהלך תקיפת הגשר הראשון התגלו התוקפים על ידי נוטרים ערבים. במהלך קרב היריות שהתפתח במקום פגע אחד הכדורים במטען של חומר נפץ. הפיצוץ הביא להתמוטטות הגשר, אך גם למותם של 14 לוחמים ומפקדים (מתוך 39 בסך הכל). שארית הכוח חזרה על עקבותיה ותקיפת הגשר השני באיזור לא בוצעה. על שםם נקראת המצבה "יד ליד" בכניסה ליישוב גשר הזיו וכן אכסניית נוער "יד ליד". בין הנופלים היה גם יחיעם וייץ שעל שמו הוקם לאחר מכן הקיבוץ יחיעם. בפעולות האחרות לא היו נפגעים והגשרים פוצצו. במקביל לפיצוץ הגשרים בוצעו באותו לילה כ- 50 פעולות הטעייה ומארבים ברחבי הארץ. פעולות ההסחה נועדו לרתק ולבלבל את הכוחות הבריטים באשר ליעדים הצבאיים העיקריים של המבצע. מבצע זה הוכתר כהצלחה ועודד את האוכלוסייה היהודית המקומית למרות תגובת הנגד של הבריטים ("השבת השחורה" ועל כך בעוד שבועיים). מבצע "מרכולת" – ליל הגשרים" עורר התנגדות וביקורת בקרב מנהיגי התנועה הציונית, ביניהם חיים וייצמן, אשר ראה בו חריגה קיצונית מגבולות המאבק הראוי בבריטים. ואולם רוב היישוב היהודי תמך בפעולה זו.

י"ט סיון תרנ"ח 10.6.1898 נפטר הרב שמואל מוהליבר ממבשרי הציונות
נלקח מהאתר של הסוכנות היהודית בשינויים קלים (כנאמר "המביא דבר בשם אומרו
מביא גאולה לעולם")

<http://www.jafi.org.il/education/100/hebrew/people/bios/mohal.html>

הרב שמואל מוהליבר היה מגדולי רבני רוסיה, מראשוני "חובבי ציון" ומאבות הציונות
הדתית. יליד חבל וילנה. הוסמך לרבנות בישיבת וולוז'ין. כיהן כרב במספר קהילות
ובשלושים שנות חייו האחרונות היה רבה של קהילת ראדום. מוהליבר, שנודע בגדולתו
בתורה, הכיר את הזרמים החדשים ביהדות, קרא לשיתוף פעולה בין המשכילים לדתיים
ותמך ברעיון הפיכת העם היהודי לגוף יצרני. עוד בשנות ה-70 הגיע למסקנה כי יש
לעלות לארץ ישראל.

מיד לאחר פרוץ הפרעות ב-1881 ("סופות בנגב") ותחילת נחשול ההגירה היהודי
לאמריקה, יצא בקריאה להפנות את גל ההגירה לא"י. יחד עם רבנים נוספים חתם ב-
1882 על כרוז שקרא לרבני רוסיה לתמוך בהגשמת הרעיון הציוני ולסייע בהקמת
אגודות עלייה לא"י. מוהליבר הקים את אגודות "בני ציון" בביאליסטוק ואת קבוצת
"חובבי ציון" בוורשה. כמו כן היה בין המשפיעים על הברון רוטשילד לתמוך במושבות
הראשונות ביוזמתו ייסד הברון את עקרון ובהשפעתו התיישבו יהודים מביאליסטוק
בפתח תקווה. ב-1890 היה בין יוזמי ייסודה של המושבה רחובות.
ב"ועידת קטוביץ", ב-1884, נבחר לנשיא הכבוד של הוועידה. עם התפטרות פינסקר
מהנהגת "חיבת ציון" נבחר לסגן היו"ר. מוהליבר דגל ברעיון יישוב א"י ברוח המסורת
וההלכה ועשה מאמץ לעצב את תנועת "חיבת ציון" ברוח הדת היהודית תוך חיכוכים עם
מנהיגיה החילוניים. כאשר ב-1889 צצה לראשונה השאלה ההילכתית של עיבוד אדמות
א"י בידי יהודים בשנת השמיטה, הצטרף מוהליבר למתירים, בתנאים מסוימים, לעבד
את אדמת א"י בשנת השמיטה. ב-1890 היה ממייסדי "החברה לעזרת יהודים איכרים
ובעלי מלאכה בסוריה ובא"י". ב-1893 הקים את "המרכז הרוחני" של "חיבת ציון"
שלמעשה היה הבסיס להקמתה של תנועת "המזרחי"

עם הופעת הרצל וייסוד התנועה הציונית הצטרף אליה ונבחר לראש המרכז הרוחני שלה
ובקונגרס הציוני הראשון נבחר לחבר הוועד הפועל. הרב שמואל מוהליבר חיבר ספרים
ומאמרים רבים בנושאי הלכה וכן מאמרים רבי בהם קרא ללימוד תורה עם תרבות
כללית. על שמו נקרא הקיבוץ "גן שמואל". לאחר פטירתו הקימה קהילת ביאליסטוק
אוהל על קברו אך ה"אוהל" נותץ בשואה. עם חשיפת יסודותיו של ה"אוהל" החליטו
פרנסי מזכרת בתיה להעלות את עצמותיו לארץ הקודש, לאחר תיאומים רבים הועלו

עצמותיו של גאון זה ונטמנו בג' כסלו תשנ"ב בבית העלמין במזכרת בתיה. לאחר מכן הוקם אוהל חדש במתכונת האוהל שהיה בביאליסטוק

י"ט סיון תשט"ו 9.6.1955 "מבצע ירקון" לגילוי ציר נסיעה לשארם השייח

כחלק מהתארגנות צה"ל לביצוע כיבוש חצי האי סיני ופתיחת נתיב השיט בים סוף גובשה תוכנית שבה בעת הצורך יצליחו כוחותינו להגיע לשארם-א-שייח. ואולם כל נושא העבירות היבשתית לשארם היה לוט בערפל. היה ידוע על ציר בין אילת לדהב וכמו כן על ציר בין עין-אל פורטגה (נאת מדבר משגעת) לשארם וכל הקטע האמצעי בין דהב לעיל-אל פורטגה לא היה ידוע. לצורך כך נבחרו ששה מלוחמי חטיבת גבעתי שמשימתם היתה איסוף נתוני מודיעין (מתאים לפרשת השבוע, פרשת שלח המספרת את סיפורם של המרגלים ששלח משה לתור את הארץ) מבצע זה היה אחד מהמבצעים הראשונים בהם שולבו כוחות רגלים, חיל אויר וים. הלוחמים הגיעו בסירות מאילת, נחתו באיזור דהב והחלו במסעם. עיקר מסעם היה בלילה עקב החום הכבד והרצון שלא להתגלות. במהלך המבצע הוצנחו להם מיכלי מים ומזן שרובם התנפצו על הסלעים. בסוף המסלול המתוכנן הכינו החיילים שדה תעופה מאולתר עבור מטוסי הפייפר שבאו לחלץ אותם מספר שבועות לאחר מכן קיבלו החיילים ציון לשבח ואז גם נודע להם שכוחות מצריים וכן בדואים מקומיים פתחו במרדף אחריהם וחילון הכח היה שעות ספורות לפני שהמצרים והדואים הגיעו אליהם. איסוף נתונים זה היה אחת הסיבות להצלחת חטיבה 9 באיזור במהלך מלחמת סיני (מבצע קדש)

י"ט סיון תש"ו 18.6.1946 פיצוץ בתי מלאכה של הרכבת בחיפה

יום לאחר פעולת ליל הגשרים תקפה יחידה של הלח"י את בתי המלאכה של הרכבות במפרץ חיפה כחלק מהאסטרטגיה של תנועת המרי המאוחדת לפגוע בתשתיות המנדט הבריטי. במהלך הקרב פרצו הלוחמים לשטח בתי המלאכה ופוצצו מתקנים מרפזים. כשהגיעה שעת הנסיגה, הם נתקלו במארב של חיילים בריטים, שפתחו עליהם באש מכול עבר. אחד עשר לוחמי לח"י נהרגו והיתר ביניהם פצועים רבים נתפסו והועמדו למשפט.

כ' סיון ת"ח 16.6.1648 השמדת קהילת נמירוב בפרעות ת"ח ות"ט

פרעות ת"ח ות"ט היו מהפרעות הקשות ביותר שעברו על העם היהודי בכל התקופות בפרעות אלו שהיו באוקראינה ובפולין הושמדו למעלה ממאה אלף!!! מהיהודים במזרח אירופה. פרעות אלו התחוללו בפיקודו של הצורך בוגדן חמילנצקי הקוזקי. פרעות אלו

החלו כמרידת הקוזקים והאוקראינים כנגד השלטון הפולני ואך מהרה הפכו לפוגרומים אין סופיים בקהילות היהודיות שבשטח. רבי נתן נטע הנובר כתב ספר בשם "יון המצולה" ובו תיאורים מזוועים על התעללויות קשות שעברו על היהודים שקשה לתארם "קצתם פשטו עורם מעליהם והבשר השליכו לכלבים, וקצתם קצצו ידיהם ורגליהם והשליכום על הדרך ועברו עליהם בקרונות ודרכום בסוסים, וקצתם פצעו בהם פצעים הרבה שלא יהיו כדי להמית והשליכום בחוץ שלא ימותו מהרה ויפרפרו בדמיהם עד שיצאה נשמתם. והרבה קברו בחייהם. ושחטו ילדים בחיק אימותם. והרבה ילדים קרעו לקרעים כדגים, ונשים מעוברות בקעו בטנם והוציאו העובר וחבטו בפניהן. וקצתן קרעו בטניהן ושמו חתול חי בתוך הבטן והניחון כך בחיים ותפרו הבטן וקצצו בהן ידיהן שלא יוציאו החתול חי מן הבטן, ותלו הילדים בדרך אימותם וקצת ילדים חתכו בשפוד וצלאום אצל האש והביאום אל אימותם שיאכלו מהם"

לאחר גמר הפרעות הנהיגו מנהיגי הקהילות מספר תפילות כמו אל מלא רחמים, קינות ואף הורו שלא ללבוש בגדי חג במשך שלש שנים כאבל על השמדת היהודים

כ"ב סיון תרצ"ג 16.6.1933 רצח ארלזורוב

ד"ר חיים ארלזורוב מראשי ההנהגה היהודית (היה מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית) בארץ ישראל נרצח ביריות על שפת ימה של תל אביב בעת שטייל שם עם סימה אשתו. החשד נפל על אברהם סטבסקי וצבי רוזנבלט מאנשי "ברית הבריונים" (פלג מתנועת הרוויזיוניסטית) החשד נפל עליהם עקב המחלוקת הקשה שהיתה בין אנשי תנועת הרביזיוניסטית לאנשי מחנה מפא"י (מפלגת פועלי ארץ ישראל). רצח זה עורר סערה גדולה במשך עשרות שנים עד אשר עם עליית מפלגת הליכוד לשלטון בראשות מנחם בגין הוקמה ועדת חקירה ממלכתית ("ועדת בכור") לחקירת הרצח עקב רגישותו של בגין שהיה מפקד האצ"ל לנושא.

הועדה בדקה מאות מסמכים וכן חקרה מספר עדים. הוועדה קבעה פה אחד כי אברהם סטבסקי וצבי רוזנבלט לא היו רוצחי חיים ארלזורוב ולא היה להם יד ברצח. עם זאת קבעה הוועדה כי אינם יכולים לקבוע מי היו הרוצחים ואם היה זה רצח פוליטי מטעם מפלגה כל שהיא. הסברה המקובלת היא שארלזורוב נרצח על ידי ערבים פורעים מיפו. על שמו הקיבוץ גבעת חיים והמושב כפר חיים וכן רחובות ביישובים עירוניים וכפרים.

מכון להנחלת מורשת יהודי ספרד וצפון אפריקה ולהפצת יצירתם הרוחנית.

יומא דהילולא ועיון במשנת
רבנו הגדול, גדול החכמים המלובן

מו"ר **רבי יהודה אבן עטר** זצוקלה"ה וזיע"א

ראב"ד העיר פאס וראש חכמי מרוקו

במעמד רבנים, ראשי ישיבות ואישי ציבור

אשר יתקיים אי"ה ביום ראשון י"ז סיון תשע"ד (15.6.14)

באולמי חדוה - היכלי דינו דימונה.

בשעה 19:30

* שירה ופיוט עם סולני האנדלוסית יובל איבגי הי"ו ולהקתו
, מכירת ספרים הוצאת המכון במחירים מוזלים במיוחד לכבוד ההילולא

הציבור מזמין - הכניסה עם הזמנה

השתתפות: 70 ₪

0338

9 • המקורות מהם לוקטו הפנינים לפרשה ומוספיה

מס'	המקור	מאת
1	שלום לעם – תורה ויהדות	דוד קליינר, יוסף רוניק, איתמר מאיר, אבי בן אבנר, אריה תומר
2	פרשת השבוע לשוטרי ישראל	דודו אלהרר, הרב אליהו מוגרבי, מני ישי, יוסי לוי
3	שבת שלום מקובי ביטר	קובי ביטר
4	בית מורשה	הרב יהודה ברנדס הרבנית מיכל טיקוצ'ינסקי
5	ניר אביעד	ניר אביעד
6	פרסומא – נקודה טובה	ר' משה רוט
7	הרב שמעון בוחניק שליט"א	הרב שמעון בוחניק
8	חמישה חומשי תורה ומפרשי המקרא	רש"י, ראב"ע, רד"ק, רס"ג, רמב"ן, חזקוני, ספורנו, רשב"ם
9	מסכת אבות	
10	אתרי יהדות באינטרנט	

תודה לכל בעלי המקורות שבזכותם יכולתי לערוך ולהפיץ
פנינים אלו מהפרשה להגדיל תורה ולהאדירה .

בברכת שבת שלום ומבורך
שמעון תורג'מן

סדרת פרסומי "גמ"ח תורג'מן"

בנושא מעגל השנה ומעגל החיים של האדם היהודי:

1. פנינים לשבת גליון שבועי בפרשת השבוע וחגים בדוא"ל למנויים.
2. ברית מילה חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים בנושא הברית ו"ברית יצחק" כולל קריאת התיקון מחולק ל 10 קוראים.
3. פדיון בן חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחתו ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא הפדיון.
4. זבד הבת חוברת אישית מזכרת לתינוקת ולמשפחתה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא זבד הבת.
5. חלאקה חוברת אישית מזכרת לתינוק ולמשפחתו ובה מנהגים, תפילות, ברכות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא ה"חלאקה".
6. בר מצווה חוברת אישית מזכרת לבר המצווה ולמשפחתו ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא "בר מצווה".
7. בת מצווה חוברת אישית מזכרת לבת המצווה ולמשפחתה ובה הלכות, מנהגים, תפילות, פיוטים ופירוט הטקס בנושא "בת מצווה".
8. נישואין חוברת אישית ובה הדרכה לבני הזוג ובה תפילות וברכות, תוכנית לוגיסטית לאירגון החתונה כולל לוי"ז מפורט כולל הנחיות לרישום ברבנות, טיפים לבחירת האולם, הקייטרינג, התזמורת הצלם ויתר בעלי המקצוע וכן תוכנית להכנת תקציב לאירוע וניהול ההזמנות והמזמנים, מתנות ועוד. וכן טיפים שונים לניהול האירוע.
9. חנוכת בית חוברת אישית מזכרת למשפחה ובה מנהגים, הלימוד מחולק, ל-10 קוראים תפילות, ברכות, פיוטים ופירוט טקס "חנוכת הבית".
10. אזכרות: חוברת תפילה וזכרון לעילוי נשמת המנוח/ה כולל פרקי תהלים ומשניות המותאמים לשם הנפטר/ת וכן דברי זכרון, קווים לדמותו/ה ותמונתו/ה של המנוח/ה.

רחוב הגפן 22, ת"ד 1601, חשמונאים 73127

טלפון: 08-9761519, פקס: 08-9761010

נייד: 050-5333949

דוא"ל: h-tourjy@smile.net.il

